

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ «Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Πολιτική»
Εξάμηνο Δ΄

Θέμα: «Ευρωσκεπτικισμός και άκρα Δεξιά: Οι περιπτώσεις της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ουγγαρίας»

Επιβλέπων: Αναπληρωτής Καθηγητής κ. Δημήτρης Ν. Χρυσόχου

Εκπόνηση Διπλωματικής εργασίας από: Δήμητρα Μισσιρά 1212M047

Ημερομηνία παράδοσης: 15/09/2014

Ακαδημαϊκό Έτος 2013-2014

“... tolerance and respect for the equal dignity of all human beings constitute the foundations of a democratic, pluralistic society. That being so, as a matter of principle it may be considered necessary in certain democratic societies to sanction or even prevent all forms of expression which spread, incite, promote or justify hatred based on intolerance...”

Erbakan v. Turkey, judgment of 6 July 2006, § 56

«Ὁὐκ ἔστι δὲ εὐνομία τὸ εὖ κεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πείθεσθαι δε».

*“Good laws, if they are not obeyed, do not constitute good
Government”.*

Aristotle, Politics

Copyright © Μισσιρά Δημητρα, 2014

Με επιφύλαξη κάθε δικαιώματος. All rights reserved.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με θέμα «Ευρωσκεπτικισμός και Άκρα Δεξιά: Οι περιπτώσεις της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ουγγαρίας» είναι αποτέλεσμα εκτενούς μελέτης, για την εκπόνηση της οποίας ήταν απαραίτητη η συνδρομή κάποιων ανθρώπων είτε υπό τη μορφή ψυχολογικής υποκίνησης είτε επιστημονικής καθοδήγησης.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, τον Καθηγητή κ. Δημήτριο Χρυσόχου για την πολύτιμη βοήθειά του τόσο κατά την επιλογή του θέματος όσο και καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής αυτής προσπάθειας. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντική ήταν η επιστημονική καθοδήγηση του Καθηγητή κ. Στέλιου Περράκη στον οποίο οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες για την ενθάρρυνσή του να συμμετάσχω στο Σεμινάριο Διεθνούς Δικαίου Ναυπλίου που συνέβαλε στο να κατανοήσω πλήρως το θέμα και να δομήσω τις σκέψεις μου. Παράλληλα, οφείλω να ευχαριστήσω τον Καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Στεφάνου για τις πολύτιμες συμβουλές και υποδείξεις του κατά την επιλογή του θέματος.

Η αμέριστη ηθική υποστήριξη της οικογένειάς μου καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου ήταν σημαντικό εφόδιο, γι' αυτό οφείλω να τους ευχαριστήσω και να τους αφιερώσω την ερευνητική αυτή προσπάθεια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΣΚΕΠΤΙΚΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΕΣ: ΤΑΣΕΙΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΠΡΟΤΥΠΑ

ΤΜΗΜΑ 1^ο

«ΤΡΙΤΟ ΚΥΜΑ» ΑΝΟΔΟΥ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Ευρωσκεπτικισμός μεταξύ «ήπιας» και «σκληρής» έκφρασης.....	4
1.1 Κομματικός ευρωσκεπτικισμός: παράγοντες επιρροής της στάσης των κομμάτων	8
1.2 Ιδεολογία βάσει της κομματικής ταυτότητας	10
1.3 Στρατηγική βάσει υπολογισμών απέναντι στην κυβέρνηση	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Άκρα Δεξιά: κοινός τόπος για «λαϊκισμό» και «εξτρεμισμό».....	18
---	----

ΤΜΗΜΑ 2^ο

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ: ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Γαλλία: λόγος περί δεύτερης γενιάς ηγεσία

3.1 Ιστορική αναδρομή: από τον αυταρχισμό στη μετριοπάθεια (;).....	24
3.2 Η πλευρά της ζήτησης: κοινωνική ανταπόκριση.....	26
3.3 Η πλευρά της προσφοράς: Η προσέγγιση των εχθρών.....	27
3.3.1 Κάθετη διάσταση - «Ευρωσκεπτικισμός».....	27
3.3.2 Οριζόντια διάσταση - «Ισλαμοφοβία».....	28
3.4 Εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και τρομοκρατικές ενέργειες.....	28

3.5 Εμπορευματοποίηση και επαγγελματοποίηση.....	29
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η προσέγγιση της Βρετανικής «διαιτερότητας»

4.1 Ιστορική αναδρομή: Τα τρία διακριτά «κύματα» της άκρα Δεξιάς.....	31
---	----

4.2 Η πλευρά της ζήτησης: κοινωνική ανταπόκριση.....	32
--	----

4.3 Η πλευρά της προσφοράς: η προσέγγιση των εχθρών

4.3.1. Κάθετη διάσταση - «Ευρωσκεπτικισμός».....	35
--	----

4.3.2 Οριζόντια διάσταση - «Ισλαμοφοβία».....	35
---	----

4.4 Εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και τρομοκρατικές ενέργειες.....	36
--	----

4.5 Εμπορευματοποίηση και επαγγελματοποίηση.....	38
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ανάδυση του φαινομένου της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης κόμματος συνδεδεμένου με παραστρατιωτική οργάνωση: Το παράδειγμα της Ουγγαρίας

5.1 Ιστορική αναδρομή: σταθερή δύναμη στο πολιτικό τοπίο της χώρας.....	39
---	----

5.2 Η πλευρά της ζήτησης: κοινωνική ανταπόκριση.....	41
--	----

5.3 Η πλευρά της προσφοράς: η προσέγγιση των εχθρών

5.3.1 Κάθετη διάσταση - «Ευρωσκεπτικισμός».....	42
---	----

5.3.2 Οριζόντια διάσταση - «Εθνοτικές μειονοτικές ομάδες».....	43
--	----

5.4 Εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και τρομοκρατικές ενέργειες.....	44
--	----

5.5 Εμπορευματοποίηση και επαγγελματοποίηση.....	45
--	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ: ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟΥ ΕΞΤΡΕΜΙΣΜΟΥ – ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ.....	47
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Η δικαιοπολιτική διάσταση και το κεκτημένο προστασίας των θεμελιωδών αξιών και ελευθεριών στις σύγχρονες ευρωπαϊκές δημοκρατίες.....49

6.1 Κανονιστικά θεμέλια κατά του ρατσισμού και συναφών εγκλημάτων μίσους.....49

6.1.1 Το ζήτημα των θρησκευτικών συμβόλων ως παράδειγμα δευτερογενούς θυματοποίησης.....56

6.2 Η επιβολή κυρώσεων σε άτομα και πολιτικές οργανώσεις που εμπλέκονται σε ρατσιστικά και άλλα εγκλήματα μίσους σύμφωνα με τη διεθνή και ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του ανθρώπου.....58

6.2.1 Τα όρια της Ενωσιακής αρμοδιότητας έναντι της καταπολέμησης εξτρεμιστικών πολιτικών τάσεων.....62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Εθνικές στρατηγικές αντιμετώπισης του Δεξιού εξτρεμισμού: Ενότητα στη διαφορετικότητα (:)66

7.1 Πρόληψη και αναχαίτιση.....67

7.2 Αντιδραστικά μέτρα και μηχανισμοί καταστολής70

7.2.1 Διαχείριση της δημόσιας τάξης από τα ρατσιστικά περιστατικά.....73

7.3 Ανάπτυξη ικανοτήτων.....78

7.4 Προγράμματα εξόδου.....79

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....80

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....83

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....111

ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ACPO	Association of Chief Police Officers
ASLEF	Association of Locomotive Engineers and Firemen
BNP	British National Party
B' ΠΠ	B' Παγκόσμιος Πόλεμος
C4C	Connecting for Caring
CNCDH	Commission Nationale Consultative des Droits de l' Homme
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΥ	Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις
DRP	Deutsche Reichspartei
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
EDL	English Defence League
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ENYÜBS	Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
FN	Front National

FPÖ	Freedom Party of Austria
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights
ICERD	International Convention on the Elimination of All forms of Racial Discrimination
MΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
MSI	Italian Social Movement
NF	National Front
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OHE	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
PFN	Parti des forces nouvelles
RAN	Radicalisation Awareness Network
SGP	Reformed Political Party
UKIP	United Kingdom Independence Party
VIR	Vádkepviselési Informatikai Rendszer
ΧΘΔ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια έχουμε γίνει μάρτυρες εξτρεμιστικών επιθέσεων και έκρηξης οδυνηρών κομματικών αντιπαραθέσεων για τον τρόπο με τον οποίο οι ευρωπαϊκές κοινωνίες θυμούνται το φασιστικό παρελθόν τους (Ramalingam, 2012:1). Το διττό συγκείμενο μιας Ευρώπης αδραγμένης από μία πολυδιάστατη κρίση - οικονομική, πολιτική και πολιτιστική (Παράρτημα Ι) - και μία ανεξέλεγκτη παγκοσμιοποίηση που αποκαλύπτει τα αρνητικά της αποτελέσματα, οδηγούν σε αναδιάρθρωση της ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής, με τα κόμματα του Δεξιού άκρου του κομματικού φάσματος να παγώνουν τη θέση τους (Παράρτημα ΙΙ). Εν μέσω αυτής της συγκυρίας, οι καταχρηστικές πρακτικές από εξτρεμιστικές δυνάμεις αποτέλεσαν την απάντηση σε αυτή τη διπλή απειλή υπό τη μορφή διακρίσεων, ρατσισμού και μισαλλοδοξίας κατά περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων, χωρίς ωστόσο να συνοδεύονται από επαρκή δράση των θεσμικών οργάνων της ΕΕ και των κρατών μελών της (Garland & Chakraborti, 2012:38· Human Rights Watch, 2014:431).

Η άκρα Δεξιά αποτελεί παθολογία των σύγχρονων ευρωπαϊκών δημοκρατιών ωστόσο στη μεταπολεμική Δυτική Ευρώπη¹ παρατηρείται μέσα από τρία διακριτά «κύματα» καθώς δεν ακολουθεί ευθύγραμμη πορεία αλλά έχει ένα σύνθετο και κυκλικό χαρακτήρα που οφείλεται στις πολιτικο-οικονομικές διακυμάνσεις των μεταβιομηχανικών κοινωνιών (Γεωργιάδου, 2008:91· Taguief, 2013:43). Το πρώτο κύμα εκκινεί αμέσως μετά το τέλος του πολέμου και περιλαμβάνει κόμματα με φασιστικό και αντιδημοκρατικό προσανατολισμό ως κατάλοιπα των ναζιστικών καθεστώτων, όπως το Κίνημα του Πουζαντισμού στη Γαλλία, το DRP στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και το MSI στην Ιταλία (Minkenberg, 2013:41).

Το ακροδεξιό ιδεολογικό ρεύμα του δεύτερου κύματος τοποθετείται χρονικά περί τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και αρχές 1970 και μετατοπίζεται σε μεταϋλιστικές αξίες ως απόρροια του μεταβιομηχανισμού, της παγκοσμιοποίησης και της διαδικασίας εκχώρησης κρατικής κυριαρχίας σε υπερεθνικούς φορείς (Ελληνας, 2010:44). Το 1972 αναδύθηκε η *pater familias* των ακροδεξιών κομμάτων, το γαλλικό Εθνικό Μέτωπο, ως συσπείρωση των νοσταλγών του πεταινισμού ή της γαλλικής Αλγερίας, είτε ως νεοφασιστικός σχηματισμός

¹Στην παρούσα μελέτη, υιοθετείται η διάκριση μεταξύ Δυτικής και Κεντρικής-Ανατολικής Ευρώπης καθώς ο διαχωρισμός Βορρά-Νότου οδηγεί στην ταυτολογική σύνδεση της ανοδικής πορείας του ακροδεξιού φαινομένου με την κρίση ενώ στην πραγματικότητα δεν υφίσταται σταθερό μοτίβο (Mudde, 2012).

(Taguieff, 2013:85) και έχει γίνει παράδειγμα προς μίμηση για τα ριζοσπαστικά ακροδεξιά κόμματα στην Ευρώπη (Rydgren, 2003).

Κατά τη μετακομμουνιστική εποχή αναδύεται το τρίτο κύμα της ακροδεξιάς και παραμένει στο προσκήνιο της πολιτικής σκηνής μέχρι και σήμερα (Mudde, 2012:4). Κατά τη διάρκεια των ετών 1984-2014, η αποναζιστικοποιημένη νέα άκρα δεξιά έλαβε τη μορφή ταυτοτικών λαϊκισμών και η «σιωπηρή αντεπανάσταση» κατέστη διόλου αμελητέα πολιτική τακτική στην Ευρώπη (Taguieff, 2013:94). Παράλληλα, από-εξτρεμοποιήθηκε μέσω της συμμετοχής σε κυβερνητικούς συνασπισμούς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον μετασχηματισμό του νεοφασιστικού κόμματος MSI σε συντηρητικό και φιλελεύθερο κόμμα της Δεξιάς (Kestel & Godmer, 2004:131). Εξάιρεση συνιστούν το Κόμμα NSU στη Γερμανία και η Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα (FRA, 2014a). Όπως αναδιατυπώθηκε μετά την 9/11, στα συμφραζόμενα της «σύγκρουσης των πολιτισμών» και του χαρακτηρισμού του Ισλάμ ως κύριου εχθρού των λαών της Δύσης, η θεωρία της ταυτότητας φαίνεται να επιτρέπει στην άκρα Δεξιά να εισέλθει σταδιακά στην «γκρίζα ζώνη» ανάμεσα στα κατεστημένα κόμματα της Δεξιάς και το ριζοσπαστικό λαϊκισμό (Karoor & Karla, 2013:1).

Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη τα ακροδεξιά κόμματα έκαναν ξανά την εμφάνισή τους στο πολιτικό σκηνικό μόλις το 1989/90 με την έναρξη της διαδικασίας μετάβασης (Albrecht, 2012:9). Η κριτική για υφέρπουσα ισλαμοποίηση των ευρωπαϊκών κοινωνιών δεν έχει θέση στη ρητορεία των κομμάτων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης καθώς δεν έρχονται αντιμέτωπα με το ζήτημα της μαζικής μετανάστευσης από τις αραβικές και μουσουλμανικές χώρες αλλά οι εθνικολαϊκισμοί δομούνται ιδεολογικά από μία τάση κατά των εθνοτικών μειονοτικών ομάδων, κυρίως Ρομά. Αρκετά διαφωτιστικό σε αυτή την περίπτωση αποτελεί το παράδειγμα της Ουγγαρίας (Balent & Deloy, 2014).

Τόσο στη Δυτική όσο και στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, από το 2008 οι ευρωκράτες προστέθηκαν στη λίστα των εχθρών με αποτέλεσμα ο ενεργός αντιευρωπαϊσμός και η παραλυσία του φιλοευρωπαϊκού στρατοπέδου να μην αποτελούν πλέον αποκλειστικά βρετανικό φαινόμενο (Schulz, 2013:362· Taylor, 2010:136). Παραδοσιακά ο ευρωσκεπτικισμός συνδεόταν με το δημοκρατικό έλλειμμα, σήμερα εκφράζεται ως αποτέλεσμα της νέας οικονομικής διακυβέρνησης και των πολιτικών κατευθύνσεων (Torreblanca & Leonard, 2013). Συνεπώς, η εν λόγω κατάσταση τροφοδοτεί τον νέο ευρωσκεπτικισμό, που εκφράζεται μέσα από το πρόβλημα της «δημοκρατικής αθέτησης» (democratic default) λόγω της αναντιστοιχίας

μεταξύ επέκτασης των υπερεθνικών εξουσιών και των κανονιστικών πόρων (Majone, 2012:21). Ο δυναμισμός του ευρωπαϊκού εγχειρήματος τον 21^ο αιώνα φαίνεται να έχει αντικατασταθεί από ένα ευρύ φάσμα συγκρουόμενων προτιμήσεων των πολιτών και από αλλοιωμένη αίσθηση συμμετοχής σε κάποιο κοινό σχέδιο πολιτικής ενοποίησης (Taylor, 2010:11) (Παράρτημα III).

Η ανάλυση των φαινομένων οφείλει να αποτελέσει προτεραιότητα των υγιών πολιτικά δυνάμεων στην Ευρώπη. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να αναδείξει την άμεση συνάρτηση ενός ζητήματος που άπτεται της ανθρώπινης φύσης με το κράτος και το δίκαιο και κατά πόσο οι φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ικανοί τόσο από άποψη μηχανισμών, όσο και νοοτροπιών, να καταστείλουν φαινόμενα ρατσισμού και εθνικιστικές εξάρσεις. Δομικά η έρευνα χωρίζεται σε δύο κύρια μέρη. Στο πρώτο μέρος, κατ' αρχάς επιχειρείται η αποσαφήνιση της έννοιας του ευρωσκεπτικισμού ως γενικότερης διάθεσης και ως μέρος του ιδεολογικού και πολιτικού προφίλ των κομμάτων κατά μήκος του πολιτικού φάσματος, υιοθετώντας τη μέθοδο της συμβατικής διάκρισης μεταξύ «ήπιου» και «σκληρού» ευρωσκεπτικισμού, όπως επίσης, η ανάδειξη του λαϊκισμού και του εξτρεμισμού ως συνιστώσες του ακροδεξιού φαινομένου. Σε δεύτερο επίπεδο, λαμβάνει χώρα η συναίρεση μεταξύ θεωρίας και πράξης σε μία προσπάθεια απεικόνισης των ζητημάτων που απασχολούν τη δημόσια σφαίρα. Ειδικότερα, το ερευνητικό μου ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στην περιπτωσιολογική μελέτη του πολιτικού καθεστώτος των ακροδεξιών κομμάτων και τάσεων στη Γαλλία όπου επιχειρείται δεύτερης γενιάς ηγεσία από την Marine Le Pen, στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου αποτελεί κατεξοχήν παράδειγμα «σκληρού ευρωσκεπτικισμού» και στην Ουγγαρία όπου παρατηρείται το φαινόμενο της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης κόμματος που συνδέεται με παραστρατιωτικές πρακτικές. Το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, στο πλαίσιο μιας ιδιαίτερα μεγάλης αύξησης των εκδηλώσεων μισαλλοδοξίας και ρατσιστικών και άλλων εγκλημάτων μίσους.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΣΚΕΠΤΙΚΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΕΣ: ΤΑΣΕΙΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΠΡΟΤΥΠΑ

ΤΜΗΜΑ 1^ο

«ΤΡΙΤΟ ΚΥΜΑ» ΑΝΟΔΟΥ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Ευρωσκεπτικισμός μεταξύ «ήπιας» και «σκληρής» έκφανσης

Η υποστήριξη του ευρωπαϊκού εγχειρήματος είναι εγγενώς αμφιλεγόμενη. Η ιχνηλασία της αφετηρίας και της διαδρομής της ευρωπαϊκής ιδέας ως φαινομένου ευρωπαϊκής οργάνωσης υποδεικνύει πως τα σχέδια τα οποία κατέτειναν σε μία μορφή ομοσπονδιακής συγκρότησης στη διάρκεια του Β' ΠΠ αλλά και των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων ήταν έκδηλα κυρίως στους κύκλους της ευρωπαϊκής αντίστασης². Εν συνεχεία, τη δεκαετία του '50 που εκκινεί η διαδικασία της δημιουργίας της κοινοτικής Ευρώπης, η ενσάρκωση του ευρωπαϊκού οράματος εκ των άνω συναντούσε την αντίσταση του δυτικού ευρωπαϊκού κομματικού συστήματος επί τη βάση αιτιάσεων που ήθελαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση να αποτελεί καπιταλιστικό εγχείρημα και να είναι ασυμβίβαστη με την εθνική κυριαρχία (Χριστοδουλίδης, 2006:38). Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 οι κομμουνιστές εξέφραζαν την αντίθεσή τους μη στέλνοντας υποψηφίους στο ΕΚ, καθώς θεωρούσαν ότι αποτελεί το οικονομικό σκέλος του Αμερικανικού ιμπεριαλισμού και δεν αναγνώριζαν τα θεσμικά όργανα της ΕΟΚ ως νομιμοποιημένα (Neunmayer, 2008:144· Leconte, 2010:101).

Εν απουσία ενός σαφώς προσδιορισμένου όρου, κατά τα πρώιμα στάδια της ενοποιητικής διαδικασίας, οι πολέμιοι του ευρωπαϊκού εγχειρήματος χαρακτηρίζονταν βάσει

²Βλέπε αναλυτικότερα στο Χριστοδουλίδης, 2006:27-32.

του ιδεολογικού τους οπλοστασίου ως εθνικιστικές και anti-marketeters³ ή ως κομμουνιστές και Gaullists⁴. Κάποιες από τις κεντρικές ιδέες του ευρωσκεπτικισμού εκφράζονταν από τους αποκαλούμενους ως “Eurocrats”, έννοια που εμφανίστηκε στη Γαλλία το 1960 για να πλαισιώσει το κενό μεταξύ ευρωπαϊκών ελίτ και πολιτών (Leconte, 2010:3). Η πατρότητα του όρου δύναται να αναζητηθεί στην παραδοσιακά ευρωσκεπτικιστική Μεγάλη Βρετανία⁵ με αφετηριακό ορόσημο την εισαγωγή του στην πολιτική και δημοσιογραφική ορολογία περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980 σε άρθρο της εφημερίδας *The Times* της 11^{ης} Νοεμβρίου 1985, που αφορούσε τις προσπάθειες για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς (Hartleb, 2012:46· Harmsen & Spiering, 2004:15). Στόχος ήταν να εκφράσει τον σκεπτικισμό έναντι της ΕΕ και των πολιτικών της με πιο ευέλικτο τρόπο από ότι γινόταν με τους όρους “eurocriticism”, “euro-realism”, “euro-phobia” και “anti-europeanism” (Crespy & Verschueren, 2009:382· European Sources Online, 2013:2). Η έννοια απέκτησε λαϊκιστικό περιεχόμενο και έγινε ευρέως γνωστή από την Thatcher σε ομιλία της στο College of Europe στις 20 Σεπτεμβρίου 1988, όπου παρουσίασε τα δόγματά της για το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης⁶ (Hartleb, 2012:46). Έκτοτε ο όρος διαδόθηκε σε ολόκληρη τη γηραιά ήπειρο, κυρίως τις αρχές της δεκαετίας του ‘90 με την εσωτερική συζήτηση για την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η οποία είχε

³Ο όρος χρησιμοποιούνταν κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο για να εκφράσει την αντιπολίτευση κατά της κοινής αγοράς (Spiering, 2004:128· Forster, 2002:299-302).

⁴Ιδεολογική πρωτοκαθεδρία είχε η γκωλική-διακυβερνητική παραδοχή, η οποία προωθούσε μία Ευρώπη κυρίαρχων κρατών παρά μία ομοσπονδιακή Ευρώπη (Ηφαιστος, 2001:309).

⁵Στο βρετανικό πλαίσιο, ο όρος εξέφραζε την ολοκληρωτική απόρριψη της συμμετοχής της χώρας στην ΕΕ (George, 2000:15).

⁶Ειδικότερα, η αρνητική στάση της Margaret Thatcher ως προς την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έγινε ιδιαίτερος ορατή κατά την τρίτη εκλογική της νίκη το 1987. Επί τη βάση ηθικών συλλογισμών πίστευε ότι ο ρόλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έπρεπε να περιοριστεί ώστε να καταστεί εφικτή η απορρύθμιση μέσω της αρνητικής ολοκλήρωσης απαραίτητη προϋπόθεση, κατά την ίδια, για την αποτελεσματικότητα του ελεύθερου εμπορίου και του ανταγωνισμού. Έβλεπε τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες ως ένα αναδυόμενο «υπερκράτος» ενώ έτεινε υπέρ μίας διακυβερνητικής και ελεύθερου εμπορίου Ευρώπης που να διαπνέεται από περιορισμένη συνεργασία μεταξύ κατ’ ουσία ανεξάρτητων ευρωπαϊκών κρατών. Χαρακτηριστικά στην ομιλία της ανέφερε πως «Δεν ανακτήσαμε επιτυχώς τα σύνορα του κράτους στη Βρετανία, μόνο και μόνο για να τους δούμε να μας επιβάλλονται ξανά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με ένα Ευρωπαϊκό υπερκράτος να ασκεί νέα εξουσία από τις Βρυξέλλες». Βλέπε αναλυτικά την ομιλία στον επίσημο δικτυακό τόπο του Ιδρύματος Margaret Thatcher: <http://www.margaretthatcher.org/document/107332> (5.5.2014).

ποιοτικό αντίκτυπο στον τρόπο σκέψης για την ΕΕ καθώς μετατόπισε τη «συγκαταβατική συναίνεση» που είχε επικρατήσει μέχρι τότε σε μία ανοιχτή συζήτηση για τα οφέλη και το κόστος της περαιτέρω ολοκλήρωσης (European Sources Online, 2013:2), σε μία φράση η τάση αυτή σηματοδοτεί τον «συντελεστικό ευρωσκεπτικισμό» (instrumental euroscepticism) (Anderson, 1998· Eichenberg & Dalton, 1993). Επιπροσθέτως, τόσο η προσφυγή σε δημοψηφίσματα για την επικύρωση των Συνθηκών όσο και η πρακτική των διευρύνσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης επέκτειναν το πεδίο εφαρμογής του σχεδίου ολοκλήρωσης αλλά και την ετερογένεια της πολιτείας, ενώ δημιούργησαν το έδαφος για αντιπολίτευση από ετερόκλητους φορείς που υπόκεινται σε συλλογικά δεσμευτικές αποφάσεις (Szczerbiak & Taggart, 2008:7· Sørensen, 2008:15).

Η ερμηνεία του ευρωσκεπτικισμού ως πολιτικού και κοινωνικού φαινομένου περικλείει διαλεκτικές αντιθέσεις⁷ ενώ ενυπάρχει μία πολιτική πάλη ως προς τη χρήση της εν λόγω έννοιας καθώς πρόκειται για ένα μη δόκιμο όρο συνέπεια της ετερογένειας και ασάφειας που το διακρίνει (de Wilde, 2010:2· Vasilopoulou, 2009:5). Σύμφωνα με τους Harmsen & Spiering, η χρήση του όρου σε διαφορετικά εθνικά συστήματα προϋποθέτει μία ακραιφνή πλαισιακή θεμελίωση στη βάση των διακριτών πολιτικών παραδόσεων και εμπειριών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (2004:17). Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, ο ευρωσκεπτικισμός ως γενικότερη τάση φέρει την έννοια της αμφιβολίας και της δυσπιστίας ως προς το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Flood, 2002:73) και το πολιτειακό μόρφωμα αυτό καθεαυτό (Trenz & de Wilde, 2009:4). Ωστόσο, είναι διφορούμενο σε ποιο βαθμό η τάση αυτή ερείδεται στη γνώση ή στον παράλογο φόβο. Στο πλαίσιο αυτό οι Kopecky & Mudde (2002) εντάσσουν τον ευρωσκεπτικισμό σε μία συγκεκριμένη κατηγορία αντιπάλων της ολοκλήρωσης. Πρόκειται για τον άξονα Φιλοευρωπαίοι (Europhile) /Ευρωπεσιμιστές (Europessimists) και περιλαμβάνει εκείνους που υποστηρίζουν την ιδέα της ενωμένης Ευρώπης αλλά είναι επιφυλακτικοί για το παρόν ή πεσιμιστές για το μέλλον του εγχειρήματος. Ωστόσο, η εν λόγω προσέγγιση παραβλέπει τους σκληροπυρηνικούς ευρωαμφισβητίες από τον ορισμό του ευρωσκεπτικισμού, τους αποκαλούν ευρωαρνητές και τους εντάσσει σε διακριτή κατηγορία, αυτή των ευρωφοβικών (europhobe)/ευρωπεσιμιστών (europessimists) (Verney, 2011b:4-5)

⁷Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προσεγγίσεις των: Conti (2003)· Crespy & Verschuere (2009)· Flood (2002)· Kopecky & Mudde (2002)· Rovny (2004)· Taggart & Szczerbiak (2002) (2008) (2013)· Trenz & de Wilde (2009).

Το φαινόμενο στην πολιτική εκδοχή του προσδιορίστηκε εννοιολογικά για πρώτη φορά από τον Paul Taggart, ο οποίος το ερμήνευσε ως «την ιδέα που παλινδρομεί μεταξύ της ενδεχόμενης ή ειδικής αντιπολίτευσης, καθώς και της ευθείας και απόλυτης αντιπολίτευσης επί της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης» (1998:364). Υπό το πρίσμα αυτό, ο όρος υπαγόρευε την αντιπολίτευση έναντι τόσο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στο σύνολό του (Harmsen & Spiering, 2004:15-17). Ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές ποιοτικές διαφορές ως προς την έκφραση του φαινομένου (Szczerbiak & Taggart, 2002:7) καθώς δεν έχει κατ' ανάγκη αρνητική και μη υγιή χροιά αλλά ενδέχεται να εμπίπτει στη σφαίρα μίας πιο στοχαστικής προσέγγισης για το μέλλον της ΕΕ. Το ζητούμενο συνεπώς είναι η ανάδειξη του διττού ευρωσκεπτικισμού μέσα από την παροχή ενός χρήσιμου μεθοδολογικά πλαισίου. Για το σκοπό αυτό οι Szczerbiak και Taggart προβαίνουν στη σύλληψη του ευρωσκεπτικισμού, όπως εμφιλοχωρεί στα ευρωπαϊκά κομματικά συστήματα, υιοθετώντας τη μέθοδο της συμβατικής διάκρισης μεταξύ «σκληρής» αντιπολίτευσης απέναντι στην ΕΕ και «ήπιου» ευρωσκεπτικισμού (2008:7).

Ο σκληρός ευρωσκεπτικισμός (Hard euroscepticism/withdrawalist) δηλώνει την εκθεμελίωση απόρριψη της ιδέας της οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης, με ηθικό τεκμήριο ότι αποτελεί απειλή για τις εθνικές αξίες καθώς η ΕΕ ενσαρκώνει αρνητικές αρχές, δηλαδή κρίνεται είτε ως σοσιαλιστική είτε καπιταλιστική ή φιλελεύθερη (Szczerbiak & Taggart, 2002:27). Αυτή τη μορφή τη συναντάμε σε χώρες και κόμματα τα οποία απορρίπτουν το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και εναντιώνονται επί της δυνατότητας προσχώρησης ή παραμονής στην ΕΕ, όπως υφίσταται επί του παρόντος (Szczerbiak & Taggart, 2008:7). Το φαινόμενο βρίσκει έκφραση μέσα από τα αντι-ευρωπαϊκά κόμματα, όπως το Freedom and Democracy Group σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το UKIP και British National Party-Μεγάλη Βρετανία, το Jobbik-Ουγγαρία, το Movimento Sociale Fiamma Tricolore-Ιταλία, το Front National και το French Communist Revolutionary League-Γαλλία, το Liga Polskich Rodzin-Πολωνία σε εθνικό επίπεδο.

Ως προς την ήπια έκφραση του ευρωσκεπτικισμού⁸ (Soft euroscepticism/reformist), το βασικό νόημα εδώ είναι η εναντίωση επί ορισμένων πτυχών του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής

⁸Ο ήπιος ευρωσκεπτικισμός αποτελεί την γκρίζα ζώνη στο συνεχές μεταξύ σκληρού ευρωσκεπτικισμού και υποστήριξης για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Συνεπώς, λόγω της ρευστής φύσης του φαινομένου η ακριβής διάκριση

ολοκλήρωσης. Η στάση αυτή ενδέχεται να οδηγήσει στην εκδήλωση ειδικής αντιπολίτευσης κατά συγκεκριμένων τομέων πολιτικής της Ένωσης με το επιχείρημα ότι προσκρούουν στα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών (Szczerbiak & Taggart, 2008:8), ωστόσο δεν στρέφεται κατά του status quo της ΕΕ ή της παραμονής των κρατών μελών σε αυτή. Παράλληλα, τα κόμματα που εντάσσονται στην εν λόγω κατηγορία δεν συνηγορούν υπέρ του ομοσπονδιακού στόχου της διαρκώς στενότερης ένωσης των λαών της Ευρώπης αλλά είναι δεκτικοί σε συνομοσπονδιακού τύπου συνεργασία, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υφίσταται σύγκρουση συμφερόντων (European Sources Online, 2013:3). Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα αναθεωρητικά κόμματα (Conti, 2003:19), μεταξύ των οποίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο ενδεικτικά είναι το European Conservatives and Reformist Group και Confederal Group of the European United Left-Nordic Green Alliance, ενώ σε εθνικό το Mouvement pour la France, το Fidesz, το Flemish Vlaams Belang και το Danish People's Party. Ποιοί είναι ωστόσο οι παράγοντες που καθορίζουν τη στάση των κομμάτων;

1.1 Κομματικός ευρωσκεπτικισμός: παράγοντες επιρροής της στάσης των κομμάτων

Κατά τα πρώτα βήματα προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, η πρόοδος του εγχειρήματος βασιζόταν σε μία προσέγγιση «από τα πάνω προς τα κάτω» (top-down) (Elias, 2008:561), με τους ευρωπαίους πολίτες να έχουν παραχωρήσει την εξουσία για ζητήματα προσήκοντα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στην πολιτική ηγεσία (Buhr, 2012:550), υπό τη μορφή της επονομαζόμενης «συγκαταβατικής συναίνεσης» (Ingelhart, 1970· Lindberg & Scheingold, 1970), συναινώντας, δηλαδή, σιωπηρά στις εκάστοτε επιλογές της. Η «αποπολιτικοποίηση» (depoliticization)⁹ (Majone, 1998:7) του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και η περιθωριοποίηση της δημοκρατίας για την επίτευξη της ενιαίας εσωτερικής αγοράς αποτέλεσαν την ουσιαστική παράμετρο για την προώθηση του οράματος των ελίτ προς μία πολιτική ένωση, εν απουσία της απαιτούμενης λαϊκής υποστήριξης κατά τα πρώιμα στάδια της ενοποιητικής διαδικασίας (Majone, 2006:617). Στη βάση της ανωτέρω παρατήρησης, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί

παραμένει αμφιλεγόμενη. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις των Statham & Koopmans (2009)· Vasilopoulou (2009).

⁹Στηρίζεται στη φιλελεύθερη αρχή που διαχωρίζει την οικονομία (υπερεθνική) από την πολιτική (εθνική).

ένα ελιτιστικό εγχείρημα όπου οι ευρωπαϊκές πολιτικές οικογένειες αποτελούν την κινητήριου δύναμη της διαδικασίας.

Η πολιτική αυτή πραγματικότητα διαφοροποιείται αισθητά, περί τα μέσα της δεκαετίας του '80 και αρχές '90, όταν εκκινεί η αναθεώρηση του ιδρυτικού πλαισίου της Κοινότητας και σημειώνεται ποιοτική μεταστροφή του προσανατολισμού της ΕΕ, από οικονομικό σε πολιτειακό μόρφωμα ομοσπονδιακού τύπου, με τη μεταφορά κρίσιμων εξουσιών σε υπερεθνικό επίπεδο (Χρυσόχου, 2005:22-23· Buhr, 2012:551). Καθώς οι πολιτικές ελίτ έρχονται αντιμέτωπες με τα όρια των επιλεκτικών στρατηγικών εξευρωπαϊσμού τους, καθίσταται εμφανής η ασαφής στάση τους απέναντι στην ΕΕ και τις πολιτικές της επιλογές. Η επιτάχυνση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παρήγαγε αυξημένα επίπεδα αντιπολίτευσης (Vasilopoulou, 2009:3) και έλαβε μία πρόσθετη διάσταση, την υπεράσπιση της εθνικής ταυτότητας (Hooghe, 2007:7). Το ζήτημα της εμβάθυνσης της ενοποιητικής διαδικασίας έπαυσε να αποτελεί terra sancta για τα πολιτικά κόμματα (Topaloff, 2012:70). Για πρώτη φορά, γίνεται λόγος για μία έντονη μορφή «ανεστραμμένης πολιτικοποίησης» (Διαμαντόπουλος, 1993:15) που βρίσκει έκφραση μέσα από δημοψηφίσματα και κομματική ρητορεία που αντλεί οικονομικά ή κοινωνικά επιχειρήματα ανάλογα με την εκάστοτε συγκυρία. Η άνοδος του πολιτικού ευρωσκεπτικισμού ξετάζεται υπό το πρίσμα δύο διακριτών θεωρητικών πλαισίων. Πρόκειται από τη μία για τη δομική προσέγγιση που αναλύει το ιδεολογικό σχίσμα σε όρους παραδοσιακών και νέων διαιρέσεων σε κομματικό επίπεδο και από την άλλη για την προσέγγιση της σχέσης μεταξύ των ελίτ και των προτιμήσεων των πολιτών στη βάση στρατηγικής ή ορθολογικής επιλογής στο πλαίσιο του εθνικού ανταγωνισμού¹⁰. Σημείο εκκίνησης των προσεγγίσεων για τον κομματικό ευρωσκεπτικισμό αποτελεί η κοινή διαπίστωση του «αντεστραμμένου U» (inverted U) για την πολιτική αμφισβήτηση της ΕΕ (Statham & Koopmans, 2009:5). Σύμφωνα το εν λόγω πρότυπο, «η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση παρέχει το δομικό πλαίσιο και τα πολιτικά κόμματα είναι οι μηχανές της εκ των οποίων οι περιθωριακές δυνάμεις αποτελούν το ευρωσκεπτικιστικό πηδάλιο της» (Topaloff, 2012:70). Στην παρούσα ενότητα επιδιώκεται να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα: πώς πολιτικοποιείται το ζήτημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε εθνικό επίπεδο; Σε ποιο βαθμό

¹⁰Στο πλαίσιο αυτό, θεσμικά ζητήματα, μεταξύ των οποίων, ο τύπος του εκλογικού συστήματος, η διαμόρφωση του κομματικού συστήματος, οι δυναμικές κυβερνήσεων συνασπισμού και οι θέσεις των σημαντικότερων πιθανών συμμάχων ή ανταγωνιστών στο ίδιο πολιτικό σύστημα αποτελούν καταλύτες για τη διαμόρφωση της αντιευρωπαϊκής στάσης ενός κόμματος (Leconte, 2010:111-113).

τα κόμματα στηρίζονται σε αυθεντικές ιδεολογικές δεσμεύσεις προς το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης; Σε ποίο βαθμό τα κόμματα καθοδηγούνται από στρατηγικά κίνητρα στο πλαίσιο του εκλογικού ανταγωνισμού (Παράρτημα IV);

1.2 Ιδεολογία βάσει της κομματικής ταυτότητας

Η ιδεολογία ενός κόμματος αποτελεί το πρίσμα μέσα από το οποίο φιλτράρονται τα ευρωπαϊκά ζητήματα (Elias, 2008:564). Το ιδεολογικό περιβάλλον των κομμάτων αντικατοπτρίζεται στο πλαίσιο της εγχώριας πολιτικής αμφισβήτησης μέσα από την προσέγγιση της παραδοσιακής προβληματικής της πολιτικής σύγκρουσης Αριστεράς-Δεξιάς που έχει ιστορικά διαμορφώσει την πολιτική ζωή στη Δυτική Ευρώπη (Lipset & Rokkan, 1967) και συμπληρώνεται από τρεις τύπους διαχωρισμών: i. νέες πολιτικές ii. Κεντρώοι έναντι Εξτρεμιστών και iii. Κράτος-Εκκλησία (Leconte, 2010:108).

Η στάση των κομμάτων απέναντι σε νέα ζητήματα¹¹, όπως αυτό της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνδέεται με την εσωτερική τους ιδεολογική προδιάθεση, δηλαδή επηρεάζεται από τον απόηχο παλαιότερων αντιλήψεων που αντανακλούν μακροχρόνιες δεσμεύσεις αναφορικά με τα μείζονα εθνικά θέματα (Marks & Wilson, 2000:433· Kopecky & Mudde, 2002:321). Όσο ένα κόμμα υιοθετεί αυταρχικές και συντηρητικές θέσεις στη νέα πολιτική διάσταση τόσο τείνει να είναι ευρωσκεπτικιστικό. Για παράδειγμα, τα ακροδεξιά κόμματα, όπως το UKIP, εμφανίζουν έντονα ευρωφοβικές τάσεις απόρροια της εθνικιστικής τους ιδεολογίας βάσει της οποίας ο υπερεθνικισμός αποτελεί απειλή για την εθνική κυριαρχία (Marks & Wilson, 2000:457· Tillman, 2013:567) ενώ κόμματα με πιο φιλελεύθερες θέσεις όπως αυτά των Πρασίνων τείνουν να είναι φιλοευρωπαϊκά (Leconte, 2010:111), με εξαιρέσεις όπως το Swedish Greens. Πρόκειται για μία γραμμική προσέγγιση με βάση την ιδεολογική κατάταξη στον άξονα Αριστεράς-Δεξιάς ως δείκτη της πολιτικής τοποθέτησης για το παρόν και το μέλλον του ενωσιακού κεκτημένου (Topalof, 2012:71). Ωστόσο, η ανωτέρω συλλογιστική παραβλέπει τόσο τις ποιοτικές διαφορές μεταξύ Δυτικής και Κεντρικής-Ανατολικής Ευρώπης όσο και την

¹¹Η πρόκληση των νέων πολιτικών αποτελεί ένα φαινόμενο που αναδύθηκε περί τα μέσα της δεκαετίας του 1960 στις ΗΠΑ με την πολιτικοποίηση των νέων κοινωνικών ζητημάτων που εμφανίστηκαν στην ατζέντα των δημοκρατικών κομμάτων, μεταξύ άλλων, οι σχέσεις μεταξύ των εθνών, η μετανάστευση, η ισότητα των φύλων και το περιβάλλον.

ιστορικά μεταβαλλόμενη στάση¹² των κομμάτων απέναντι στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, δεδομένου ότι η μακρά αμφιθυμία προς την Ευρώπη παραμένει μία σημαντική επιρροή για την πολιτική των Συντηρητικών, Σοσιαλιστικών ακόμα και Φιλελεύθερων δημοκρατικών κομμάτων. Η κομματική τοποθέτηση απέναντι στην ΕΕ δεν είναι ευθύγραμμη αλλά συναρτάται με τον πολιτικό χώρο ευκαιρίας (Duverger, 1972· Downs, 1957) δηλαδή με τις προοπτικές μετασχηματισμού της πολιτικής τοποθέτησης, όπως το χρόνο, τους τομείς πολιτικής και το πλαίσιο κάθε χώρας (Leconte, 2010:109).

Η κατανόηση της φύσης του πολιτικού μετασχηματισμού προϋποθέτει τη σκιαγράφηση της ιδεολογικής διάστασης του ευρωσκεπτικισμού μέσα από την ανάδειξη των μεταβλητών κλειδιά για την εκτίμηση του πολιτικού ανταγωνισμού για την Ευρώπη. Χρησιμοποιώντας, σε πρώτο επίπεδο, τη διάκριση μεταξύ της καθιερωμένης διάστασης Αριστεράς-Δεξιάς που συνοψίζει τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές διαιρέσεις (λειτουργικά συμφέροντα) και το σχίσμα εθνική κυριαρχία-ολοκλήρωση (εδαφικά συμφέροντα) που ενσαρκώνει τη σύγκρουση μεταξύ δρώντων που ευνοούν λιγότερο ή περαιτέρω ολοκλήρωση, ασπαζόμαστε την προσέγγιση κατά την οποία ο ευρωσκεπτικισμός συνδέεται με το *Iocus* που καταλαμβάνει ένα κόμμα κατά μήκος του πολιτικού φάσματος (Hix, 2009:238-240· Topalof, 2012:71).

Τα μεγάλα πολιτικά κόμματα έχουν κίνητρα για να διατηρήσουν το υπάρχον Αριστερό-Δεξιό πρότυπο αμφισβήτησης και όταν νέα θέματα ή κόμματα προκύπτουν στην πολιτική ατζέντα, τα πρώτα προσπαθούν να τους ωθήσουν στη υπάρχουσα πολιτική διάσταση (Hix & Lord, 1997:27). Κατά γενική ομολογία, η κεντρώα ιδεολογία είναι προδιαθετημένη θετικά απέναντι στην υπερεθνική συσπείρωση. Η φιλοευρωπαϊκή συναίνεση των κεντρώων κομμάτων παράγει μία δυναμική της αντιπολίτευσης ως μια στρατηγική που ορίζεται από ιδεολογική δέσμευση, καθώς ο ευρωσκεπτικισμός των ακραίων κομμάτων προκύπτει από την αντισυστημική τους φύση (Taggart & Szczerbiak, 2013:17). Η συνάφεια μεταξύ εξτρεμιστικής ιδεολογίας *per se* και ευρωσκεπτικισμού επιβεβαιώνεται από πρόσφατες μελέτες. Όσο αυξάνεται η απόσταση ενός κόμματος από το κέντρο του πολιτικού φάσματος τόσο τείνει να είναι ευρωσκεπτικιστικό (Ray, 2007:164).

¹²Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, με σημείο αναφοράς τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, παρατηρείται μία διαρκής μεταστροφή και κυκλική πορεία στη στάση των κομμάτων απέναντι στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Βλέπε αναλυτικότερα στο Leconte, 2010:109.

Η *raison d'être* του κομματικού ευρωσκεπτικισμού διαφέρει μεταξύ των δύο πολιτικών οικογενειών καθώς ενδέχεται να στηρίζεται είτε σε σκληρούς παράγοντες αντιπολίτευσης, δηλαδή οικονομικούς και υλιστικούς είτε να αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης πολιτιστικής διάσπασης που φέρνει αντιμέτωπους τους χαμένους της παγκοσμιοποίησης απέναντι στους νικητές (Kriesi 2005:1-5· Klingeren, Boomgaarden & de Vreese, 2013). Τα κόμματα της άκρα Αριστεράς, όπως το *Socialistische Partij* στις Κάτω Χώρες, αντιτίθενται στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης λόγω της ιδεολογικής τους αντίθεσης με τον οικονομικό φιλελευθερισμό που θεωρούν ότι το διακρίνει και την αρνητική επίδρασή του στο κράτος πρόνοιας (de Vries & Edwards, 2009:9). Το ελεύθερο εμπόριο και ο οικονομικός ανταγωνισμός που ενυπάρχει σε ένα οικονομικό μπλοκ, όπως η ΕΕ αποτελεί απειλή για την κοινωνική συνοχή (Halikiopoulou, Nanou & Vasilopoulou, 2012:508). Από την άλλη, τα ακροδεξιά κόμματα, όπως το *Dansk Folkeparti*, βασίζονται σε αισθήματα πολιτισμικής ανασφάλειας για να απορρίψουν την περαιτέρω ολοκλήρωση και να θωρακίσουν την εθνική τους κυριαρχία ως συλλογική ταυτότητα (Kriezi ,2005:5· de Vries & Edwards, 2009:9).

Ωστόσο, ο βαθμός που τα κόμματα κατηγορούν αυτή την αίσθηση απώλειας λόγω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ποικίλει από χώρα σε χώρα. Σύμφωνα με τον Aylott παρατηρείται το φαινόμενο σε χώρες με γενναιόδωρα κράτη πρόνοιας, όπως η Σουηδία, ο ευρωσκεπτικισμός να εκδηλώνεται στο αριστερό άκρο του πολιτικού φάσματος (2008:184). Υπό την ίδια λογική ο κατεστημένος κομματικός ευρωσκεπτικισμός στα νέα κράτη μέλη είναι κυρίως φαινόμενο της άκρα Δεξιάς καθώς τα κατεστημένα ακροδεξιά κόμματα στις πρώην κομμουνιστικές χώρες είναι πιο οικονομικά φιλελεύθερα, κοινωνικά συντηρητικά και τείνουν να προστατεύουν την κυριαρχία. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα ήπια ευρωσκεπτικιστικά κόμματα *Civic Union* και *Fidesz* που υιοθετούν αντιρυθμιστική ρητορεία απέναντι στην ΕΕ (Leconte, 2010:110).

Επίσης, η θρησκεία ενδέχεται να επηρεάσει τις θέσεις των κομμάτων σχετικά με την ΕΕ και ανάλογα με το βαθμό θρησκευτικότητας σε μία συγκεκριμένη κοινωνία ενδέχεται να τα οδηγήσει να αξιοποιήσουν τους διαθέσιμους κοινωνικούς πόρους για την απόκτηση πολιτικής ισχύος (Minkenbergh, 2009:1196). Παρά το γεγονός ότι η ΕΕ, στο πλαίσιο των διαδικασιών

εκκοσμίκευσης¹³ προσιδιάζει σε μία «μετα-χριστιανική Ευρώπη» (Casanova, 2006:65) με πρωτοφανή επίπεδα πλουραλισμού, αποκλίνοντας από τον χαρακτήρα που οι καθολικοί ιδρυτές της ήθελαν να της προσδώσουν (Minkenberg, 2009:1207). Εντός της παραδοσιακά φιλοευρωπαϊκής οικογένειας των Χριστιανοδημοκρατών μία διάκριση μεταξύ Καθολικής, Ορθόδοξης Δημοκρατίας και Προτεσταντικής Χριστιανικής Δημοκρατίας, με αποδέκτες κυρίως τις Σκανδιναβικές χώρες και τη Γερμανία (Leconte, 2010:110), κρίνεται καθοριστικής σημασίας γιατί ο προτεσταντισμός από τη φύση του, λόγω της ροπής του στον ατομικισμό (Madeley 2007:13-14), είναι προδιαθετημένος στον ευρωσκεπτικισμό. Για παράδειγμα όλα τα Σκανδιναβικά Χριστιανικά Κόμματα έχουν υιοθετήσει είτε ευρωσκεπτικιστική στάση στο παρελθόν ή τώρα ήπιο ευρωσκεπτικισμό, με εξαίρεση το Swedish Christian Democrats που είναι διχασμένο στο θέμα (Leconte, 2010:110). Επίσης, τον ευρωσκεπτικισμό τον συναντάμε σε μικρότερα και πιο φονταμενταλιστικά κόμματα όπως το SGP και το Christian Union στην Ολλανδία τόσο λόγω της συνεκτικότητας των θέσεών τους λόγω του μεγέθους τους όσο και λόγω του ανταγωνισμού τους με μεγαλύτερα χριστιανικά κόμματα (Minkenberg, 2009:1205).

1.3 Στρατηγική βάσει υπολογισμών απέναντι στην κυβέρνηση

Η στάση των κομμάτων απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν είναι απόλυτα συνεπής με την ιδεολογική τους πρόταξη και αυτό γιατί ενδέχεται να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο τα διλήμματα εναλλακτικών στρατηγικών προσανατολισμών και υπολογισμών, απόρροια των πολιτικών ευκαιριών και δυναμικών που ανακύπτουν στο εκάστοτε πολιτικό σύστημα (Buhr, 2012:554· Mair, 2007). Σε αυτή την περίπτωση, τα κόμματα δεν αντιμετωπίζονται ως αυτόνομες και ανεξάρτητες από το εγχώριο πολιτικό σύστημα, απομονωμένες και μονολιθικές οντότητες αλλά η συλλογιστική και οι πολιτικές τους ως προς την Ευρώπη συναρτώνται προς τη σχέση τους με την κυβέρνηση και την εκτελεστική εξουσία (Leconte, 2010:106· Taggart, 1998:379) ενώ τομέας στρατηγικής αλληλεπίδρασης, σύμφωνα με τη θεώρηση από τα κάτω προς τα πάνω, αποτελεί και η θέση της κοινής γνώμης προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Hooghe, 2007:5-7).

¹³Η έννοια της εκκοσμίκευσης αποτελεί μια παραλλαγή των θεωριών του εξορθολογισμού και του εκσυγχρονισμού, η οποία συνεπάγεται μια συνεχή λειτουργική διαφοροποίηση των σύγχρονων κοινωνιών. Η διαδικασία του εξορθολογισμού ενδέχεται να λαμβάνει διαφορετικές «στιγμές εκκοσμίκευσης», ως θεσμική διαφοροποίηση, δηλαδή το διαχωρισμό Κράτους-Εκκλησίας και ως παρακμή και ιδιωτικοποίηση, δηλαδή την περιθωριοποίηση της θρησκείας (Casanova, 1994:19-39).

Η ανωτέρω θεμελίωση εξετάζεται μέσα από τρεις διακριτές περιπτώσεις: i. τα κόμματα της κυβέρνησης έναντι των κομμάτων διαμαρτυρίας, ii. τα κατεστημένα κόμματα έναντι των κομμάτων της αντιπολίτευσης και iii. τον άξονα του πολιτικού ανταγωνισμού που στηρίζεται στην προσδοκία είτε για πρόσβαση στην κυβέρνηση είτε για εκλογική επιτυχία ή για άσκηση επιρροής επί των πολιτικών κατευθύνσεων.

Σύμφωνα με την πρώτη διάκριση, τα κόμματα της κυβέρνησης τείνουν να είναι περισσότερο φιλοευρωπαϊκά δεδομένου του υψηλού κόστους που συνδέεται με την εισαγωγή στην πολιτική ατζέντα ενός θέματος το οποίο ενδέχεται να προκαλέσει ανατροπές και δη την αποχώρηση μίας χώρας από την ΕΕ (Buhr, 2012:555). Ακόμα και ο περιορισμένος ευρω-ενθουσιασμός των νεοεισαχθέντων στην κυβέρνηση κομμάτων είναι εν δυνάμει αναστρέψιμος καθώς τότε τα τελευταία έρχονται αντιμέτωπα με τη σημασία της συμμετοχής και παραμονής σε ένα *suí generis* μόρφωμα, όπως η ΕΕ (Leconte, 2010:107). Παράγοντες κοινωνικοποίησης, όπως η καθημερινή συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε ενωσιακό επίπεδο και η επαφή με ευρωπαίους υπαλλήλους αλλά και κυβερνήσεις που διάκεινται υπέρ της Ευρώπης, είναι επακόλουθο να διοχετεύονται παραγωγικά προς την κατεύθυνση σκοπών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Κόμματος των Πρασίνων της Ιρλανδίας το οποίο ανήκε στην κατηγορία των αναθεωρητικών κομμάτων μέχρι το 2009. Το κόμμα υποβλήθηκε σε μία διαδικασία θετικής ώσμωσης και υπέρβασης της απορριπτικής στάσης που είχε υιοθετήσει στο παρελθόν. Η μεταστροφή αυτή θεμελιώνεται στην ανάληψη της Προεδρίας της ΕΕ από την Ιρλανδία το 2004, η οποία παρήγαγε μία δυναμική σύγκλισης γύρω από τα μείζονα ευρωπαϊκά θέματα (Taggart & Szczerbiak, 2013:26). Η διαπίστωση αυτή είναι βάσιμη και κατά τον σχηματισμό κυβερνήσεων συνασπισμού. Αναλυτικότερα, σε τέτοιες περιπτώσεις τα φιλοευρωπαϊκά κόμματα επιδίδονται σε έναν αγώνα αποσόβησης των αντιευρωπαϊκών συναισθημάτων των κομμάτων με τα οποία συμπράττουν (Leconte, 2010:107). Το πολιτικό ευρωσκεπτικιστικό μάγμα περιλαμβάνει και το Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού της Κύπρου, το οποίο αποτελεί το μεγαλύτερο αριστερό κόμμα της χώρας. Πριν την εισαγωγή του το 2003 σε κυβέρνηση συνασπισμού χρησιμοποίησε ήπια ευρωσκεπτικιστική ρητορεία. Σταδιακά, η συμμετοχή του στην κυβέρνηση και οι αλλεπάλληλες εκλογικές επιτυχίες του κόμματος συνέβαλαν στην ιδεολογική συγκατάνευση και πλήρη ευθυγράμμιση του με την κυβέρνηση ως προς την ευρωπαϊκή ιδέα (Taggart & Szczerbiak, 2013:20-21).

Από την άλλη, τα κόμματα διαμαρτυρίας δεν περιορίζονται από τις επιταγές της ευρωπαϊκής συμβατότητας και μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα τις ιδεαλιστικές τους αξιώσεις ενδεδυμένες με ευρωσκεπτικιστική ρητορεία. Ο ευρωσκεπτικισμός για τα εν λόγω κόμματα αποτελεί εργαλείο στρατευμένο σε αντισυστημικούς σκοπούς που αποβλέπει στην αποκήρυξη της στάσης της ιθύνουσας τάξης και στον προσηλυτισμό του τμήματος του εκλογικού σώματος που αισθάνεται ότι δεν εκπροσωπείται από τις κομματικές δυνάμεις του κοινοβουλευτικού δημοκρατικού πολιτεύματος (Taggart, 1998:367-368). Επίσης, υπάρχει συνάφεια μεταξύ του φαινομένου των «κομμάτων καρτέλ»¹⁴ και του ευρωσκεπτικισμού, στο βαθμό που τα κόμματα, τα οποία σε εγχώριο επίπεδο κινητοποιούνται κατά της συμπαιγνίας των κατεστημένων κομμάτων, σε ενωσιακό επίπεδο τείνουν να υιοθετούν την ηθικοκανονιστική παραδοχή ότι η Ευρώπη κυριαρχείται από τις μεγάλες κομματικές οικογένειες, δηλαδή την Κεντροδεξιά, τους Φιλελεύθερους και τους Σοσιαλιστές (Leconte, 2010: 107). Σε αυτή την κατηγορία κομμάτων εντάσσεται το ιταλικό κόμμα Northern League, το οποίο περί τα μέσα της δεκαετίας '90 εγκατέλειψε την φιλοευρωπαϊκή του στάση. Η μεταστροφή του κόμματος ερμηνεύεται τόσο βάσει των καθαρών δειγμάτων εχθρότητάς του προς την παγκοσμιοποίηση και της ιδεολογικής του πρόταξης υπέρ της διασφάλισης της εθνικής ταυτότητας όσο και της πρόκλησης για τεκμαρτή ισορρόπηση της εκλογικής του πτώσης (Zaslave, 2011:155· Taggart & Szczerbiak, 2013:27).

Η δεύτερη διάκριση, σχεδόν ταυτόσημη με την προγενέστερη, αναφέρεται στον ευρωσκεπτικισμό ως de facto χαρακτηριστικό των κομμάτων της αντιπολίτευσης ενώ αναλύει το φαινόμενο ως την «πολιτική της αντιπολίτευσης» στο πλαίσιο της δομής του εγχώριου ανταγωνισμού (Sitter, 2001). Υπό το πρίσμα αυτό, όταν το πρόσημο του πολιτικού status ενός κατεστημένου κόμματος μεταβάλλεται από συν- σε αντι-πολίτευση, δυνάμει των εκλογικών αποτελεσμάτων, τότε σημειώνονται και οι ανάλογες ιδεολογικές αναθεωρήσεις στην πρόσληψη της ιδέας της Ευρώπης. Καθαρό δείγμα κόμματος της αντιπολίτευσης με στρατηγικό προσανατολισμό τον προσεταιρισμό του εκλογικού σώματος αποτελεί το ΠΑΣΟΚ¹⁵, όπως

¹⁴Σύμφωνα με τους Katz και Mair, ως κόμματα καρτέλ ορίζονται οι συμπαιγνίες κατεστημένων κομμάτων που μοιράζονται τους πόρους της πολιτείας για να ικανοποιήσουν το κοινό υπέρτατο συμφέρον τους, την επιβίωσή τους (1995:16).

¹⁵Από ιδρύσεώς του ΠΑΣΟΚ το ζήτημα της ένταξης και της σύνδεσης με την ΕΚ αποτελούσε casus belli μεταξύ αυτού και του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας που είχε τότε την πρωτοβουλία. Την αντιευρωπαϊκή του ρητορεία

καταδεικνύουν οι παυλικές και οβιδιακές μεταμορφώσεις της πολιτικής γραμμής του κόμματος προς την ΕΟΚ (Verney, 2011a:57).

Για τη μελέτη των περιπτώσεων κατά τις οποίες τα κόμματα έρχονται αντιμέτωπα με τις προκλήσεις και τα ιδεολογικά διλήμματα που αναμετρώνται σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο έχει αναπτυχθεί ένα δυναμικό μοντέλο εκτίμησης της στρατηγικής διάδρασης μεταξύ των προτιμήσεων των ελίτ και του εκλογικού σώματος. Βασισμένο στις θεωρίες της ορθολογικής επιλογής¹⁶ μετουσιώνεται στα ακόλουθα μοντέλα συμπεριφοράς: i. την πρόσβαση στην κυβέρνηση ή ii. τον προσηλυτισμό του εκλογικού σώματος ή iii. την άσκηση επιρροής επί των πολιτικών (Sartori 1976· Strom, 1990). Τα κόμματα που αναζητούν την πρόσβαση στην κυβέρνηση διακατέχονται από το πνεύμα της πολιτικής μετριοπάθειας και υιοθετούν ενδιάμεσες θέσεις για την ΕΕ, ως μέρος της συμβιβαστικής και διαδραστικής τους διάθεσης για να επιτύχουν την πολιτική τους αξίωση (Riker, 1962· Tsebelis, 1990:24-48). Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται κατά κύριο λόγο μικρότερα κόμματα τα οποία επιδιώκουν την κυβερνητική σύμπραξη με άλλα κόμματα (Leconte, 2010:108), όπως συμβαίνει με το Κόμμα των Πρασίνων στη Σουηδία (Taggart & Szczerbiak, 2013:29). Από την άλλη, τα κόμματα που επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τις ψήφους τους ακολουθούν αντίθετη πολιτική συμπεριφορά (Downs, 1957), όπως το Jobbik που από τότε που εισήλθε στην κοινοβουλευτική ομάδα προσπαθεί να αποδείξει ότι δεν ανήκει στη διεφθαρμένη ελίτ (Nagy, Boros & Varga, 2012:4). Κατά τους Carmines και Stimson, κάποια κόμματα επιδιώκουν τη χρήση θεμάτων που θεωρούν στρατηγικά, όπως η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, σε μία προσπάθεια να μονοπωλήσουν το πλαίσιο και να διαμορφώσουν τη συζήτηση της ατζέντας προς ίδιον όφελος (1986:902-903). Ακόμα και κατεστημένα κόμματα ενδέχεται να στραφούν σε μετα-υλιστικά ενδιαφέροντα που απολαμβάνουν ιδεολογικής πρωτοκαθεδρίας στα λαϊκιστικά και ακροδεξιά κόμματα. Από τη στιγμή που ο λαϊκισμός λαμβάνει εργαλειακή διάσταση δύναται να χρησιμοποιηθεί ως μέσο πολιτικής κινητοποίησης από όλα τα κόμματα του πολιτικού φάσματος ανεξαρτήτως

συμπλήρωναν εναλλακτικές προτάσεις διεθνούς συνεργασίας καθώς και η επίκληση ενός στρατηγικού εργαλείου κοινωνικής νομομοποίησης, τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την ένταξη στην ΕΚ. Αναφανδόν επηρεασμένο από την πιθανότητα εκλογικής νίκης το κόμμα ακολούθησε μία ώριμη κίνηση τακτικής και μετρίασε την αρνητική του στάση απέναντι στο εγχείρημα.

¹⁶Ως ορθολογικότητα ορίζεται η βέλτιστη ανταπόκριση μεταξύ μέσων και σκοπών (Tsebelis, 1990:18). Η προσέγγιση αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση της πολιτικής διαδικασίας.

ιδεολογίας¹⁷ (Ασλανίδης, 2013:21). Το πρότυπο μεγιστοποίησης της επιρροής επί των πολιτικών από κόμματα που δεν εντάσσονται στην κυβέρνηση αποτελεί απάντηση στην πρώτη γενιά της θεωρίας παιγνίων επί του σχηματισμού κυβέρνησης (Strom, 1990:567). Τα κόμματα τα οποία κατορθώνουν να επηρεάσουν τις πολιτικές χωρίς να εντάσσονται στην κυβέρνηση, εν απουσία κινήτρων για τη σύγκλιση απόψεων διατηρούν σταθερές τις απόψεις τους για τον ευρωσκεπτικισμό (Leconte, 2010:108). Συνεπώς, τα κόμματα δίνουν έμφαση σε μία από αυτές τις πτυχές ανάλογα με τους μακροπρόθεσμους και βραχυπρόθεσμους στόχους στο πλαίσιο των θεσμικών και κομματικών περιορισμών και τη δομή της πολιτικής ευκαιρίας (Strom, 1990:579)

Σύμφωνα με τον Topaloff, (2012:76) το ιδεολογικό μοντέλο στηρίζεται στο κοινωνιολογικό σχίσμα το οποίο παραμένει σταθερό και δεν κατορθώνει να εξηγήσει τις αλλαγές σε μακροοικονομικό επίπεδο, και δεν μπορεί να ενθυλακώσει τον δυναμισμό του ευρωσκεπτικισμού. Κατά τους Batory και Sitter, εάν ένα κόμμα αξιολογεί την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως απειλή τόσο για τα οικονομικά του συμφέροντα όσο και σε ηθικοκανονιστικό επίπεδο, τότε αναμένεται να υιοθετήσει σκληροπυρηνική ευρωσκεπτικιστική στάση. Σε αντίθετη περίπτωση, τα κίνητρα του κόμματος για τη στάση του απέναντι στην ΕΕ διαμορφώνονται ανάλογα με τον εγχώριο πολιτικό ανταγωνισμό (2004:525). Συνεπώς, η ιδεολογία και η στρατηγική δεν είναι ανεξάρτητες μεταβλητές για τη μελέτη της συμπεριφορικής επανάστασης απέναντι στην ενωσιακή πολιτική πραγματικότητα αλλά αποτελούν συμπληρωματικούς μηχανισμούς.

¹⁷Βασικό στοιχείο διάκρισης μεταξύ λαϊκισμού ως στρατηγικού και περιφερειακού εργαλείου προσέλκυσης ψηφοφόρων και ως κεντρικής πολιτικής ιδεολογίας αποτελεί ο βαθμός χρήσης του (Ασλανίδης, 2013:21).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Άκρα Δεξιά: κοινός τόπος για «λαϊκισμό» και «εξτρεμισμό»

Η μεταπολεμική ακροδεξιά χαρακτηρίζεται από ένα ιδιότυπο ιδεολογικό-πολιτικό κράμα το οποίο συντίθεται από διαφορετικά ακόμα και ετερόκλητα και αντιθετικά στοιχεία που αναδεικνύονται στις επιμέρους συγκυρίες της συνολικής διαδρομής του φαινομένου. Στις φυσιογνωμικές μεταστοιχειώσεις της ακροδεξιάς είναι δυνατό να συνυπάρχουν τόσο η ιδέα του λαϊκιστικού αντικρατισμού όσο και του κρατικού αυταρχισμού (Γεωργιάδου, 2008:31-33) εκδηλώσεις ορατές και στην οικονομική σφαίρα, υπό τη μορφή άλλοτε νεοφιλελεύθερης λογικής εθνικής οικονομίας της αγοράς αλλά και ενός σοβινιστικού κράτους πρόνοιας, όπως συνέβη με το FPÖ και το Northern League Alleanza αντίστοιχα τη δεκαετία του 1970 (Eatwell, 2004:11). Συνεπώς, καθίσταται δυσχερής η εξεύρεση ενός περιεκτικού ορισμού του φαινομένου που να προϊδεάζει για τη ρευστότητα και την πολυπλοκότητά του.

Για τον προσδιορισμό των διαφόρων αποχρώσεων της άκρα Δεξιάς αλλά και λόγω των νομικών συνεπειών¹⁸ που ανακύπτουν ανάλογα με το εύρος του ακραίου προσανατολισμού του εκάστοτε μορφώματος χρησιμοποιούνται διαφορετικά προσωνύμια (Mudde, 2012:3). Η διάκριση (νέο-)φασιστική και (νέο-)ναζιστική δεξιά¹⁹ ή ο διαχωρισμός μεταξύ εξτρεμιστικής και ριζοσπαστικής δεξιάς²⁰ χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν την εκλεκτική συγγενεία τους με το ολοκληρωτικό παρελθόν της προπολεμικής Ευρώπης και την προσπάθεια αναιρέσης και

¹⁸Στη Γερμανία από το 1970 υπήρχε μία νομική διάκριση μεταξύ των ριζοσπαστικών ομάδων που αντιτίθενται στο γερμανικό σύνταγμα και τους εξτρεμιστές που είναι απόλυτα αντίθετοι με αυτό (Eatwell, 2004:7).

¹⁹Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, ο φασισμός αναγνωριζόταν ως το αίτημα για παλιγγενεσία του υπερεθνικισμού μετά από μία περίοδο παρακμής ή το αίτημα για την ανάδυση ενός ολιστικού κράτους και την ικανοποίηση της πολιτικής οικονομίας του Τρίτου Δρόμου (Baggini, 2013). Ο σύγχρονος φασισμός δεν αποτελεί ιδεολογικό κλώνο του παρελθόντος αλλά η χρήση του όρου συνδέεται με τη δομή, τις στρατιωτικές διακρίσεις και τις στολές (Eatwell, 2004:6). Νεοναζί και νεοφασίστες δεν είναι πλέον παρά φολκλορικές επιβιώσεις που περιορίζονται στα περιθώρια του πολιτικού συστήματος, έχοντας περισσότερη σχέση με την κουλτούρα των δεκαετιών του '60 και '70 παρά με το Τρίτο Ράιχ (Taguieff, 2013:94, 131).

²⁰Μετά το 1945, ο όρος περιλάμβανε την αντιδραστική δεξιά που επιδίωκε την επιστροφή στο status quo ante και την αντιστασιακή δεξιά. Σήμερα αποτελεί έναν κοινό γενετικά όρο καθώς συμπεριλαμβάνει τα κόμματα της νέας ριζοσπαστικής δεξιάς που στηρίζονται στη φιλελεύθερη οικονομία και τις συντηρητικές κοινωνικές αξίες. Συνεπώς ανακύπτουν τυπολογικά προβλήματα καθώς ανόμοια κόμματα εντάσσονται στην ίδια κατηγορία (Eatwell, 2004:7).

καταπολέμησης του εκσυγχρονισμού μέσω της ριζοσπαστικοποίησης και κριτηρίων του ανήκειν (Minkenberg, 2013:9). Από την άλλη οι χαρακτηρισμοί λαϊκισμός και νεολαϊκιστικά κόμματα (Taggart & Szczerbiak, 2013) και ριζοσπαστικός ακροδεξιός λαϊκισμός (Mudde, 2007) αποσκοπούν στο να καταδείξουν την προσαρμογή τους στο δημοκρατικό παρόν της μεταπολεμικής εποχής ως υποπροϊόν των συγκρούσεων στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες όπου τα υλικά συμφέροντα δεν έχουν πλέον περίοπτη θέση (Ελληνας, 2010).

Από τη δεκαετία του '80, τα ακροδεξιά κόμματα εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, κυρίως στη Δυτική Ευρώπη, απομακρύνθηκαν από τη φασιστική παράδοση και από τον εμφανή αντιδημοκρατικό προσανατολισμό. Η αποφασιστικοποιημένη ή αποναζιστικοποιημένη νέα άκρα δεξιά πήρε τη μορφή των ταυτοτικών λαϊκισμών που συνενώνει εθνικιστικές αντιδράσεις κατά της χρηματιστικής παγκοσμιοποίησης και του εξευρωπαϊσμού προς μία μεταεθνική κατεύθυνση (Taguieff, 2013:94, 131). Υπό το πρίσμα αυτό, τα τελευταία χρόνια είναι δυνατή η διάκριση μεταξύ δεξιών εξτρεμιστών με ισχυρές αναφορές σε φασιστικές παραδόσεις και οπαδών του λαϊκιστικού εθνικισμού/λαϊκιστικής δεξιάς (Albrecht, 2012:10· Eatwell, 2004:5). Ο συνδυετικός κρίκος που ενώνει αυτά τα κόμματα και το χαρακτηριστικό γνώρισμα που τα διακρίνει από τα υπόλοιπα είναι *«η εθνοκεντρική αντίληψη της πολιτικής ή εθνοκρατία»* προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας (Ελληνας, 2010:28).

Η προσπάθεια αποδόμησης των όρων μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις απειλές που θέτουν. Ο λαϊκισμός²¹ συνδέεται από τη μία με την άκρα Δεξιά και από την άλλη με τα ζητήματα που τίθενται από τη δημοκρατία. Η ιδεατή προσέγγιση της ριζοσπαστικής δημοκρατίας από τους Laclau και Mouffe (1985) αναφέρει ότι η ανάδυση λαϊκιστικών δυνάμεων αποτελεί προϊόν της σκληρής πάλης της δημοκρατικής παράδοσης με τη φιλελεύθερη

²¹Ο όρος έχει τις ρίζες του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ως αυτοπροσδιορισμός του Λαϊκιστικού Κόμματος των ΗΠΑ και του Ναρόντικι στη Ρωσία όπως επίσης στα αγροτικά κινήματα της ανατολικής Ευρώπης και της περιοχής των Βαλκανίων. Μετά τη Μεγάλη Ύφεση και κυρίως τον 20^ο αιώνα έγινε ορατός στην Λατινική Αμερική ως μέρος της νέας γενιάς πολιτικών με ιδεολογικό πρόγραμμα που απευθυνόταν σε ευρύτερο κοινό (Mudde & Kaltwasser, 2013:36-37). Τότε λάμβανε την έννοια του λαϊκισμού των διανοούμενων ενώ σήμερα απέχει πολύ από εκείνη την προσέγγιση (Taguieff, 2013:35). Το χαρακτηριστικό του λαϊκισμού είναι ότι εξουδετερώνει τη διαφορά Δεξιάς-Αριστεράς και εικονίζει την αντικομματική και αντιπολιτική διάσταση των νέων λαϊκιστικών κινήματων. Η διαφοροποίηση μεταξύ Αριστεράς-Δεξιάς στηρίζεται στη διεθνικιστική στράτευση των μεν που έρχεται σε σύγκρουση με την ταυτοτική στράτευση των δε (Taguieff, 2013:83).

δημοκρατία. Ο λαϊκισμός συντηρεί μία πιο περίπλοκη σχέση με την εσωτερική αντίφαση της φιλελεύθερης δημοκρατίας²², μεταξύ δηλαδή της δημοκρατικής υπόσχεσης για την αρχή της πλειοψηφίας και της συνταγματικής προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. (Ελληνας, 2010:30· Mudde, 2012:3· Mudde & Kaltwasser, 2013:57). Σε αντίθεση με το Δεξιό εξτρεμισμό, οι Δεξιοί λαϊκιστές δεν χρησιμοποιούν ούτε την ευθεία αντίθεση προς τη δημοκρατία, ούτε την αποκάλυπτη βία ως μέσο πολιτικής αντιπαράθεσης προκειμένου να αποτελέσουν εναλλακτική επιλογή για το κέντρο (Albrecht, 2012:10). Ωστόσο, σε μεταβατικές περιόδους απορρίπτουν την αντιπροσωπευτική δημοκρατία²³ προς όφελος του ουτοπισμού μιας άμεσης δημοκρατίας, ανοιχτής σε δημοψηφισματικές διαδικασίες ή πρακτικές της διαβουλευτικής και συμμετοχικής δημοκρατίας (Eatwell, 2004:12· Taguieff, 2013:35), με αποτέλεσμα να «ταλαντεύονται ανάμεσα στον υπερδημοκρατισμό και τον αντιδημοκρατισμό και τον ψευδοδημοκρατισμό» (Πανταζόπουλος, 2013:10).

Ο ιδεολογικός ορισμός του Δεξιού λαϊκισμού λαμβάνει υπόψη τόσο την πλευρά της προσφοράς όσο και την πλευρά της ζήτησης καθώς η διαμόρφωση και η διάδοση του φαινομένου εξαρτώνται από τους επιδέξιους και χαρισματικούς πολιτικούς δρώντες και τις κοινωνικές ομάδες, αντίστοιχα (Mudde & Kaltwasser, 2013:46). Το λαϊκιστικό υποκείμενο, είτε υπό τη μορφή ηγετικής προσωπικότητας, είτε κόμματος ή κινήματος, στη βάση συνωμοσιολογικής τακτικής, υπερβάλλει ως προς τις πραγματικές απειλές έστω και αν στηρίζονται σε παρατηρήσιμα φαινόμενα υποδεικνύοντας στον «αγνό λαό» τους «πραγματικούς εχθρούς» με στόχο την κινητοποίηση του λαού ενάντια στην εκάστοτε απειλή και την εκμετάλλευσή του πολιτικά (Taguieff, 2013:102).

Ο λαϊκισμός θεωρεί την κοινωνία ως στην ουσία διαχωρισμένη σε δύο ομοιογενείς και ανταγωνιστικές ομάδες. Συνεπώς, η κλήση προς τον λαό λαμβάνει τη μορφή διττής επιταγής²⁴ για ρήξη με τους υποδεικνυόμενους εχθρούς σε κάθετο και σε οριζόντιο επίπεδο (Hartleb, 2012:49). Η κάθετη διάσταση, προβάλλει τη διάκριση από τις διεφθαρμένες/άνομες ελίτ και το

²²Συνδυάζει την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας με αυτή της πλειοψηφίας (Mudde & Kaltwasser, 2013:47).

²³Κατά το πρότυπο του Schumpeter, η δημοκρατία ορίζεται ως μία «θεσμική ρύθμιση με σκοπό την επίτευξη λήψης πολιτικών αποφάσεων οι οποίες πραγματώνουν το κοινό καλό ορίζοντας στον ίδιο τον λαό την ευθύνη να αποφασίσει για τα πολιτικά ζητήματα μέσω της εκλογής ατόμων με σκοπό να φέρουν εις πέρας τη βούλησή του» (1949:250).

²⁴Ο δύο αυτοί τύποι δεν απαντώνται σε καθαρή μορφή αλλά σε μικτές μορφές λαϊκισμού.

κατεστημένο πολιτικό σύστημα υπό την έννοια της ηθικολογικής απόρριψης των πολιτικών μεσολαβήσεων που μεταφράζεται σε κοινωνιολαϊκισμό διαμαρτυρίας²⁵, δηλαδή «εμείς» έναντι των «από πάνω και των τριγύρω». Η κάθετη λαϊκιστική λογική εξυπηρετεί το σκοπό της επιχειρηματολογίας κατά του ολοκληρωτισμού του Ευρωπαϊκού υπερκράτους (Schulz, 2013:367). Στην οριζόντια διάσταση ενυπάρχει η αντίληψη περί ανισότητας και αποκλεισμού των μειονοτήτων και των ξένων εισβολέων που ορίζονται βάσει βιολογικών χαρακτηριστικών, δηλαδή πρόκειται για τον εθνικολαϊκισμό ή και εθνοτοκολαϊκισμό που στηρίζεται στην ταυτοτική διαίρεση «εμείς έναντι των άλλων/των απέναντι/των από έξω» (Πανταζόπουλος, 2013:12· Taguieff, 2013:71-72). Ο εθνικισμός σημαίνει ότι τα ακροδεξιά κόμματα αντιτίθενται σε ότι εκλαμβάνεται ως διείσδυση στην ιδεολογική τους Gemeinschaft (κοινότητα) και αυτός ο φόβος του περιορισμού των εθνικών συνόρων οφείλεται στη διαδικασία εξευρωπαϊσμού και στη παγκοσμιοποίηση (Wilson & Hainsworth, 2012:13). Στο πλαίσιο του ευρωσκεπτικισμού, εκλαμβάνει την έννοια της απόρριψης της μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ (Hartleb, 2012:47). Η καινοτομία των νεολαϊκισμών της ευρωπαϊκής Δεξιάς έγκειται στο ότι η απόρριψη του διαφορετικού δεν θεμελιώνεται σε ξενόφοβη ή ρατσιστική κοσμοαντίληψη αλλά θεμελιώνεται στην επιθυμία των πολιτών να υπερασπιστούν μία πολιτισμική ταυτότητα και τις ευρωπαϊκές νόρμες και αξίες (Taguieff, 2013:52). Αυτή η αναμόρφωση επιχειρείται από τον Geert Wilders στην Ολλανδία, τον Oscar Freysinger στην Ελβετία και τη Marine Le Pen στη Γαλλία.

Από την άλλη, ο δεξιός εξτρεμισμός²⁶ δεν ταυτίζεται με τον λαϊκισμό per se αλλά χαρακτηρίζει γενικά το πολιτικό ρεύμα που αντίκειται άμεσα ή υποδόρια στους βασικούς πυλώνες των φιλελεύθερων και πλουραλιστικών δημοκρατιών στο βαθμό που η κοσμοθεωρία της ιδεολογίας του βασίζεται στο μύθο ενός ομοιογενούς έθνους και τις βασικές αρχές του ατομικισμού και του οικουμενισμού (Minkenberg, 2013:9). Το παράδοξο έγκειται στο ότι παρόλο που συμμετέχουν στον κομματικό ανταγωνισμό για να εκφράσουν την αληθινή επιθυμία

²⁵Εκδηλώνεται σε μορφή απόρριψης ή κοινωνικής αποχής.

²⁶Υπάρχει μακρά παράδοση στο Δυτικό τρόπο σκέψης καθώς ο όρος ανιχνεύεται πίσω στον Αριστοτέλη, που συνέδεσε την άμεση δημοκρατία με μορφές εξτρεμισμού. Ο John Stuart Mill προειδοποίησε τον 19^ο αιώνα για την τυραννία της πλειοψηφίας, που απειλούσε τα δικαιώματα των μειονοτήτων και την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης (Eatwell, 2004:8). Ο πολιτικός εξτρεμισμός και ιδεολογία αναπτύχθηκε στην Ευρώπη τη δεκαετία του 1930 (Γεωργιάδου, 2008:33).

του λαού, οι εξτρεμιστικές δυνάμεις εκφράζουν την «αντίθεσή τους επί των αρχών» “opposition of principle” μέσα στο πολιτικό σύστημα, με το πολιτικό σύστημα, και διαχωρίζουν τον εαυτό τους από αυτό (Sartori, 1976:131-216), με αποτέλεσμα ακόμα και αν δεν είναι αντιδημοκρατικά να γίνονται αντισυστημικά κόμματα. (Γεωργιάδου, 2008:50· Eatwell, 2004:8, 13).

Στη διαδικασία του εκσυγχρονισμού της κοινωνίας που συνάδει με λειτουργική διαφοροποίηση και κοινωνική αυτονομία, τα στοιχεία αυτά αντιτάσσουν την ιδέα της συλλογικής ταυτότητας που διαμορφώνεται βάσει κριτηρίων αποκλεισμού, συμπεριλαμβανομένων του φύλου, της εθνικότητας και εθνικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών παραγόντων. Το αίτημα για πολιτισμικό προστατευτισμό βρίσκεται στον αντίποδα κάθε επιχειρήματος υπέρ της συνταγματικής προστασίας των μειονοτήτων. Ο σκληρός πυρήνας του εξτρεμισμού στη σφαίρα της ιδεολογίας είναι ο αυταρχισμός/δογματισμός, η αντισυστημικότητα, ο κρατισμός, ο εθνικισμός, η ξενοφοβία, ο ρατσισμός, ο αντισημιτισμός, ο αντιαμερικανισμός και τα στερεότυπα φίλων έναντι εχθρών ενώ στη σφαίρα της δράσης η προσφυγή στη βία κατά των μειονοτήτων (Albrecht, 2012:10· Hartleb, 2012:52). Η κλήση να εκκαθαριστεί η χώρα από μη αφομοιώσιμα στοιχεία εκτρέπεται προς μια μορφή ρατσισμού περισσότερο διαφοριστικού-πολιτισμικού παρά ανισοτικού βιολογικού (Taguieff, 2013:43). Εν τούτοις, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κομμάτων στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τις μειονότητες, για παράδειγμα το BNP επιδιώκει την εκδίωξη των έγχρωμων ενώ το FPÖ την αφομοίωση των ήδη εισαχθέντων στην Αυστρία (Eatwell, 2004:10).

Ο εθνικισμός είναι πολυκεντρικός και είναι απόλυτα συμβατός με μία μορφή Ευρωπαϊσμού που βασίζεται στην Ευρώπη των κυρίαρχων εθνών κρατών και μιας Ευρώπης φρούριο κατά της μετανάστευσης και των οικονομικών απειλών. (Eatwell, 2004:9). Ο σκληροπυρηνικός ευρωσκεπτικισμός αποτελεί στοιχείο του εξτρεμισμού που βασίζεται στον δογματισμό, υπό την έννοια ότι τα κόμματα πρεσβεύουν την αποχώρηση της χώρας τους από το υφιστάμενο πρότυπο της Ευρώπης των πατρίδων την οποία ταυτίζουν με φυλακή των εθνών καθώς άνθρωποι με διαφορετική διάλεκτο, θρησκεία και πολιτισμούς είναι καταδικασμένοι να ζουν μαζί (Schulz, 2013:367). Το ζήτημα της Ευρώπης είναι λιγότερο ελκυστικό από την οπτική της στρατηγικής της εξτρεμιστικής δεξιάς, καθώς η αντιπρότασή τους για το όραμα της λευκής ηπείρου, μίας συνομοσπονδίας που να βασίζεται σε ανεξάρτητους εθνικούς πολιτισμούς είναι

λιγότερο ελκυστική από ότι όταν παρουσιάζεται από τις μετριασμένες λαϊκιστικές ομάδες (Hartleb, 2012:52).

ΤΜΗΜΑ 2^ο

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ: ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Γαλλία: λόγος περί δεύτερης γενιάς ηγεσία

3.1 Ιστορική αναδρομή: από τον αυταρχισμό στη μετριοπάθεια (;)

Με τη λήξη του Β' ΠΠ, οι εμπειρίες του καθεστώτος Vichy και η ικανότητα του γκωλισμού να ενσωματώσει εθνικιστικά και πατριωτικά κινήματα οδήγησαν τις δυνάμεις της ακροδεξιάς στο περιθώριο (Albrecht, 2012:44-45). Η εποχή της ευημερίας για τις ακραίες πολιτικές δυνάμεις στη Γαλλία εκκινεί το 1986, όταν το FN, μετά από τροποποίηση του εκλογικού συστήματος, κατάφερε να εισέλθει για πρώτη φορά στην Εθνοσυνέλευση (Camus, 2011b:83). Έκτοτε το κόμμα απέκτησε σταθερά 10-15% των ψήφων, γεγονός που το καθιστά το πρώτο ακροδεξιό κόμμα στην Ευρώπη με τη μακροβιότερη εκλογική επιτυχία. Εν τούτοις, ο δεξιός λαϊκισμός δεν ήταν κάτι νέο για τη μεταπολεμική Γαλλία καθώς ήδη το 1956 το Κίνημα του Πουζαντισμού με ποσοστό 11.6% είχε κατορθώσει να στείλει 52 βουλευτές στην Εθνοσυνέλευση, μεταξύ των οποίων και ο Jean-Marie Le Pen αλλά η επιτυχία του καθίστατο βραχύβια (Rydgren, 2008:167). Παρά τον χώρο ευκαιρίας που δημιουργήθηκε για την άκρα Δεξιά μετά την αμφιλεγόμενη στάση του de Gaulle για το ζήτημα της Αλγερίας και την ίδρυση του Ordre Nouveau το 1969, η γαλλική ακροδεξιά παρέμεινε κατακερματισμένη μέχρι την ίδρυση του FN το 1972 (Ελληνας, 2010). Η δημιουργία του κόμματος ερμηνεύεται ως μία προσπάθεια του Jean-Marie Le Pen να συνενώσει τις ετερογενείς ομάδες στο όνομα του εθνικισμού (Kestel & Godmer, 2004:138), αποτελώντας ένα αναδύομενο «αυταρχικό εθνικολαϊκιστικό κίνημα» (Taguieff, 2013:89).

Η προσέγγιση του κόμματος να συνδυάζει ζητήματα φιλελευθεροποίησης της αγοράς με θέματα εθνικής ασφάλειας και μετανάστευσης συντελέστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, περίοδος όπου οι δημόσιες ανησυχίες για επερχόμενη οικονομικοπολιτική και κοινωνική κρίση ήταν σε έξαρση (Albrecht, 2012:45). Ωστόσο, η ριζοσπαστικοποίηση του αιτήματος για κοινωνικοπολιτισμικό προστατευτισμό προηγήθηκε από τα κατεστημένα κόμματα στα Αριστερά

του πολιτικού φάσματος (Ελληνας, 2010:240-242). Η τάση αυτή επέτρεψε στο FN να συμμετάσχει σε συνασπισμούς και να προχωρήσει σε στρατηγικές συμφωνίες με τα κατεστημένα κόμματα. Υπό το πρίσμα αυτό, και παρά τους περιορισμένους πόρους, το κόμμα κατόρθωσε να αποκτήσει επιρροή σε διάφορες εκλογικές περιφέρειες. Μετά την πρώτη επιτυχία σε εθνικό επίπεδο η επικρατούσα μετριοπαθής Δεξιά αρνήθηκε οποιαδήποτε συνεργασία με το κόμμα σε μία στρατηγική της προσέγγιση να εξαλείψει την ανερχόμενη δύναμη (Albrecht, 2012:45).

Παρά τη δημοκρατική καραντίνα της Δεξιάς, η οποία σήμερα έχει εξελιχθεί σε κατεστημένο πολιτικό ανταγωνισμό (Rummens & Abts, 2010), το κόμμα, τη δεκαετία του '90, άρχισε να συγκεντρώνει σημαντική εκλογική επιτυχία σε τοπικό επίπεδο αλλά διασπάστηκε λόγω εσωτερικών ανταγωνισμών, που οδήγησαν στην ίδρυση του αντίπαλου κόμματος Δημοκρατικό Εθνικό Κίνημα από τον Bruno Merget, χωρίς το σχίσμα να οδηγήσει στην παρακμή του (Rydgren, 2008). Τα όρια της εκλογικής του επιτυχίας διαφάνηκαν το 2002, καθώς παρότι εισήλθε για πρώτη φορά στο δεύτερο γύρο των Προεδρικών εκλογών, το ποσοστό 17.8.% δεν επαρκούσε για να ανατρέψει τον Jacques Chirac. Εν συνεχεία, η εκλογική αποτυχία του κόμματος στις Προεδρικές εκλογές του 2007, καταλογίζεται στον πολιτικό ανταγωνισμό που ασκήθηκε από τον Nicolas Sarkozy, ο οποίος προσπάθησε να προσελκύσει ψηφοφόρους του FN στρεφόμενος σε μετα-υλιστική ρητορεία. Τη στάση αυτή αποκαλύπτει η πρότασή του, σε συνέντευξη τύπου κατά την προεκλογική του εκστρατεία, να συσταθεί ένα «Υπουργείο για τη Μετανάστευση και την Εθνική Ταυτότητα» (Ελληνας, 2010:17).

Το κόμμα τέθηκε σε θέση να κινητοποιήσει την ψήφο διαμαρτυρίας από το 2012 και συνδέεται με το γεγονός ότι η Marine Le Pen ανέλαβε τα ηνία δεύτερης γενιάς ηγεσίας και στράφηκε στην υλοποίηση του αιτήματός της για στρατηγικό και προγραμματικό εκσυγχρονισμό με στόχο να σπάσει τον δείκτη ασφαλείας της Ένωσης για ένα Λαϊκιστικό Κίνημα (Ivaldi, 2012:12). Κατά την εκστρατεία της το 2012 στόχευε στην αποτίναξη του ρατσιστικού παρελθόντος του κόμματος και την προώθηση στρατηγικών ομαλοποίησης ενώ η ιδεολογία της επικεντρώνεται στο οικονομικό και κοινωνικό κόστος της μετανάστευσης, σύμφωνα με την οποία «δύο εκατομμύρια μετανάστες ισοδυναμούν με δύο εκατομμύρια Γάλλους ανέργους» (Buhr, 2012:547), αποσκοπώντας να προσελκύσει το τμήμα εκείνο του

πληθυσμού που τείνει στα αριστερά του πολιτικού φάσματος (Balent & Deloy, 2014) (Παράρτημα V).

Η υψηλή απόδοση του FN το 2012, με 17,9% και 13.6% στον πρώτο γύρο ψηφοφορίας των εκλογών ανάδειξης Προέδρου και Εθνοσυνέλευσης, αντίστοιχα και η ανάδειξη του κόμματος σε πρώτη δύναμη στις ευρωεκλογές του 2014 με ποσοστό 24.86%, ενισχύθηκε από το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και του φόβου μεταναστευτικών κυμάτων από την Αραβική Άνοιξη (Ivaldi, 2012:1-3) (Παράρτημα VI). Σαφής ένδειξη ότι μία θεσμοθετημένη πανευρωπαϊκή συνεργασία μεταξύ των ακροδεξιών κομμάτων είναι αδύνατη λόγω των συγκρουόμενων εθνικών συμφερόντων αποτελεί η κατάταξη των ευρωβουλευτών του FN στους μη εγγεγραμμένους για τη νέα νομοθετική περίοδο παρά τις προσπάθειες της Προέδρου για τη διαμόρφωση συνασπισμού²⁷.

3.2 Η πλευρά της ζήτησης: κοινωνική ανταπόκριση

Υπάρχει συστημική προκατάληψη, καθώς ο πολιτικός ανταγωνισμός στηρίζεται σε εκλογικό σύστημα αναλογικής εκπροσώπησης το οποίο αποτρέπει τα εξτρεμιστικά κόμματα να εισέλθουν σε κοινοβουλευτικούς θεσμούς (Buis, 2009:88). Αν και δεν είναι στην εξουσία, το FN έχει επηρεάσει την επικρατούσα πολιτική τάση, η οποία προσπαθεί να προσελκύσει την πλευρά της ζήτησης. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 2012, το δεξιό λαϊκό κόμμα του Nicolas Sarkozy πρότεινε τη διεξαγωγή εθνικού δημοψηφίσματος για τη μετανάστευση και την κοινωνική προστασία για τους ανέργους και υιοθέτησε λεκτική επίθεση κατά της Συμφωνίας Σένγκεν, σε ένδειξη διαμαρτυρίας κατά της ΕΕ έναντι της κατάστασης στην Ελλάδα (European Humanist Federation, 2013:3). Η ώθηση για την ανάπτυξη ευρύτερης ευρωσκεπτικιστικής κίνησης στη Γαλλία, έχει δοθεί μέσα από την προώθηση της λογικής της εθνικής ανεξαρτησίας και το “petit oui” που προσφέρεται από το εκλογικό σώμα στα δημοψηφίσματα, δημιουργώντας γόνιμο έδαφος για κοινωνικό εθνικισμό (Harmsen, 2005)

²⁷Αντίστοιχες προσπάθειες εκκινούν το 1984, έτος κατά το οποίο ο Jean-Marie Le Pen ίδρυσε την Ομάδα της Ευρωπαϊκής Δεξιάς και αποτελεί τη μόνη εξτρεμιστική ομάδα που διατήρησε τη δύναμή της για μία ολόκληρη νομοθετική περίοδο. Το πιο πρόσφατο εγχείρημα (2007) αποτέλεσε η ομάδα Ταυτότητα, Παράδοση και Κυριαρχία, η οποία διαλύθηκε μόλις λίγους μήνες μετά την ίδρυσή της, λόγω προστριβών μεταξύ των εκπροσώπων του ακροδεξιού κόμματος της Ρουμανίας και της Ιταλίας (Hartleb, 2012:59).

Η επιρροή της λαϊκιστικής ρητορείας του FN αντανακλάται μέσα από την έρευνα του Ipsos, σύμφωνα με την οποία το 70% των ερωτηθέντων συμφώνησαν ότι υπήρχαν πάρα πολλοί ξένοι στη Γαλλία ενώ για το 74% το Ισλάμ είναι ασυμβίβαστο με τις γαλλικές αξίες (Ignazski, 2014:166). Κατά την Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα το 35% εξ αυτών παραδέχτηκαν ότι είναι ρατσιστές, από 29% το προηγούμενο έτος (CNCDH, 2014). Συνεπώς, η εκλογική επιτυχία του κόμματος μπορεί να πιστωθεί στην έντονα αντιμεταναστευτική του πλατφόρμα, σε συνδυασμό με τη δημόσια εχθρική στάση της Marine Le Pen απέναντι στο Ισλάμ. Παράλληλα, η Γαλλία έχει εισέλθει σε μία περίοδο οικονομικής αστάθειας, με αυξημένα ποσοστά ανεργίας, με αποτέλεσμα οι ανησυχίες για το επίπεδο ζωής να αγγίζουν τις μεσαίες και λαϊκές τάξεις οι οποίες κατηγορήθηκαν ότι είναι δυνάμει λεπενικές (Ivaldi, 2012:1-3). Η πρόθεση της εργατικής ψήφου μονοπωλείται από το FN και το φαινόμενο έχει χαρακτηριστεί ως εργατο-λεπενισμός (Taguieff, 2013:39). Η ιδεολογία της Marine Le Pen είναι ιδιαίτερα δημοφιλής σε λαϊκές περιοχές όπως το Hénin-Beaumont, Villers-Cotterêts, Hayange και Beucaire που στιγματίζονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και φτώχειας (Balent & Deloy, 2014) (Παράρτημα VII). Παράλληλα, η Le Pen επέκτεινε τις ψήφους πέρα από τα παραδοσιακά της όρια, καθώς αναβάθμισε την απήχησή της στο προλεταριάτο και μείωσε το χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών (Ivaldi, 2012:12) (Παράρτημα VIII).

3.3 Η πλευρά της προσφοράς: Η προσέγγιση των εχθρών

3.3.1 Κάθετη διάσταση - «Ευρωσκεπτικισμός»

Επί Προεδρίας του Jean-Marie Le Pen, το κόμμα μετέβαλε τη φιλοευρωπαϊκή του στάση, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με το δημοψήφισμα για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (Albrecht, 2012:46). Η Marine Le Pen στο εγχειρίδιο για την προεδρική της καμπάνια (Projet pour la France, 2011) επιτίθεται ανοιχτά κατά του ευρώ το οποίο χαρακτηρίζει ως μία «οικονομική ανωμαλία» που η Ευρώπη των Βρυξελλών και η Φρανκφούρτη αρνούνται να παραδεχτούν. Επίσης, καλεί για τη δημιουργία Σχεδίου Β το οποίο θα προετοιμάζει για την πτώση του ευρώ, προτού διασπείρει την καταστροφή και τον πανικό (Wilson & Hainsworth, 2012:14). Ο αντι-ευρωπαϊσμός του FN είναι έκδηλος, ιδιαίτερα όταν παρουσιάζει την ΕΕ σαν έναν «αντι-εθνικό οδοστρωτήρα» που στηλιτεύει το άνοιγμα των συνόρων μέσω του Σένγκεν και με τον τρόπο αυτό εισάγει μία μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών μελών καθώς μειώνει τους μισθούς και απειλεί την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών, όντας αντιμέτωπα με

διαφορετικές κουλτούρες (Hartleb, 2012:53· Wilson & Hainsworth, 2012:14). Η άρνηση της ομοσπονδιοποίησης της Ευρώπης μετεξελίσσεται σε ενδοευρωπαϊκή ξеноφοβία υπό τη μορφή αντιγερμανικού συναισθήματος (Statham & Koopman, 2009· Tsoukalis, 2014), όπως εκφράζεται μέσα από το αίτημα για «απελευθέρωση της Γαλλίας από τις Ευρωπαϊκές απαιτήσεις όπως καθορίζονται από τους Γερμανούς»²⁸.

3.3.2 Οριζόντια διάσταση - «Ισλαμοφοβία»

Παρά το γεγονός ότι η Marine Le Pen επιδιώκει να διαφοροποιηθεί από την ακραία παράδοση του κόμματος, υπερασπίζεται όλο και περισσότερο τη ρεπουμπλικανική κοσμικότητα (Taguieff, 2013:101). Πράγματι, κατά τη διάρκεια της γαλλικής προεκλογικής εκστρατείας το 2012, σύγκρινε τις προσευχές των μουσουλμάνων στο δρόμο με την κατοχή της Γαλλίας κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ καθώς ανέφερε ότι «μπορεί να μην υπάρχουν τανκς και στρατιώτες, παρ' όλα αυτά πρόκειται για ένα είδος κατοχής» (Albrecht, 2012:50) και υποστήριξε ότι η αύξηση των καθεδρικών τζαμιών και των υπαίθριων προσευχών αποτελεί παραβίαση των κοσμικών νόμων του κράτους (Balent & Deloy, 2014). Ακολούθως, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζήτησε να της αφαιρεθεί η βουλευτική ασυλία λόγω της υποκίνησης σε φυλετικό μίσος (European Parliament, 2012· Ignazski, 2014:166). Συνθήματα, όπως η «Γαλλία για τους Γάλλους» και απαιτήσεις για απέλαση των παράνομων μεταναστών, βρίσκονται στην καρδιά της εθνοκρατικής άποψης για την πολιτική (Ελληνας, 2010:30).

3.4 Εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και τρομοκρατικές ενέργειες

Στο επίκεντρο των ρατσιστικών επιθέσεων των δεξιών εξτρεμιστικών ομάδων στη Γαλλία εντάσσεται κατά κύριο λόγο η μουσουλμανική κοινότητα, όπου κατά την περίοδο μεταξύ 2008 και 2011 έχει σημειωθεί αύξηση κατά ποσοστό 33.5% (CNCDH, 2011:7-12) (Παράρτημα ΙΧ). Σε αυτό συμβάλλει ο κοσμικός χαρακτήρας του κράτους και η εισαγωγή αντίστοιχων νόμων που ενισχύουν τη βία κατά των γυναικών που φορούν σύμβολα του Ισλάμ (Camus, 2011a-b· Ignazski, 2014:166). Η αβεβαιότητα για το μέλλον του FN μετά τις εσωτερικές αναταραχές οδήγησε στη βραχύβια αναβίωση νεο-φασιστικών ομάδων. Σύμφωνα με το Renseignements généraux του 2005 στη Γαλλία υπήρχαν 2.500 με 3.500 ακροδεξιοί ακτιβιστές που διακρίνονταν σε ταραχοποιούς (skinheads) (1.000-1.500), ταυτοτικά κινήματα (700-800), υπερεθνικιστές

²⁸Βλέπε αναλυτικότερα τον δικτυακό τόπο του Front National: <http://www.frontnational.com> (1.9.2014).

(120-320), νεο-ναζί (170) και πολιτικά κινητοποιούμενους χούλιγκαν του ποδοσφαίρου (Ramalingam, 2012:6).

Ο θάνατος ενός χούλιγκαν μετά από σύγκρουση μεταξύ της Ακροδεξιάς του Καυκάσου και μεταναστών οδήγησε την κυβέρνηση να λάβει μέτρα για την απαγόρευση πληθώρας εξ αυτών των οργανώσεων. Το 2010 μέλη της απαγορευμένης νέο-ναζιστικής ομάδας Nomad 88 άνοιξαν πυρά κατά μεταναστών με στόχο την κάθαρση των προαστίων από μη αφομοιώσιμα στοιχεία ενώ εννέα μέλη καταδικάστηκαν για οπλοκατοχή (Ramalingam, 2012:5). Παρά τη σαφή ύπαρξη ρατσιστικών κινήτρων στις δράσεις τους δεν κατηγορήθηκαν για ρατσισμό (Camus, 2011b). Από το 2009 επαναλειτούργει το Groupe Union Défense, το Renouveau Français και Oeuvre ενώ μετά την ετήσια εκστρατεία τη ριζοσπαστικής Δεξιάς στις 9 Μαΐου 2010 στην Ανατολική Γαλλία επιβεβαιώθηκε και η δραστηριοποίηση του Nationalistes Autonomie. Οι νέοι υποστηρικτές του FN έχουν συσπειρωθεί και έχουν διαμορφώσει το πρώτο κίνημα νέων στη Γαλλία, το Front National de la Jeunesse²⁹, το οποίο ενστερνίζεται τις πεποιθήσεις του FN και λαμβάνει ενεργό δράση σε ρατσιστικές εκδηλώσεις.

Κατά τη Europol, το έτος 2013, καμία επίθεση στα κράτη μέλη της ΕΕ δεν καταχωρήθηκε ως τρομοκρατική, ωστόσο στη Γαλλία σημειώθηκαν τρεις συλλήψεις για ακροδεξιά τρομοκρατικά εγκλήματα. Στις 6 Ιουνίου, ακροδεξιοί εξτρεμιστές επιτέθηκαν σε αριστερό ακτιβιστή σε ένα εμπορικό κέντρο στο Παρίσι και προκάλεσαν το θάνατό του. Ένα μήνα αργότερα, οι αρχές συνέλαβαν νορβηγό ακροδεξιό εξτρεμιστή που ήταν ύποπτος για ενίσχυση του μίσους μέσω του περιεχομένου στο weblog ενώ τον Αύγουστο γάλλος στρατιώτης συνελήφθη σε αεροπορική βάση κοντά στη Lyon καθώς σκόπευε να επιτεθεί σε τζαμί στην περιοχή Vénissieux στο τέλος του μουσουλμανικού Ραμαζανίου (Europol, 2014:39).

3.5 Εμπορευματοποίηση και επαγγελματοποίηση

Οι δράσεις των ταραχοποιών είναι περιορισμένες στην ευρύτερη Γαλλία αλλά ανθίζουν σε τοπικό επίπεδο (Camus, 2011b:95). Στο Βόρειο Pas de Calais και την Ανατολική Γαλλία βεβηλώσεις σε τζαμιά και νεκροταφεία αποτελούν συχνό φαινόμενο ενώ στην περιοχή Picardie οι τακτικές συγκρούσεις μεταξύ Καυκάσιας νεολαίας και μεταναστών κινητοποιούνται από την τοπική ομάδα Réveil Picard. Παρακλάδια του Blood and Honour και οι Charlemagne

²⁹Βλέπε δικτυακό τόπο: <http://www.fnjeunesse.fr/> (5.6.2014).

Hammerskins δραστηριοποιούνται στη Βόρεια Γαλλία. Σύμφωνα με το Εθνικό Παρατηρητήριο για την Ισλαμοφοβία, οι επιθέσεις κατά των μουσουλμάνων και των ισλαμικών τόπων λατρείας αυξήθηκαν κατά 11,3% κατά τη διάρκεια του 2013 (Ignazski, 2014:166). Ενδεικτικά, στην περιοχή Glonnières οι τοίχοι σε τζαμιά είχαν καλυφθεί από γκράφιτι με καταχρηστικά ισλαμοφοβικά μηνύματα, όπως «Έξω το Ισλάμ από την Ευρώπη» και η «Γαλλία για τους Γάλλους». Οι πράξεις αυτές αποτελούν μία ένδειξη αντίστασης απέναντι στην Αραβική και Ισλαμική εισβολή στη Γαλλία σύμφωνα με μέλος του FN το οποίο συνελήφθη τον Μάρτιο του 2012 για τη διάπραξη αντίστοιχων ενεργειών (Fekete, 2012:22).

Η εμπορευματοποίηση της ακροδεξιάς προπαγάνδας μέσω ηλεκτρονικών ιστοσελίδων βρίσκεται σε παρακμή. Εξάιρεση αποτελούν επαγγελματικές και τυποποιημένες ηλεκτρονικές εφημερίδες³⁰ και το Bloc Identitaire³¹. Το τελευταίο αποτελεί κίνημα που αναπτύχθηκε πρόσφατα στο χώρο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και αντιτίθεται στην πολυπολιτισμικότητα και τη γαλλική κοινωνική πολιτική. Τάσσεται υπέρ της εθνικής και φυλετικά καθορισμένης ταυτότητας και την εξουδετέρωση της δημογραφικής ανισορροπίας που προκαλείται από την αύξηση της μετανάστευσης και τον εξισλαμισμό (Europol, 2013:37).

Από την άλλη, υπάρχει η τάση πολιτικοί να κάνουν δημόσιες δηλώσεις οι οποίες είναι ξενοφοβικές ή έχουν στόχο το στιγματισμό και εγκαθιδρύουν την προκατάληψη που γίνεται αποδεκτή από την κοινωνία ώστε να προωθείται η επανειλημμένη προβολή των θέσεων στα ΜΜΕ (CNCDH, 2011:7). Αυτό αντανακλάται μέσα από τη δήλωση του Le Pen σχετικά με την ανισότητα των φύλων, «όποιος θέλει να επιβάλλει στους άλλους το λεξιλόγιό του, τους επιβάλλει και τις αρχές του» (Albrecht, 2012:51). Η συμμετοχή του κόμματος σε τηλεοπτικά πάνελ, σηματοδοτεί την ανάδειξή του σε κύριο πολιτικό παίχτη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εμφάνιση του Jean-Marie Le Pen το 1986 σε γαλλικό τηλεοπτικό πρόγραμμα, κίνηση που είχε σημαντικό αντίκτυπο στη δημοτικότητα του κόμματος, η οποία αυξήθηκε κατά 3,5% μέσα σε ένα βράδυ (Ελληνας, 2010:58).

³⁰ Ενδεικτικά βλέπε: <http://www.nationspresse.info>, www.voxnr.com, <http://fr.novopress.info> (5.6.2014).

³¹ Βλέπε δικτυακό τόπο: <http://www.bloc-identitaire.com/> (5.6.2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η προσέγγιση της Βρετανικής «ιδιαιτερότητας»

4.1 Ιστορική αναδρομή: Τα τρία διακριτά «κύματα» της άκρα Δεξιάς

Από ιστορική άποψη, τα κινήματα της εξτρεμιστικής Δεξιάς στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι λιγότερο δημοφιλή και οργανωμένα από ότι αντίστοιχοι οργανισμοί σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη ενώ η ιδεολογία και η δράση τους συνδέεται περισσότερο με ζητήματα μετανάστευσης παρά κοινωνικοοικονομικές μεταβολές (Husbands, 2011:108). Σε αντίθεση με πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κανένα λαϊκιστικό κίνημα δεν κατόρθωσε να αναδυθεί και να διατηρήσει μόνιμη επίδραση στον πολιτικό ανταγωνισμό (Fella, 2008:181). Κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η ακροδεξιά ιδεολογία εκδηλώνεται σε τρία διακριτά κύματα δραστηριότητας και εκπροσωπείται διαδοχικά από το NF, το BNP και το English Defence League (Goodwin, 2012:70).

Το πρώτο κύμα εκκινεί με την ίδρυση του NF το 1967, το οποίο αποτελούσε την κύρια ακροδεξιά δύναμη της δεκαετίας του 1970 και των πρώτων ετών του 1980 κυρίως λόγω της ριζοσπαστικής του θέσης για τα ζητήματα της μετανάστευσης (Albrecht, 2012:38). Μετά την εκλογική του αποτυχία το 1979 εκδηλώθηκαν εσωτερικές προστριβές με αποτέλεσμα ο Πρόεδρος του κόμματος, John Tyndall, να αποχωρήσει για να αναλάβει το 1982 τα ηνία του BNP. Παρά τις συνεχείς εσωτερικές φατρίες, αποστασίες και τη σύνδεση πρώην μέλους του, του David Copeland, με τις τρομοκρατικές επιθέσεις της άνοιξης του 1999 (Ramalingam, 2012:2), το κόμμα κατόρθωσε να ανακτήσει την πολιτική του αξιοπιστία κατόπιν της ανάληψης της προεδρίας από τον Nicholas Griffin το ίδιο έτος. Έκτοτε παρατηρείται μία στροφή στην πολιτική του κόμματος προς την προσέλκυση ψηφοφόρων μακροπρόθεσμα (Husbands, 2011:101-102).

Κατά το δεύτερο κύμα, το κόμμα σημειώνει τις μεγαλύτερες εκλογικές επιτυχίες με αφετηρία τις εκλογές της Κάτω Βουλής το 2001, λαμβάνοντας το 16,4% των ψήφων στο Oldham και 11.3% στο Burnley, επωφελούμενο από βίαια επεισόδια εθνικών εντάσεων που είχαν εκδηλωθεί νωρίτερα στις ανωτέρω αστικές περιοχές. Εν συνεχεία, το κόμμα κατηγορήθηκε για ρατσισμό, βία και εγκληματικότητα ακόμα και στο εσωτερικό του αφού μέχρι την έκδοση σχετικής δικαστικής απόφασης μόνο άσπροι μπορούσαν να γίνουν μέλη του κόμματος (Albrecht, 2012:39). Στις μέρες μας, η άκρα δεξιά στη βρετανική πολιτική σκηνή ακολουθεί δύο διαφορετικά μονοπάτια που εκπροσωπούνται από το ακραίο BNP και το πιο

μετριοπαθές UKIP (Goodwin & Evans, 2012:10). Στις εθνικές εκλογές του 2010 το πρώτο συγκέντρωσε 563.743 ψήφους που αντιστοιχούν σε ποσοστό 1.9% τριπλασιάζοντας τα εκλογικά αποτελέσματα του 2005, όπου είχε λάβει 192.746 ψήφους (0,7%) ενώ το δεύτερο από 603.298 (2.2%) ψήφους το 2005 έφτασε τους 919.546 (3.1%) το 2010 (Παράρτημα X). Σε ενωσιακό επίπεδο, ως επιτυχία της δημοκρατίας δύναται να εκληφθεί το γεγονός ότι το BNP στις ευρωεκλογές του 2014 απώλεσε τις 2 έδρες που είχε αποκτήσει το 2009. Σε αντίθεση με τη φθίνουσα πορεία του κόμματος, το UKIP κατόρθωσε να αυξήσει το ποσοστό του από 16.6% το 2009 σε 27.5% που αντιστοιχεί σε 24 ευρωβουλευτές, οι οποίοι εντάσσονται στην ευρωσκεπτικιστική φατρία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Ομάδα Ευρώπη για την Ελευθερία και την Άμεση Δημοκρατία³² (Παράρτημα XI). Η εξέλιξη αυτή θεωρείται απόρροια του εσωτερικού κατακερματισμού του BNP, που διαφαίνεται από τη μείωση των μελών του από 12.000 σε μόλις 2.000 μεταξύ 2010 και 2012 καθώς και λόγω της αντιμετώπισης του UKIP, από το εκλογικό σώμα, ως ήπιας μορφής εναλλακτική επιλογή από ότι το εξτρεμιστικό BNP (Ford, Goodwin & Cutts, 2012).

Μέρος αυτής της ευρύτερης διαδικασίας παρακμής και αφετηρία του τρίτου κύματος, είναι η ανάδυση πληθώρας ακροδεξιών εξωκοινοβουλευτικών κινημάτων, με σημαντικότερο το EDL. Το στάδιο αυτό χαιρετίζει την επιστροφή του BNP στις παραδοσιακές δημόσιες διαδηλώσεις και προκλητικές προεκλογικές εκστρατείες και την ουδέτερη στάση του κόμματος απέναντι στο ζήτημα των εκλογών και τη συμβατική πολιτική διαδικασία (Goodwin, 2012:72).

4.2 Η πλευρά της ζήτησης: κοινωνική ανταπόκριση

Ως απόρροια των αποικιακών δεσμών της χώρας και των φιλελεύθερων πολιτικών ασύλου και μετανάστευσης η χώρα αποτελούσε, κυρίως μετά το 1940, πόλο έλξης για οικονομικούς

³²Στις αποτυχίες των αντιευρωπαϊστών εντάσσεται και η επίσημη διάλυση, στις 16 Οκτωβρίου 2014, της ευρωκοινοβουλευτικής ομάδας του Nigel Farage, μετά την αποχώρηση της Λετονής ευρωβουλευτού Iveta Grīcule του κόμματος Ένωση Πρασίνων και Αγροτών, επί τη βάση του κοινοβουλευτικού κανονισμού που προβλέπει ότι σε μία ομάδα θα πρέπει να συμμετέχουν ευρωβουλευτές που εκπροσωπούν τουλάχιστον το ¼ των κρατών μελών. Εκ νέου αναγνώριση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πραγματοποιήθηκε λίγες μέρες αργότερα, στις 20 Οκτωβρίου, με την προσχώρηση του Πολωνού ευρωβουλευτή Robert Jaroslaw Iwaszkiewicz του κόμματος Κογκρέσο για τη Νέα Δεξιά.

μετανάστες³³. Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις βόρειες πόλεις Bradford, Burnley, Oldham, και στις ΗΠΑ 9/11, το κράτος επαναπροσδιόρισε τις πολιτικές που είχαν σχέση με τις φυλές από και εκτός της Ευρώπης. Αυτό οδήγησε στην στρατιωτικοποίηση της χώρας και στη θεσμοθέτηση του κράτους της εξαίρεσης για να διατηρήσει τον νόμο και την τάξη απέναντι στη μουσουλμανική απειλή (Karoor & Karla, 2013:1). Συνεπώς, ο ρατσισμός αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1985:59) και επιβεβαιώνεται μέσα από την έρευνα του British Social Attitudes (2008), κατά την οποία τα 2/5 του πληθυσμού εξέφρασαν αρνητική στάση απέναντι στους μουσουλμάνους. Παρά ταύτα, η τάση αυτή δεν μεταφράζεται σε γενικότερη υποστήριξη των ακροδεξιών πολιτικών δυνάμεων. Η εκλογική επιτυχία των κομμάτων που έχουν ανοιχτά επιδείξει ρατσιστική και ξενοφοβική προπαγάνδα διατηρούν ακόμα σχετικά χαμηλά ποσοστά στις γενικές εκλογές και το πρότυπο της ψήφου ακολουθεί τη λογική ότι η επιλογή είναι τα κατεστημένα κόμματα (ECRI, 2010b:38). Το BNP παρά την υιοθέτηση θέσεων που προσελκύουν δημοτικότητα έρχεται αντιμέτωπο με ένα κλειστό σύστημα ευκαιρίας, το οποίο κυριαρχείται από το λαϊκιστικό κόμμα UKIP (Buhr, 2012:565). Αν και το τελευταίο ιδρύθηκε για να εναντιωθεί στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, από το 2001 έχει αναπτύξει μία σειρά από ριζοσπαστικές δεξιές πολιτικές και παρέχει ένα συνδυασμό εθνικιστικών, ξενοφοβικών, λαϊκιστικών και ευρωσκεπτικιστικών πολιτικών (Goodwin & Evans, 2012:12). Δικό του χώρο αντι-ολοκλήρωσης έχει αναπτύξει και το Συντηρητικό Κόμμα, το οποίο αντιμετωπίζοντας την ΕΕ ως επιχειρηματική υπόθεση, πρότεινε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος το 2017 για να κριθεί η παραμονή ή όχι της χώρας στο υπερεθνικό μόρφωμα (Tsoukalis, 2014).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο το ευρωπαϊκό ζήτημα είναι κεντρικής σημασίας για την αναδιάρθρωση του κομματικού συστήματος και ο ευρωσκεπτικισμός συνδέεται με βαθιές εθνικές ανησυχίες, απόρροια της παράδοσης Westminster και της κατεστημένης αγγλοσαξονικής σχέσης (Hartleb, 2012:48). Τα επιχειρήματα ότι η βρετανική ιστορία και το βρετανικό σύστημα διακυβέρνησης είναι μοναδικά και ασυμβίβαστα με αυτά των κρατών μελών της Ένωσης έχουν τις ρίζες τους στον «Θατσερισμό» (Gifford, 2006:854). Πίσω από τη φράση ότι η οικοδόμηση ενός ευρωπαϊκού υπερκράτους είναι έργο «περιττό» και «παράλογο» (Thatcher, 2002), λανθάνει η έκφραση της βρετανικής ταυτότητας (Britishness) και σήμερα διαφαίνεται μέσα από την επιλογή της χώρας να παραμείνει εκτός της ευρωζώνης. Υπό το πρίσμα αυτό, οι βρετανοί

³³European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/content/country-context-2> (13.6.2014).

πολίτες ενθαρρύνθηκαν στο να υιοθετήσουν αυτή την εικόνα του εαυτού τους ως μια σύνθεση συνέχειας και ιδιαιτερότητας (exceptionalism) (Taylor, 2010:106).

Σήμερα, η άνοδος του UKIP αντιμετωπίζεται είτε ως σημάδι της έμφυτης ευγένειας που διακρίνει τον εθνικό χαρακτήρα του Ηνωμένου Βασιλείου που αποτρέπει την άνοδο σκληρότερων μορφών ακροδεξιού λαϊκισμού είτε ως ένα ευτυχές ατύχημα, που ενισχύθηκε από ένα εκλογικό σύστημα που κλείνει την είσοδο σε νέα κόμματα³⁴. Κινητήρια δύναμη της υποστήριξης του κόμματος παραμένει ο ευρωσκεπτικισμός, ωστόσο έχει συσπειρώσει άτομα από την εργατική τάξη που είναι βαθιά εχθρικά απέναντι στη μετανάστευση, πολιτικά δυσαρεστημένα και έχουν ιδεολογία αντίστοιχη με εκείνη των υποστηρικτών του BNP (Ford, Goodwin & Cutts, 2012). Η εκλογική βάση της άκρα Δεξιάς είναι μέσης ή ώριμης ηλικίας άνδρες από την εργατική τάξη, που συνήθως είναι άνεργοι, έχουν περιορισμένες ακαδημαϊκές βάσεις, είναι πεσιμιστές για την οικονομική κατάσταση της χώρας και για το ζήτημα της μετανάστευσης λόγω της απειλής στην ομοιογένεια και στην οικονομία του κράτους. Είναι απογοητευμένοι με τα κατεστημένα κόμματα και καχύποπτοι με τους πολιτικούς θεσμούς (Cutts, Ford & Goodwin, 2010:1-25· Goodwin, 2012: 74) (Παράρτημα XII).

Το BNP το οποίο παρουσιάζει αυξανόμενη αντιμουσουλμανική ρητορεία και ο ηγέτης του έχει κατηγορηθεί για τη διανομή υλικού που προωθεί τη βία, έχει χτίσει σημαντική τοπική υποστήριξη σε συγκεκριμένες περιοχές. Οι εσωτερικές ανατολικές περιφέρειες του Λονδίνου αποτελούσαν παραδοσιακά την ψυχή και βάση της ακροδεξιάς, ωστόσο σήμερα έχουν γίνει περισσότερο πολυπολιτισμικές και ανεκτικές. Η υποστήριξη για την άκρα Δεξιά έχει μεταναστεύσει στις εργατικές τάξεις στα εξωτερικά προάστια του Λονδίνου και σε περιφέρειες όπως το Barking και Thurrock, Hornchurch και Urminster, στο Δυτικό Midlands, στο Δυτικό Bromwich, στο Δυτικό και Βόρειο Walsall και στο Δυτικό Yorkshire (Husbands, 2011:105).

Ακόμα και αν υπάρχει η εθνική ιδιαιτερότητα, οι άνθρωποι είναι λίγο πολύ το ίδιο όπου και αν ζουν στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι ο λαϊκισμός μιλάει σε μία πτυχή της ανθρώπινης φύσης, συνεπώς αυτό που αποκαλείται ως η άνοιξη του λαϊκισμού θα υπάρχει και στο Ηνωμένο Βασίλειο όπως και οπουδήποτε αλλού. Το γεγονός ότι δεν έχουν εκδηλωθεί σε μία εκλογικά

³⁴Το εκλογικό σύστημα σχετικής πλειοψηφίας σε 650 μονοεδρικές εκλογικές περιφέρειες μειώνει τις πιθανότητες εκπροσώπησης των ακροδεξιών δυνάμεων και επαυξάνει το ριζοσπαστικό χαρακτήρα του εξτρεμισμού (Grabow & Hartleb, 2014:27).

επιτυχημένη άκρα δεξιά δεν σημαίνει ότι αυτό δεν μπορεί να αλλάξει (Baggini, 2013:103). Η ανωτέρω διαπίστωση καθίσταται περισσότερο καίρια αν λάβουμε υπόψη τη μεταβλητή φύση της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

4.3 Η πλευρά της προσφοράς: η προσέγγιση των εχθρών

4.3.1. Κάθετη διάσταση - «Ευρωσκεπτικισμός»

Με βάση την εθνικολαϊκιστική προσέγγιση του UKIP, η ΕΕ εκλαμβάνεται ως ένα προϊόν σκοτεινής συνωμοσίας που αποσκοπεί να καταστρέψει τα έθνη και τους πολιτισμούς σε μία προσπάθεια οικοδόμησης μιας πανευρωπαϊκής χωρίς σύνορα περιοχής (Balent & Deloy, 2014). Ο εκτεταμένος έλεγχος που ασκείται από την ΕΕ στους τομείς της μετανάστευσης, των επιχειρήσεων και της απασχόλησης, των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, της αλιείας, της γεωργίας, της ενέργειας και του εμπορίου, δυσχεραίνει την αντιμετώπιση των εθνικών προβλημάτων. Συνεπώς, κρίνεται ζωτικής σημασίας η αποχώρηση από την ΕΕ για την ανάκτηση της κυριαρχίας του Ηνωμένου Βασιλείου, κυρίως επί τον έλεγχο των κρατικών συνόρων³⁵.

Το BNP δηλώνει ότι «αγαπάει την Ευρώπη αλλά μισεί την ΕΕ» (Wilson & Hainsworth, 2012:12). Συνεπώς, ανήκει στα σκληροπυρηνικά κόμματα (Hartleb, 2012:53), στο βαθμό που πρεσβεύει την άμεση αποχώρηση της χώρας του από έναν «οργανισμό που σφετερίζεται την βρετανική κυριαρχία και αλλοιώνει το έθνος και την εθνική ταυτότητα» (BNP, 2010). Μεταξύ των επιχειρημάτων του εντάσσεται η διαπίστωση ότι «κοστίζει £53εκ. την ημέρα η παραμονή της Βρετανίας στην ΕΕ και το 85% των νόμων υπαγορεύονται από μη εκλεγμένους αλλοδαπούς»³⁶.

4.3.2 Οριζόντια διάσταση - Ισλαμοφοβία

Η αυξανόμενη μετανάστευση και η επιρροή του ριζοσπαστικού Ισλάμ έχουν εξέχουσα θέση στον πολιτικό λόγο και ιδεολογία των ακροδεξιών κομμάτων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σύμφωνα με τις προγραμματικές θέσεις του UKIP, το κόμμα αντιμετωπίζει τη μετανάστευση ως πολιτικό κίνδυνο και υποστηρίζει πως μόνο οι μετανάστες που μπορούν να επιβιώσουν οικονομικά και να

³⁵Βλέπε στον επίσημο δικτυακό τόπο:United Kingdom Independence Party: <http://www.ukip.org> (10.5.2014).

³⁶Βλέπε στον επίσημο δικτυακό τόπο:British National Party: <http://www.bnp.org.uk> (10.5.2014).

αποδείξουν ότι είναι συμβεβλημένοι στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης έχουν θέση στη Βρετανία (Balent & Deloy, 2014). Με βάση την ανωτέρω λογική κινήθηκε το 2006, ο εκπρόσωπος του UKIP για ζητήματα μετανάστευσης, Gerard Batten, όταν συνέταξε ειδικό Κώδικα Δεοντολογίας για τους μουσουλμάνους, τους οποίους και καλούσε να τον υπογράψουν και να απαρνηθούν τις βίαιες πτυχές του Κορανίου (Solomon, 2006).

Από την άλλη το BNP ήδη μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις 9/11 μέσα από την ευρεία διανομή φυλλαδίων για την «Αλήθεια του Ισλάμ», όπου μέσα από το ακρωνύμιο I.S.L.A.M αναδύονταν οι λέξεις μισαλλοδοξία, σφαγή, λεηλασία, εμπρησμοί, παρενοχλήσεις, κατέστησε σαφή την προκατάληψή του (Copsey, Dack, Littler & Feldman, 2013:12). Σήμερα, κατά το προεκλογικό του μανιφέστο (2010) προωθεί μία Αντι-τζιχάντ στρατηγική: «Αντιμετωπίζοντας τον Ισλαμικό εθνικισμό στη Βρετανία» μεταξύ των προτάσεών του είναι η απαγόρευση της μπούργκα και τσαντόρ σε δημόσια και σε συγκεκριμένα ιδιωτικά κτίρια³⁷. Το κόμμα αρνείται οποιαδήποτε σύνδεση με τους δράστες της βίας και των εγκλημάτων μίσους, ωστόσο στους κόλπους του BNP, πρώην μέλη του συνδέονται με αντίστοιχες δραστηριότητες. Για παράδειγμα, το 2007, ο Robert Cottage συνελήφθη για κατοχή χημικών εκρηκτικών λόγω της φοβίας του για τα δεινά της ανεξέλεγκτης μετανάστευσης (Ramalingam, 2012:2).

4.4 Εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και τρομοκρατικές ενέργειες

Το ταχύτερα αναπτυσσόμενο ακροδεξιό κίνημα στη Βρετανία αποτελεί το English Defence League, η ίδρυση του οποίου πρόκειται γι' αυτό που ο Eatwell (2006) έχει περιγράψει ως «σωρευτικό εξτρεμισμό» (cumulative extremism) καθώς προέκυψε ως απόκριση σε διαμαρτυρίες ριζοσπαστικών ισλαμιστών κατά του Βασιλικού Αγγλικανικού Στρατού μετά την επιστροφή του από το Ιράκ (Goodwin, 2012:5). Raison d' être της εκστρατείας αποτελεί η προστασία των «αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων να διαμαρτυρηθούν κατά της εισβολής του ριζοσπαστικού Ισλάμ στις ζωές των ευρωπαίων» και «της υφέρπουσας ισλαμοποίησης της Ευρώπης» (Goodwin & Evans, 2012:13· Ramalingam, 2012:6). Αποτελεί ένα κίνημα που στηρίζεται στην άμεση ανάληψη δράσης υπό τη μορφή δημόσιων πορειών και είναι ανοιχτό στη στρατολόγηση ανθρώπων όλων των θρησκειών και πολιτικών πεποιθήσεων, γεγονός που δικαιολογεί την ανάπτυξη διεθνικών δικτύων για την οικοδόμηση μιας

³⁷Ibid.

πανευρωπαϊκής αντι-ισλαμικής κίνησης, όπως το European Defence League (Brackman, 2012:2· Europol, 2013:36). Τόσο το EDL όσο και το BNP έχουν δημοσίως διαχωρίσει τις θέσεις τους ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις που ακτιβιστές του πρώτου αποτελούν ενεργά μέλη του δεύτερου (Copsey, 2012· Husbands, 2011:110).

Η αυξανόμενη απειλή του Ισλάμ και της μετανάστευσης για την εθνική κουλτούρα και ταυτότητα, έχει οδηγήσει στην επαναπροσέγγιση των σχέσεων μεταξύ του κινήματος και της ακροδεξιάς σκηνής (Europol, 2013:36). Χαρακτηριστικά, τον Μάιο του 2013 εκμεταλλεύτηκε τους φόβους που δημιουργήθηκαν στο ευρύτερο κοινό μετά τη δολοφονία του βρετανού στρατιώτη Woolwich στο Λονδίνο για να κάνει χρήση αποκάλυπτης ρητορείας μίσους και να διεξάγει μία σειρά από ευκαιριακές επιθέσεις εναντίον μουσουλμάνων και ιδρυμάτων τους σε όλη τη Βρετανία. Κατά τη Europol, η στάση αυτή μπορεί να ειπωθεί ως συνέχεια των τεταμένων σχέσεων μεταξύ δεξιών εξτρεμιστών και μουσουλμάνων εξτρεμιστών, όπως εκείνων που συνδέονται με το κίνημα Sharia (2014:40). Παράλληλα, έχουν αναπτυχθεί εναλλακτικοί οργανισμοί³⁸ με παρόμοια ιδεολογία που διαφέρουν ωστόσο ως προς τις τεχνικές τους, μεταξύ των οποίων εντάσσεται το British Freedom που υιοθετεί ένα περισσότερο ακτιβιστικό μοντέλο για την προσέλκυση νέων και το Combined ex-Forces που στηρίζεται σε δημόσιες πορείες.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, τα εγκλήματα μίσους με επίκεντρο τους μουσουλμάνους ξεπερνούν τα 100-200 ανά έτος (Ramalingam, 2012). Σύμφωνα με το κρατικά χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα Tell MAMMA τον Μάρτιο του 2013 το 58% από τα 632 ατυχήματα είχαν ως στόχο γυναίκες τον πρώτο χρόνο λειτουργίας και αυτό διότι η αμφίεσή τους παραπέμπει στο Ισλάμ (Copsey, Dack, Littler & Feldman, 2013:18-19). Μεταξύ Απρίλη και Ιούλη του 2013 σημειώθηκαν τρομοκρατικές επιθέσεις στη Μεγάλη Βρετανία παρακινούμενες από ακροδεξιά εξτρεμιστική ιδεολογία. Ειδικότερα, ουκρανός εθνικιστικής διεξήγαγε τέσσερις τρομοκρατικές επιθέσεις, προκαλώντας το θάνατο μίας ηλικιωμένης μουσουλμάνας και ενεργοποίησε εκρηκτικές συσκευές που είχαν στόχο τζαμιά στα Δυτικά Midlands (Europol, 2014:39). Επίσης, το 2010 συνελήφθη ο Martyn Gilleard για διάπραξη τρομοκρατικών αδικημάτων αφότου βρέθηκε με αυτοσχέδιες βόμβες, όπλα και ναζιστικά σύμβολα, τα οποία

³⁸Ενδεικτικά πρόκειται για τα ακόλουθα: England First Party, Britain First, Fighters, English Democrats, Democratic Nationalists, Aryan Strike Force, English Volunteer Force, , Infidels, November 9 Society και Combat 18.

προέρχονταν από την επιθυμία του να σώσει τη Βρετανία από τον πολυφυλετικό κίνδυνο (Goodwin & Evans, 2012:13).

4.5 Εμπορευματοποίηση και επαγγελματοποίηση

Παράλληλα, πύλη για την προσέλκυση νέων υποστηρικτών της ακροδεξιάς ιδεολογίας αλλά και πηγή άντλησης οικονομικών πόρων για το BNP αποτελεί η συνεργασία του κόμματος με άλλες οργανώσεις, όπως Infidels και CxF, η εμπλοκή σε δραστηριότητες εταιρειών προώθησης του χουλιγκανισμού στο ποδόσφαιρο, όπως την εταιρεία Casuals (Goodwin, 2012:73) και η προώθηση και διοργάνωση συναυλιών White Power Music (Ramalingam, 2012:9).

Από την άλλη, η δημοσιογραφική κάλυψη εξτρεμιστικών δράσεων και η παρουσίαση των μουσουλμάνων ως απειλή για τις παραδόσεις των Βρετανών λόγω σύγκρουσης της δυτικής κουλτούρας με το Ισλάμ καλλιεργούν την Ισλαμοφοβία στην κοινωνία. Σύμφωνα με έκθεση του Insted Consultancy (2007), στις 12 από τις 19 εφημερίδες, κάθε άρθρο με επίκεντρο τους μουσουλμάνους ήταν αρνητικό, αντίστοιχα το 96% των λαϊκών εφημερίδων και το 89% της δημοσιογραφικής κάλυψης σε τηλεοπτικές εκπομπές.

Το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν νέα δίοδο για την άκρα Δεξιά (Ignazski, 2014:164). Οι νέοι στρέφονται σε εναλλακτικά και λιγότερο ελεγχόμενα διεθνή φόρα, κυρίως με έδρα τη Ρωσία καθώς δύναται να χρησιμοποιούν περισσότερο ακραία ιδεολογία εν αντιθέσει με τους δικτυακούς τόπους όπως facebook και twitter (Europol, 2014:41). Παρόλο που δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο χαλιφάτο των τζιχαντιστών του κυβερνοχώρου, το διαδίκτυο αποτελεί κρίσιμο εργαλείο για τους ακροδεξιούς ακτιβιστές. Το 2005 οι αστυνομικές αρχές συνέλαβαν τους Ian και Nick Davidson, γνωστοί και ως “Argan Strike Force”, ιδρυτές κλειστού εξτρεμιστικού forum που είχαν στόχο την άντληση κεφαλαίων και την ανταλλαγή απόψεων για την πραγματοποίηση τρομοκρατικών επιθέσεων κάνοντας χρήση ρικίνης αερίου (Ramalingam & Frenett, 2013:1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ανάδυση του φαινομένου της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης κόμματος συνδεδεμένου με παραστρατιωτική οργάνωση: Το παράδειγμα της Ουγγαρίας

5.1 Ιστορική αναδρομή: σταθερή δύναμη στο πολιτικό τοπίο της χώρας

Η πτώση του κρατικού σοσιαλισμού επέφερε σταδιακά ριζικές αλλαγές στην πολιτική σκηνή της Ουγγαρίας (Eurosima, 2014:25). Οι χαμένοι των μεταρρυθμίσεων άρχισαν να βρίσκουν έκφραση μέσα από τις εξτρεμιστικές Δεξιές δυνάμεις, οι οποίες στις αρχές της δεκαετίας του 1990 βρίσκονταν ακόμα σε πρώιμο στάδιο. Στην μετα-κομμουνιστική Ουγγαρία, η εξτρεμιστική Δεξιά ιδεολογία δεν είναι ούτε ενιαία ούτε ομοιόμορφη αλλά από τα μέσα του 2000 συντίθεται από τρία κύρια στοιχεία, τα πολιτικά κόμματα που λειτουργούν στο πλαίσιο του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος, από εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και ομάδες που ενδέχεται να συνδέονται ή να υποστηρίζουν κάποιον ηγέτη κόμματος και από νεοναζιστικές και αντι-Ρομά υποκουλτούρες (Bernáth, Miklósi & Mudde, 2005:81-88· Tamas, 2011:228-230). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαπίστωση ότι η πολιτική επιτυχία των κομμάτων είναι αντιστρόφως ανάλογη με τη δημοφιλία κινήματων υποκουλτούρας και το αντίστροφο (Albrecht, 2012:12).

Τα πρώτα επιτυχημένα πολιτικά βήματα της Δεξιάς χάραξε το Ουγγρικό Κόμμα για τη Δικαιοσύνη και τη Ζωή του Istvan Csurka, όπου κατά την κοινοβουλευτική περίοδο 1998-2002, με ποσοστό 5.5% κατόρθωσε να εισέλθει στο εθνικό κοινοβούλιο³⁹ (Tamas, 2011:221). Η εξέλιξη αυτή ώθησε τα κατεστημένα κόμματα και τα ΜΜΕ, κατά την επόμενη εκλογική камπάνια, να στραφούν στον πολιτικό εξτρεμισμό και τη ρατσιστική και εξτρεμιστική ρητορεία με αποτέλεσμα οι πολίτες να μνηθούν σε ρατσιστικές προκαταλήψεις και οι Δεξιές πολιτικές δυνάμεις και κινήματα να περιθωριοποιηθούν (Bernáth, Miklósi & Mudde, 2005:81).

Μεταξύ 1998 και 2010, η Ουγγαρία χαρακτηριζόταν από ένα οιονεί δικομματικό πολιτικό σύστημα, με το Σοσιαλιστικό Κόμμα και τον παραδοσιακό φιλελεύθερο συνεργάτη του, τη Συμμαχία για Ελεύθερους Δημοκράτες να υπερισχύουν του Δεξιού Συντηρητικού κόμματος Fidesz. Εν τούτοις, οι ανεκπλήρωτες προεκλογικές υποσχέσεις της κυβέρνησης και τα

³⁹Κατά τις επόμενες εθνικές εκλογές του 2002, το ποσοστό των εκλογικών αποτελεσμάτων (4.4%) μειώθηκε λόγω της υψηλής συμμετοχής του εκλογικού σώματος ποσοστό που αν και ισοδυναμούσε με τις ψήφους που είχε συγκεντρώσει κατά τις προγενέστερες εκλογές δεν κατάφερε να εισέλθει στο κοινοβούλιο.

σκάνδαλα διαφθοράς που ήρθαν στη δημοσιότητα, με αποκορύφωμα την ομιλία του πρωθυπουργού Ferenc Gyurcsány στις 17 Σεπτεμβρίου του 2006 στο Ószod κατά την οποία παραδέχτηκε το στρατηγικό του τέχνασμα να αποκρύψει την οικονομική δυσπραγία της χώρας για να εξασφαλίσει την επανεκλογή του, συνέβαλαν στη μεταστροφή του εκλογικού σώματος προς τα Δεξιά του πολιτικού φάσματος⁴⁰ (Nagy, Boros & Varga, 2012:2). Η κατάσταση αυτή αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος για την αφύπνιση των Δεξιών πολιτικών δυνάμεων, μεταξύ των οποίων το οιονεί-ναζιστικό κόμμα Jobbik, μια ανεξάρτητη πολιτική δύναμη που συνέβαλε στην ανασυγκρότηση της μέχρι πρότινος διαιρεμένης άκρα Δεξιάς (Kreko, 2012:25).

Το πολιτικό κόμμα Jobbik - Movement for a Better Hungary πρόκειται για μία φρέσκια πολιτική δύναμη που ιδρύθηκε το 2003 από πρώην μέλη του Hungarian Justice and Life Party και της ομάδας νέων Rightist Youth Community (Bernáth, Miklósi & Mudde, 2005:84). Μετά τις πολιτικές αναταραχές του 1989/1990 αποτέλεσε το μόνο παράδειγμα κόμματος το οποίο κατόρθωσε από το μηδέν να εξελιχθεί στην τρίτη μεγαλύτερη πολιτική δύναμη της χώρας (Nagy, Boros & Varga, 2012:1) και μαζί με το ελληνικό κόμμα Χρυσή Αυγή, αποτελούν τις δύο μοναδικές περιπτώσεις στην ΕΕ όπου κόμματα που συνδέονται άμεσα με παραστρατιωτικές οργανώσεις έχουν κατορθώσει να προσχωρήσουν στο εθνικό κοινοβούλιο (FRA, 2014a). Η κοινοβουλευτική του εκπροσώπηση σε εθνικό επίπεδο εκκινεί το 2010 με ποσοστό 16.7%, δηλαδή 996.851 ψήφους εξασφαλίζοντας 47 έδρες (Barnes, 2013· FRA, 2014a:49). Το υπερεθνικιστικό κόμμα Jobbik χρησιμοποιεί ρητορεία κατά των Ρομά γεγονός που έφερε μεγαλύτερη εκλογική επιτυχία στις εκλογές του Απριλίου 2014, με το μερίδιο της εθνικής ψήφου να αυξάνεται πάνω από το 20% (Ignazski, 2014:172). Αναφορικά με τις ευρωπαϊκές εκλογές του 2014 το ποσοστό ψήφων που συγκέντρωσε (14.67%) του επιτρέπει να διατηρήσει τις 3 έδρες που κατέχει από το 2009 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ωστόσο η ακραία ιδεολογία του το απομονώνει από τους ευρωπαϊκούς συνασπισμούς με αποτέλεσμα οι ευρωβουλευτές του να καταχωρούνται στους μη εγγεγραμμένους (Παράρτημα XIII).

Παράλληλα, βασικό χαρακτηριστικό της άκρα Δεξιάς στη χώρα, ιδιαίτερα από το 2006 και έπειτα, είναι η ανασυγκρότηση των ριζοσπαστικών δυνάμεων υπό τη μορφή υποκουλτούρας,

⁴⁰Η δημοτικότητα των αριστερών κομμάτων, μέσα σε διάστημα τεσσάρων ετών (2006-2010), συρρικνώθηκε σε τέτοιο βαθμό ώστε το κυβερνών Σοσιαλιστικό Κόμμα να χάσει το 60% των ψηφοφόρων του (το ποσοστό αποδοχής από 43% μειώθηκε στο 19.3%) και το Φιλελεύθερο κόμμα να εξαφανιστεί από τον πολιτικό χάρτη της χώρας (Boros, 2012:2).

ιστοσελίδων και δικτύων για μελλοντικές δραστηριότητες, πατριωτικές ροκ μπάντες κατά τρόπο που το αίσθημα του ανήκειν αναπτύχθηκε και στους μαθητές, κάτι σπάνιο μέχρι τότε (Kreko, 2012:29· Kürti, 2000). Πολιτική καινοτομία του κόμματος αποτέλεσε η εστίαση της εθνικής ατζέντας σε ζητήματα ταυτότητας και η προσπάθεια υποκατάστασης της αρνητικής εικόνας των Εβραίων έναντι μιας άλλης εθνοτικής ομάδας, τους Ρομά (Tamas, 2011:231). Στο πλαίσιο αυτό, με δεδηλωμένο στόχο την προστασία των ουγγρικών αξιών και συμφερόντων, μέλη του Jobbik ίδρυσαν στις 8 Μαΐου 2007 την «Ένωση Ουγγρική Φρουρά» η οποία με τη σειρά της, δύο μήνες αργότερα, εγκαθίδρυσε τη διακριτή παραστρατιωτική οργάνωση «Κίνηση Ουγγρική Φρουρά» υπό την ηγεσία του Gabor Vona, Προέδρου του κόμματος (FRA, 2014b:153). Πολιτικός στόχος της οργάνωσης ήταν η προστασία της Ουγγαρίας και η εγγύηση της δημόσιας ασφάλειας στην ύπαιθρο, που δεν μπορούσαν να διασφαλίσουν το κράτος και η αστυνομία, ενισχύοντας τη δημοτικότητα του κόμματος σε μικρές και μεσαίου μεγέθους πόλεις (Uitz, 2009:148).

5.2 Η πλευρά της ζήτησης: κοινωνική ανταπόκριση

Πίσω από ένα ακροδεξιό κόμμα με τόσο μεγάλη εκλογική επιτυχία κρύβεται μία ευρεία συμμαχία. Σύμφωνα με τον πολιτικό δείκτη για τον ακροδεξιό εξτρεμισμό DEREK (2013), από το 2002 και έπειτα παρατηρείται μία αύξηση της ζήτησης από το εκλογικό σώμα για την ακροδεξιά ιδεολογία. Το 48% των ψηφοφόρων είναι προκατειλημμένο και επιφυλακτικό έναντι των μειονοτήτων, Ρομά και Σίντι, ενώ το 34% είναι εχθρικό προς το πολιτικό σύστημα. Από την άλλη η ΕΕ εκλαμβάνεται ως μία σύγχρονη μορφή αποικιοκρατίας ως απόρροια του “post-EU accession syndrome”, δηλαδή οι προσδοκίες για τις ευκαιρίες που θα μπορούσε να προσφέρει στη χώρα η προσχώρηση σε ένα μόρφωμα όπως η ΕΕ δεν ικανοποιήθηκαν (Hartleb, 2012:52· Ligeti & Nyeste, 2006:96)

Η εκλογική δύναμη του κόμματος βασίζεται σε χαμηλού μορφωτικού επιπέδου τμήματα του πληθυσμού και πιο νέους ψηφοφόρους της Βορειοανατολικής Ουγγαρίας. Αυτό συμβαίνει κυρίως σε περιόδους κρίσης όταν η πολιτική τάξη χάνει τη νομιμοποίησή της (Boros, 2012:2). Ο πιο σημαντικός παράγοντας για την προσέλκυση των ψηφοφόρων είναι η ηλικία, καθώς είναι πιο εύκολο να επηρεάσει τους νέους λόγω της κοινωνικοποίησής τους από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και των ευκαιριών μέσω των παραστρατιωτικών οργανώσεων για ενεργό πολιτική συμμετοχή. Σύμφωνα με δημοσκόπηση του Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών Táarki που

δημοσιεύτηκε στις 19 Νοεμβρίου 2013 το κόμμα έχει μεγαλύτερη απήχηση σε ηλικίες μεταξύ 18-22 ετών (30 %) και 23-27 (28 %) που δεν έχουν μνήμες του υπαρκτού σοσιαλισμού αλλά της δημόσιας απαίτησης του Viktor Orbán, στις 16 Ιουνίου 1989, για την απόσυρση των σοβιετικών στρατευμάτων, σε αντίθεση με τους μεγαλύτερης ηλικίας και σημερινούς συνταξιούχους που έχουν κοινωνικοποιηθεί επί της εποχής του καθεστώτος Kádár (Nagy, Boros & Varga, 2012:6).

Μετά τις εκλογές του 2010 η κυβερνητική πλειοψηφία έλαβε τα 2/3 των εδρών στο εθνικό κοινοβούλιο παρέχοντας τη δυνατότητα στο Fidesz να αρχίσει έντονη νομοθετική δραστηριότητα και μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να αναμορφώσει στο σύνολό της τη συνταγματική τάξη της χώρας, περιορίζοντας τους ελέγχους και τις ισορροπίες και ποινικοποιώντας τους αστέγους παρά το γεγονός ότι τα μέτρα κρίθηκαν αντιδημοκρατικά από το Συνταγματικό Δικαστήριο (Ψήφισμα ΕΚ, 2013). Παράλληλα, αποσκοπώντας στον περιορισμό της εκλογικής επιτυχίας του Jobbik, εκμεταλλεύτηκε την πλεονεκτική του θέση και τροποποίησε τον εκλογικό νόμο. Ειδικότερα, εισήγαγε σύστημα ενός γύρου όπου οι μονοεδρικές περιφέρειες αντιστοιχούν στο 53% των κοινοβουλευτικών εδρών και η υιοθέτηση συστήματος κομματικής λίστας ευνοούν τη δημιουργία ενιαίου πολιτικού μπλοκ. Συνεπώς, τα μικρά κόμματα της αντιπολίτευσης δεν μπορούν να νικήσουν το Fidesz χωρίς να συνεργαστούν με το Ουγγρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (Boros, 2012:2· Flash Report, 2014). Ωστόσο, η Ουγγαρία αποπροσανατολίζεται όλο και περισσότερο προς τα Δεξιά καθώς η κυβέρνηση ενισχύει τον εθνικισμό και έχει υιοθετήσει τις αυταρχικές ιδέες και πολιτικές του Jobbik, εξέλιξη που θέτει σε επιφυλακή τη διεθνή και ευρωπαϊκή κοινότητα (European Humanist Federation, 2013:3).

5.3 Η πλευρά της προσφοράς: η προσέγγιση των εχθρών

5.3.1 Κάθετη διάσταση - «Ευρωσκεπτικισμός»

Ήδη από την ιδρυτική του πράξη το κόμμα είναι εμφανές ότι αντιμετώπιζε την ΕΕ ως εξωτερικό εχθρό, καθώς αντιτίθετο ρητά στην προσχώρηση της χώρας σε ένα μόρφωμα που μοιραία θα περιόριζε την εθνική ανεξαρτησία⁴¹. Η άρνηση του Jobbik να θέσει υποψηφιότητα στις ευρωεκλογές του 2004 αποτέλεσε χειρονομία διαμαρτυρίας για την ένταξη της χώρας στην ΕΕ αλλά και απόδειξη της ευρωσκεπτικιστικής του διάθεσης (Nagy, Boros & Vasali, 2013:235). Με την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας το κόμμα έχει μετατραπεί σε

⁴¹Βλέπε αναλυτικότερα στον δικτυακό τόπο: Jobbik: <http://www.jobbik.com> (20.7.2014).

σκληροπυρηνική ευρωσκεπτικιστική δύναμη και καταδικάζει τη συμμετοχή της χώρας στο «ευρωπαϊκό υπερκράτος» που ευθύνεται για τη δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας (Jobbik, 2010). Η ακραία ριζοσπαστική θέση του κόμματος εκφράζεται μέσα από το σύνθημά του «η Ουγγαρία ανήκει στους Ούγγρους» (Hartleb, 2012:53) και συμβολίζεται από την καύση της σημαίας της ΕΕ μπροστά από το κτίριο που στεγάζει την αποστολή της Ένωσης στη χώρα (Nagy, Boros & Varga, 2012:5-6). Η αντι-ευρωπαϊκή του στάση έχει τις ρίζες του στο γενικότερο προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του που ευνοεί την ανάπτυξη δεσμών με τη Ρωσία και τις μεγάλες δυνάμεις της Ασίας (Κίνα, Ινδία, Ιράν) και τον αραβικό κόσμο (Eurosima, 2014:25).

5.3.2 Οριζόντια διάσταση - «Εθνοτικές μειονοτικές ομάδες»

Το Jobbik αυτοπροσδιορίζεται ως «συντηρητικό και ριζικά πατριωτικό χριστιανικό κόμμα αρχών» (FRA, 2014a:50). Μεταξύ των δεδηλωμένων πολιτικών του στόχων συγκαταλέγονται η διατήρηση της δημόσιας τάξης και η καταστολή της «εγκληματικότητας των τσιγγάνων» (Nagy, Boros & Varga, 2012:3). Στο προεκλογικό του μανιφέστο, το Jobbik (2010) ανέφερε ότι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα είναι η συνύπαρξη Ούγγρων με Σίντι και Ρομά, με τους τελευταίους να αποτελούν απειλή για την εθνική ασφάλεια και επιβίωση της Ουγγαρίας. Υπό το πρίσμα αυτό, προτείνει την αντιμετώπισή του εν λόγω προβλήματος μέσω της σύστασης ειδικού σώματος χωροφυλακής στην ύπαιθρο και των πολιτικών απασχόλησης και εκπαίδευσης⁴². Η δραστηριοποίηση των Ρομά σε δημόσια έργα και η συμμετοχή των τέκνων τους σε δημόσια σχολεία, ως προϋπόθεση για τη χορήγηση παροχών κοινωνικής πρόνοιας (work not welfare), θα τους μυσήσουν στις αξίες της κατεστημένης κοινωνίας (Nagy, Boros & Varga, 2012:4). Στο πλαίσιο της ανάπτυξης νέων λύσεων για την αποφυγή ενός εμφυλίου πολέμου, ο ευρωβουλευτής του κόμματος Csánád Szegedi, σε συνέντευξη τύπου, απαιτούσε τη θέσπιση «ειδικών ζωνών» και την αυστηρή αστυνομική τους επιτήρηση ενώ ο πρόεδρος του κόμματος Gábor Vona συμπλήρωσε ότι η αφαίρεση της επιμέλειας των τέκνων από τους γονείς τους θα οδηγούσε προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότητας (Albrecht, 2012:107).

⁴²Ibid.

5.4 Εξωκοινοβουλευτικά κινήματα και τρομοκρατικές ενέργειες

Η κοινότητα των Ρομά αποτελεί τη μεγαλύτερη εθνοτική μειονότητα⁴³ της χώρας και ανέκαθεν βρισκόταν στο επίκεντρο των ρατσιστικών επιθέσεων, ωστόσο η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, η αύξηση της ανεργίας και το αίτημα για πολιτισμικό προστατευτισμό μεταφράζονται σε επιθέσεις σε βάρος τους (Ignazski, 2014:171). Σύμφωνα με το EU-MIDIS Fundamental Rights Agency of the EU (FRA, 2012a), το 19% των Ρομά στην Ουγγαρία κατά το έτος 2012 έπασαν θύματα επιθέσεων, βίας ή και απειλής με ρατσιστικό κίνητρο. Για πρώτη φορά το 2009, παρατηρείται στην πόλη Kaloz το φαινόμενο στην Ουγγαρία ένστολοι να περιπολούν στους δρόμους και να επιτίθενται στους Ρομά ενώ ένα χρόνο αργότερα δύο Ρομά δολοφονήθηκαν από ομάδα είκοσι ατόμων (Mireanu, 2013). Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στην πληθώρα παραστρατιωτικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στη χώρα. Παρόλο που το κίνημα Ουγγρική Φρουρά τέθηκε εκτός νόμου το 2009, ένα χρόνο αργότερα ανασυγκροτήθηκε με το όνομα Νέα Ουγγρική Φρουρά ενώ παράλληλα αναδύθηκαν οργανισμοί με συγκλίνουσες απόψεις.

Το Κίνημα Νέων από 64 Περιφέρειες και η Νέα Ουγγρική Φρουρά εντάσσονται μεταξύ των πιο ενεργών αναθεωρητικών, υπερεθνικιστικών και νεοναζιστικών οργανισμών που δραστηριοποιούνται στην Ουγγαρία (Kreko, 2012:28). Το πρώτο αποτελεί στενό σύμμαχο του Jobbik κυρίως λόγω της διασύνδεσης των ηγετικών του μελών⁴⁴ με το κόμμα και στο πλαίσιο αυτό έχει αναπτύξει ένα δίκτυο υπο-οργανισμών στα Καρπάθια, όπως την παραστρατιωτική οργάνωση Ένωση των Λύκων, οι οποίοι τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο επιδιώκουν να διοργανώσουν εκστρατείες εκφοβισμού κατά των Ρομά⁴⁵. Από την άλλη, η παραστρατιωτική οργάνωση Νέα Ουγγρική Φρουρά μέσω του κοινωνικού διαλόγου και της σωματικής και πνευματικής εκπαίδευσης των μελών του σε στρατιωτικά τάγματα, εφάμιλλα με αυτά της παραδοσιακής φασιστικής δεξιάς του Β' ΠΠ, επιδιώκει να εμφυσήσει την πεποίθηση

⁴³Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής του 2001 από έναν πληθυσμό συνολικού αριθμού 10.197.119 οι εθνοτικές μειονότητες αντιστοιχούν σε: 1.9% Ρομά, 0.6% Γερμανοί, 0.17% Σλοβάκοι, 0.15% Κροάτες, 0.1% Ρουμάνοι, 0.1% Ουκρανοί, 0.1% Σέρβοι, 0.1% Πολωνοί, 0.1% Έλληνες, 0.1% Βούλγαροι και 0.1% Αρμένιοι. World Directory of Minorities and Indigenous People: <http://www.minorityrights.org/?lid=5804> (6.8.2014).

⁴⁴Ο πρώην ηγέτης και ιδρυτής του οργανισμού Laszlo Toroczka και ο τρέχων ηγέτης του Gyorgy Gyula Zagynva εκπροσωπούν το κόμμα σε εθνικό επίπεδο.

⁴⁵Athena Institute: Shifts in Hungarian Extremism: <http://www.athenainstitute.eu/en/news/read/254> (20.7.2014).

ότι η προσφυγή σε ριζοσπαστικά μέτρα είναι η λύση για την αντιμετώπιση των «εγκλημάτων των τσιγγάνων» (FRA, 2014a:50-52). Ομάδες όπως η Εθνική Δύναμη Προστασίας και η Ομάδα Συνείδησης 88 περιορίζονται σε προπαγανδιστικό έργο.

Κατά την περίοδο 2011-2013, διάφορες εξτρεμιστικές οργανώσεις και ομάδες, όπως η ένωση «Πολιτοφυλακή για ένα Καλύτερο Μέλλον», η Νέα Ουγγρική Φρουρά, ο Στρατός Παρανόμων, το Κίνημα Νέων από 64 Περιφέρειες και η Αμυντική Στρατιωτική Δύναμη, συνέχισαν να οργανώνουν παρελάσεις και περιπολίες σε πόλεις και χωριά με μεγάλο πληθυσμό Ρομά (FRA, 2014b:153). Οι δράσεις λαμβάνουν τη μορφή λεκτικών ή σωματικών απειλών και έχουν στόχο τις πόλεις Cegléd, Devecser, Gyöngyös, Hajdúhadház και Miskolc (Bernáth, Miklósi & Mudde, 2005:86). Η πιο σύνθετη και συνεκτική εκστρατεία των ακροδεξιών δυνάμεων πραγματοποιήθηκε στο χωριό Gyöngyös κατά την οποία η τοπική κοινότητα Ρομά υποβλήθηκε σε μήνες κακοποίησης και εκφοβισμού (Mireanu, 2013). Η διάρκεια και το εύρος της κινητοποίησης αντικατοπτρίζει την άρνηση της αστυνομίας να αναγνωρίσει τη ρατσιστική πρόθεση της ομάδας επαγρύπνησης από την αρχή και να λάβει τα απαραίτητα νομικά μέτρα για να τους αποτρέψει από το να καταλάβουν το χωριό (Joudhovich, 2014:173).

5.5 Εμπορευματοποίηση και επαγγελματοποίηση

Η απαγόρευση των πολιτικών διαφημίσεων στα ΜΜΕ από το 2010 με στόχο τη μείωση του κόστους της προεκλογικής εκστρατείας και η δυσανάλογη εφαρμογή του νόμου εις βάρος του Jobbik, έστρεψε την άκρα Δεξιά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Hainsworth & Wilson, 2012:17). Μεταξύ 2006 και 2010, το κόμμα αναγκάστηκε να δημιουργήσει τον δικό του εναλλακτικό κόσμο στο Διαδίκτυο παρακάμπτοντας τα συμβατικά μέσα ενημέρωσης, κίνηση που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο για τη άνοδο της δημοτικότητάς του και την προσέλκυση υποστηρικτών κυρίως νεότερης γενιάς (Kreko, 2012:29). Κύριο φόρουμ του Jobbik για την online επικοινωνία είναι η πύλη kuruc.info⁴⁶, την οποία επισκέπτονται τουλάχιστον 65.000 άτομα την ημέρα και αποτελεί μία «πύλη ειδήσεων» με ριζοσπαστική, νεοναζιστική και αντι-Ρομά ιδεολογία και δηλώσεις που αγγίζουν τα νομικά κριτήρια της ρητορικής μίσους (Nagy, Boros & Varga, 2012:12). Σε δημοσίευση του Νοεμβρίου 2012 ανέφερε πως «Όλοι οι Εβραίοι ή

⁴⁶Στον κατάλογο των δικτυακών τόπων με εξτρεμιστικό περιεχόμενο εντάσσονται επίσης: barikad.hu, hunhir.hu, nemzetihirhalo.hu, nemzetiegyletek.hu, szebbjovo.hu, mariaorszaga.hu και szentkoronaradio.hu.

τσιγγάνοι άνδρες, γυναίκες και παιδιά» έχουν τρεις επιλογές «να ενσωματωθούν στην κοινωνία και να σταματήσουν τον παρασιτισμό τους, να μεταναστεύσουν με δικά τους χρήματα αλλιώς θα υποφέρουν από τα χέρια των ατόμων και κοινοτήτων που δέχτηκαν επιθέσεις» ενώ επανειλημμένως καλεί τους Ούγγρους να προετοιμαστούν και να μάθουν να πολεμούν καθώς οι Ρομά μπορούν να επιτεθούν σε οποιονδήποτε ανά πάσα στιγμή⁴⁷. Στο πλαίσιο αυτής της εχθρικής προπαγάνδας έναντι των τσιγγάνων, τον Σεπτέμβριο του 2013 είχε αναρτηθεί παιχνίδι με κεντρική λογική τον αφανισμό των Ρομά, οι οποίοι παρουσιάζονταν ως εγκληματίες. Επίσης, υπάρχει εξτρεμιστικός δεξιός ακροδεξιός σταθμός *Szent Korona Radio* (Holy Crown Radio), ο οποίος σημειώνει υψηλά ποσοστά ακροαματικότητας καθώς έχει ευρεία κοινωνική απήχηση (Kreko, 2012:29) ενώ εμπορικό τηλεοπτικό κανάλι παρουσίαζε το αμφιλεγόμενο μουσικό πρόγραμμα *My Big Fat Roma Wedding* ενισχύοντας τα αντι-Ρομά συναισθήματα (Ligeti & Nyeste, 2006:99).

Μεγάλο μέρος της προσοχής των ΜΜΕ επικεντρώνεται στα εγκλήματα μίσους που διεξάγονται από τους ακροδεξιούς ταραχοποιούς, ακροδεξιές πορείες και προσχεδιασμένες βίαιες επιθέσεις. Συν τω χρόνω, αναδύθηκαν ομάδες skinheads, όπως οι Szálasi, Pannon και Roy άλλα ήταν μικρού εύρους και διάρκειας· από τις ελάχιστες εξαιρέσεις ομάδων που επιβίωσαν αποτελεί το *Skins4skins*, που χρηματοδοτεί τους δράστες εγκλημάτων μίσους κατά των Ρομά⁴⁸. Το δρόμο για τις skinheads μπάντες, όπως Smile, T-34, CPG και ETA άνοιξε το *Blood & Honour*, το οποίο σήμερα, μετά την απαγόρευσή του το 2005, λειτουργεί υπό το όνομα *Pax Hungarica* και προάγει τη ρατσιστική μουσική και τον εθνικό σοσιαλισμό στην Ουγγαρία αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η φράση *gypsy-free zone* ήταν παντού γκράφιτι το 1990 και έγινε δημοφιλής από το συγκρότημα *Mos-oi* (Kürti, 2000).

⁴⁷Athena Institute: Hate Groups Map: [kuruc.info http://www.athenainstitute.eu/en/map/olvas/26#read](http://www.athenainstitute.eu/en/map/olvas/26#read) (20.7.2014).

⁴⁸Athena Institute: Extremist groups: http://www.athenainstitute.eu/en/hate_groups/ (20.7.2014).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ: ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟΥ ΕΞΤΡΕΜΙΣΜΟΥ – ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Η ύπαρξη εχθρότητας στον πυρήνα του πολιτικού συστήματος των κρατών μελών της ΕΕ αποτελεί μόνιμη ή επαναλαμβανόμενη έγνοια και αποκαλύπτει ένα πρόβλημα με δημοκρατικό περιεχόμενο. Οι περισσότερες ακροδεξιές εξτρεμιστικές ομάδες είναι κριτικά στοιχεία των φιλελεύθερων δημοκρατιών, ενώ οι τελευταίες αντιμετωπίζουν τα εξτρεμιστικά κόμματα και τους υποστηριχτές τους ως απειλή ή μη ευπρόσδεκτους συμμετέχοντες (Mudde, 2004:193). Μία φιλελεύθερη δημοκρατία αποτελεί περίπλοκη μορφή διακυβέρνησης που βασίζεται στην ιδέα της πολιτικής ισότητας και συνεπώς δεν μπορεί να επιτρέψει σε μία πλειοψηφία να αποστερήσει από μία μειονότητα οποιοδήποτε από τα πρωταρχικά της πολιτικά δικαιώματα, καθώς αυτό θα σήμαινε παραβίαση της δημοκρατικής διαδικασίας και τη βαθύτερη ουσία μιας δημοκρατικής κοινωνίας, δηλαδή την ανεκτικότητα απέναντι στο διαφορετικό. Παράλληλα, το κύριο στοιχείο της περιστρέφεται γύρω από την ικανότητά της να προσφέρει ταυτόχρονα δημόσια αντιπαράθεση και πολιτική συμμετοχή (Mudde & Kaltwasser, 2013:51). Επομένως, αναδύεται το ερώτημα (Caroccia, 2004), πώς δύναται να μετατρέψει συγκρουόμενες σχέσεις σε έναν κανονιστικό διάλογο μεταξύ αντιπάλων και πώς να ορίσεις σε ποιο βαθμό η εκδήλωση της εχθρότητας είναι μη αποδεκτή ώστε ο προσδιορισμός του εχθρού να είναι νομιμοποιημένος;

Το παράδοξο της ανοχής μιας δημοκρατικής πολιτείας γεννά συνθήκες πλήρους ελευθερίας δράσης προς όλους τους πολίτες της ακόμα και σε εκείνους που τείνουν να την υπονομεύουν. Άρα κατά πόσο μπορεί μία δημοκρατία να αντιταχθεί στην απειλή αντιδημοκρατικών δυνάμεων χωρίς να στερήσει τις αρχές της ανοχής και του πλουραλισμού στις οποίες στηρίζεται (Buis, 2009:75· Pedahzur, 2004:108); Συνεπώς, αναδύεται το «δημοκρατικό δίλημμα»⁴⁹, ασφάλεια ή ελευθερία, το οποίο ενισχύθηκε ιδιαίτερα μετά τις τρομοκρατικές

⁴⁹Το δίλημμα τέθηκε για πρώτη φορά σε Διεθνή Διάσκεψη Δικαστών το 1937 από τον Charles Eisenmann, κατά τον οποίο: «είναι πράγματι νομιμοποιημένο η νομοθεσία των δημοκρατικών κρατών να υπερασπίζεται τον εαυτό της ενάντια σε αντιδημοκρατικά κόμματα, ενάντια σε κόμματα που θα εγκαθίδρυναν το δικτατορικό τους καθεστώς εάν

επιθέσεις της 9/11 (Barnes, 2013) και επιδιώκεται να αντιμετωπιστεί μέσα από την ιδέα της μαχητικής δημοκρατίας (militant democracy), με εμπνευστές τους Loewenstein (1937) και Mannheim (1943), κατά τους οποίους η δημοκρατία δεν έχει άλλη επιλογή από το να εξοπλίσει τον εαυτό της ενάντια στον εξτρεμισμό και να λάβει όλα τα απαραίτητα νομοθετικά και συνταγματικά μέτρα για να διασφαλίσει την ακεραιότητά της.

Βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων που άπτονται των δημοκρατικών αρχών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι πρώτιστα η αναγνώριση της ύπαρξής τους και η προσέγγιση της πραγματικής τους έκτασης. Επομένως, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ τα κράτη οφείλουν να εξαντλούν όλα τα διαθέσιμα μέσα ώστε «η διαφορετικότητα να μην αντιμετωπίζεται ως απειλή για τη δημοκρατία αλλά ως πηγή εμπλουτισμού της⁵⁰». Το τρέχον μέρος της έρευνας εστιάζει στην αποτελεσματικότητα των μέτρων καταπολέμησης του ρατσισμού, των διακρίσεων, της μισαλλοδοξίας και του εξτρεμισμού που λαμβάνουν τα κράτη, οι αλληλεξαρτώμενοι θεσμικοί φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και ενωσιακό επίπεδο και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις. Ωστόσο, οι παράγοντες που δυσχεραίνουν την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων αφορούν όλη την ΕΕ και δεν περιορίζονται στις υπό μελέτη χώρες (FRA, 2014a:53).

καταλάμβαναν την εξουσία. Η δημοκρατία δεν μπορεί να αναγνωρίσει τη δικτατορία εάν δεν αρνηθεί τον εαυτό της» (Buis, 2009:76).

⁵⁰ΕΔΔΑ, Μπέκος και Κουτρόπουλος κ. Ελλάδος (αρ. 15250/02), 13.12.2005, §63.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Η δικαιοπολιτική διάσταση και το κεκτημένο προστασίας των θεμελιωδών αξιών και ελευθεριών στις σύγχρονες ευρωπαϊκές δημοκρατίες

6.1 Κανονιστικά θεμέλια κατά του ρατσισμού και συναφών εγκλημάτων μίσους

Τα εγκλήματα μίσους αποτελούν διαφιλονικούμενη έννοια ωστόσο, σύμφωνα με το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR, 2009:16) του ΟΑΣΕ, δύναται να οριστούν ως αξιόποινες πράξεις με κίνητρο τη μισαλλοδοξία κατά μίας συγκεκριμένης ομάδας στην κοινωνία. Συνεπώς, εσωκλείουν δύο κύρια χαρακτηριστικά, καθώς από τη μία προϋποθέτουν την τέλεση εγκληματικής πράξης, δυνάμει του ποινικού δικαίου, που εκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα αδικημάτων καθώς ενδέχεται να λάβει τη μορφή λεκτικής παρενόχλησης, εκφοβισμού, απειλής, υλικής ζημιάς, επίθεσης, δολοφονίας ή άλλη μορφή ποινικού αδικήματος και από την άλλη να έχουν ως κίνητρο την προκατάληψη κατά της ταυτότητας του θύματος (Perry, 2014:11). Το τελευταίο στοιχείο, αποτελεί διακριτό γνώρισμα από τα συνήθη εγκλήματα, επομένως εάν δεν αναγνωρίζονται ως ειδική κατηγορία αδικημάτων από το νόμο η απόκριση δεν μπορεί να είναι επαρκής (Claridge, 2014:41· Walters, 2011).

Η Απόφαση Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την Καταπολέμηση του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας επιβεβαιώνει τον εν λόγω ορισμό και συμπληρώνει ότι οι έννοιες του ρατσισμού και της ξενοφοβίας περιλαμβάνουν τη βία ή το μίσος εναντίον ομάδων που βασίζονται «στη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές ή την εθνική ή εθνοτική καταγωγή». Κεντρική ιδέα της Απόφασης είναι να διασφαλίσει την εναρμόνιση και συνεκτική προσέγγιση στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου για τα εγκλήματα και τη ρητορεία μίσους, αξιόποινο κατά τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη ωστόσο δεν επιβάλλει συγκεκριμένη υποχρέωση διερεύνησης της ύπαρξης ή όχι ρατσιστικών κινήτρων (FRA, 2010:100-101· ODIHR, 2010:27). Η Οδηγία 2000/43/ΕΚ κατά των διακρίσεων στο πλαίσιο της φυλετικής και εθνοτικής καταγωγής και η Οδηγία 2000/78/ΕΚ κατά των διακρίσεων στο πλαίσιο της θρησκείας ή θρησκευτικών πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας και σεξουαλικού προσανατολισμού στην εργασία καθιστούν σαφές ότι η απαγόρευση των διακρίσεων ισχύει και για τους υπηκόους τρίτων χωρών που διαβιούν εντός της ΕΕ και όχι μόνο

για τους πολίτες της, αν και δεν αναγνωρίζουν τη διακριτική μεταχείριση βάσει εθνικότητας (COM (2014) 2:11).

Συγχρόνως, μία σειρά από παρεμβάσεις στο νομοθετικό πλαίσιο της ΕΕ επιδιώκει να εγγυηθεί αυτά τα δικαιώματα. Το 1997 με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ επιχειρείται ο εξανθρωπισμός της Ένωσης (Στεφάνου, 2002:48) και εισάγεται ομόφωνα το άρθρο 13 για την απαγόρευση των διακρίσεων, το οποίο παραμένει υποχρέωση υπό το άρθρο 19 ΣΕΕ της Συνθήκης της Λισαβόνας. Παρά το γεγονός, ότι τα μέσα νομικής προστασίας για τις επιμέρους περιπτώσεις διακρίσεων παρέχονται βάσει του εθνικού δικαίου, η Επιτροπή αναλαμβάνει την ευθύνη της ενδεδειγμένης εξέτασης της τήρησης των σχετικών διατάξεων και οδηγιών. Σε περίπτωση που ένα κράτος αποστεί από τις θεμελιώδεις αξίες της Ένωσης, έχουν αναπτυχθεί στέρεα δικαιοπολιτικά θεμέλια, στο βαθμό που προβλέπεται η δυνατότητα αναστολής του δικαιώματος συμμετοχής στην Ένωση, δυνάμει του άρθρου 7 ΣΕΕ⁵¹ (Περράκης, 2013b:143-144). Ο νομικά δεσμευτικός⁵² ΧΘΔ (Άρθρο 21) ενδυναμώνει το πλαίσιο για τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων (FRA, 2010:105) ενώ η υιοθέτηση μέτρων ήπιου δικαίου υπό τη μορφή Ψηφισμάτων και Συστάσεων του Συμβουλίου επιβεβαιώνουν το στόχο της Ένωσης να αντιμετωπίσει τις διακρίσεις στο πλαίσιο των πολιτικών της και με πράξεις⁵³.

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα καλούν για ίση προστασία όλων έναντι των νόμων⁵⁴ (Claridge, 2014:41). Το δικαίωμα στην ισότητα και τη μη διακριτική μεταχείριση παρατίθεται στην πρώτη κιάλας πρόταση του Προοιμίου της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ που παραπέμπει στην αναγνώριση της «σύμφυτης αξιοπρέπειας και των ίσων και αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρωπίνης

⁵¹Βλέπε αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 6.2.1 Τα όρια της Ενωσιακής αρμοδιότητας έναντι της καταπολέμησης εξτρεμιστικών πολιτικών τάσεων.

⁵²Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δεσμευτικός για τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, όπως επίσης και για τα κράτη μέλη όταν ερμηνεύουν και εφαρμόζουν την νομοθεσία της ΕΕ (FRA, 2010:105).

⁵³Ψήφισμα του ΕΚ τον Μάρτιο του 2013 καλούσε για κατάλληλη καταγραφή, έρευνα και συλλήψεις για εγκλήματα μίσους καθώς και παροχή βοήθειας, προστασίας και αποζημίωση για τα θύματα. Το Συμβούλιο της ΕΕ τον Ιούνιο του 2013 κάλεσε για περισσότερες προσπάθειες για την αντιμετώπιση όλων των μορφών εξτρεμιστικής μισαλλοδοξίας, όπως ο ρατσισμός, ο αντισημιτισμός, η ξενοφοβία και η ομοφυλοφιλία (Human Rights Watch, 2014:433).

⁵⁴Βλέπε αναλυτικότερα Περράκης, 2013α.

οικογένειας» ενώ στο άρθρο 2 προβλέπει ότι «κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση». Αντίστοιχη διάταξη υπάρχει στο άρθρο 14 της ΕΣΔΑ σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων. Περαιτέρω, το Πρωτόκολλο υπ' αριθμόν 12 της ΕΣΔΑ διευρύνει το πεδίο του άρθρου 14, στο σύνολο των δικαιωμάτων που προβλέπονται στις εθνικές νομοθεσίες, ωστόσο μέχρι στιγμής έχει επικυρωθεί από περιορισμένο αριθμό χωρών, μεταξύ των οποίων η Ουγγαρία (Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, 2010:39). Επίσης, το ΕΔΔΑ τηρεί αυστηρή στάση αναφορικά με τις έμμεσες διακρίσεις που δεν στηρίζονται σε αντικειμενική και εύλογη δικαιολόγηση⁵⁵ (Καστανάς, 2013a:499). Στην υπόθεση Horváth και Kiss κατά Ουγγαρίας που αφορούσε περίπτωση σχολικού διαχωρισμού λόγω διάγνωσης διανοητικής καθυστέρησης σε παιδιά Ρομά, το ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη τις εθνικές εκθέσεις που κατατίθενται στο πλαίσιο άλλων δικαιοδοτικών μηχανισμών ελέγχου⁵⁶, αναγνώρισε prima facie περίπτωση έμμεσων διακρίσεων και θετική υποχρέωση στα κράτη να αναιρέσουν την κατ' εξακολούθηση πρακτική διακρίσεων κατά των Ρομά σε ειδικά σχολεία⁵⁷. Ωστόσο, στην περίπτωση υπερβολικής χρήσης βίας κατά γυναίκας Ρομά, στην υπόθεση Borbála Kiss κατά Ουγγαρίας⁵⁸, το ΕΔΔΑ αρνήθηκε την ύπαρξη αποδεικτικών στοιχείων έμμεσης και διακριτικής μεταχείρισης των Ρομά από τις αστυνομικές αρχές αλλά περιορίστηκε στην εφαρμογή του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ για την απαγόρευση των βασανιστηρίων (HCLU, 2012).

Υπό το πρίσμα αυτό, παραδοσιακά, οι δημοκρατικές κυβερνήσεις για να διαχειριστούν μια ορατή κρίση εισάγουν νομοθετικά μέτρα, τα οποία είναι σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα και αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των φυλετικών διακρίσεων, των ρατσιστικών και λοιπών εγκλημάτων μίσους που προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και απειλούν την κοινωνική συνοχή (Claridge, 2014:41). Παρά ταύτα, ο ανωτέρω προοδευτικός ορισμός για τα εγκλήματα μίσους δεν έχει διεισδύσει αυτούσιος σε εθνικό επίπεδο, καθώς οι ειδικές συνθήκες που επικρατούν ανά χώρα, δεν συμβάλλουν στη δημιουργία ενός ενιαίου

⁵⁵ΕΔΔΑ, Horváth και Kiss κ. Ουγγαρίας (αρ. 11146/11), 29.1.2013.

⁵⁶Ibid, §72-76.

⁵⁷Ibid, §127.

⁵⁸ΕΔΔΑ, Borbála Kiss κ. Ουγγαρίας (αρ. 59214/11), 26.6.2012.

μοτίβου καταπολέμησης του ρατσιστικού μίσους (Garland & Chakraborti, 2012:39). Εν συγκρίσει με το σύνολο των κρατών μελών της ΕΕ, το Ηνωμένο Βασίλειο έχει την πιο ανεπτυγμένη νομοθεσία σχετικά με τα εγκλήματα μίσους και τη ρητορική μίσους, ενώ προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότητας βαίνουν η Γαλλία και η Ουγγαρία (FRA, 2008:20· Ignazski, 2014:165).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο⁵⁹ βάσει του Νόμου περί Δημόσιας Τάξης του 1986⁶⁰ η υβριστική, προσβλητική και απειλητική ρητορεία⁶¹ ή συμπεριφορά που ενθαρρύνει το φυλετικό μίσος αποτελούν ποινικό αδίκημα. Καινοτόμο βήμα αποτέλεσε η υιοθέτηση διακριτών νόμων για τη φυλετική και τη θρησκευτική υποκίνηση σε μίσος⁶², καθώς το νομοθετικό πλαίσιο των περισσότερων κρατών μελών απλά επιτρέπει στα Δικαστήρια να παράσχουν την ποινή στο δράστη (ODIHR, 2009). Σύμφωνα με τον Νόμο κατά του Εγκλήματος και Διατάραξης του 1998 στην Ουαλία και την Αγγλία τα φυλετικά ή θρησκευτικά κίνητρα αναγνωρίζονται όταν ο δράστης επιδεικνύει εχθρότητα έναντι του θύματος λόγω της συμμετοχής του ή έχοντας ως δεδομένο τη συμμετοχή του σε μία φυλετική ή θρησκευτική ομάδα⁶³. Ενώ στη Σκωτία προβλέπεται ότι ο παραβάτης πρέπει να επιδείξει μίσος, κακεντρέχεια ή εχθρότητα κατά του θύματος (λόγω αναπηρίας ή ταυτοτικού προσανατολισμού) για να καταδικαστεί κάτω από το νόμο⁶⁴.

⁵⁹Το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελείται από την Αγγλία, την Ουαλία, τη Σκωτία και τη Βόρειο Ιρλανδία ενώ ο όρος Μεγάλη Βρετανία συμπεριλαμβάνει τις τρεις πρώτες περιοχές. Το Ηνωμένο Βασίλειο δεν διαθέτει Σύνταγμα αλλά στηρίζεται σε ένα εκτεταμένο σύνολο συνταγματικών συμβάσεων που εγκαθιδρύουν αυτό που έχει καθιερωθεί ως άγραφο δίκαιο. Βλέπε European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/countries/united-kingdom> (25.8.2014).

⁶⁰Ηνωμένο Βασίλειο, Public Order Act of 1986 τμήματα 17-19, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64> (25.8.2014).

⁶¹Τροποποιήθηκε το 2013 για να αφαιρέσει τη λέξη «προσβλητική» μετά από εκστρατεία της κοινωνίας των πολιτών, καθώς τη θεωρούσαν καταχρηστική διάταξη (Benesch, 2014:22).

⁶²Ηνωμένο Βασίλειο, Racial and Religious Hatred Act of 2006, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/1/contents> (25.8.2014).

⁶³Ηνωμένο Βασίλειο, Crime and Disorder Act of 1998, τμήματα 28-32, όπως τροποποιήθηκε από το τμήμα 39 Anti-Terrorism, Crime and Security Act of 2001, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> (25.8.2014).

⁶⁴Ηνωμένο Βασίλειο, Offences (Aggravated by Prejudice) Scotland Act 2009, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2009/8/contents> (25.8.2014).

Ο Ποινικός Κώδικας της Ουγγαρίας⁶⁵ δεν χρησιμοποιεί τον όρο έγκλημα μίσους (Rozumek, 2012:20) ωστόσο, πολλά από τα εγκλήματα που περιλαμβάνει, όπως η άσκηση βίας κατά μέλους κοινότητας, η προτροπή κατά κοινότητας και η χρήση συμβόλων απολυταρχικών καθεστώτων (FRA, 2014a:46), εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία (Dombos & Udvari, 2014:10-11). Οι ακραίες μορφές ρητορείας μίσους βρίσκονται εκτός του ποινικού δικαίου (ECRI, 2012:5) στο βαθμό που ο όρος αποτελεί πολιτικό όπλο καθώς αντίστοιχοι νόμοι χρησιμοποιούνται για να καταστείλουν τις ανησυχίες των μειονοτήτων και των εθνοτικών μειονοτήτων (Benesch, 2014:21). Στον Νόμο περί Ίσης Μεταχείρισης⁶⁶ παρατίθενται 20 λόγοι για τους οποίους παρέχεται προστασία σε άτομα ή ομάδες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η φυλετική καταγωγή, το χρώμα, η υπαγωγή σε κάποια εθνικότητα, οι θρησκευτικές ή ιδεολογικές πεποιθήσεις, οι πολιτικές ή άλλες απόψεις, ο γενετήσιος προσανατολισμός και η γενετήσια ταυτότητα. Άλλες διατάξεις του Νόμου αφορούν την προστασία από την παρενόχληση με σκοπό τον εκφοβισμό, τον εξευτελισμό, την εχθρότητα, την ταπείνωση και την προσβολή ενός προσώπου και τον παράνομο διαχωρισμό προσώπων και ομάδων βάσει αντικειμενικής εκτίμησης.

Στο νόμο περί των δικαιωμάτων των εθνικοτήτων⁶⁷ υπάρχει διάταξη που αναγνωρίζει τις εθνοτικές μειονοτικές ομάδες που διαβιούν στη χώρα, μεταξύ των οποίων και οι Ρομά, και ως προς τη ρύθμιση της συμμετοχής τους στη δημόσια ζωή το άρθρο 9 απαγορεύει την αφομοίωση, το διαχωρισμό, την καταδίωξη, τον εκφοβισμό και την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους. Το κίνητρο της προκατάληψης αποτελεί σημαντικό στοιχείο σε περίπτωση εγκληματικής δράσης και σύμφωνα με τη δικαστική πρακτική θεωρείται «βασικός λόγος ή σκοπός» κυρίως στις περιπτώσεις πρόκλησης σωματικής βλάβης, παραβίασης της προσωπικής ελευθερίας, δυσφήμισης, παράνομης κράτησης και τραυματισμού κάποιου υποδεέστερου (Dombos &

⁶⁵Ουγγαρία, Πράξη IV 1978 του Ποινικού Κώδικα, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: [http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/0/21740aee8be6610bc1257163002c8308/\\$FILE/hungary_criminal_code.pdf](http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/0/21740aee8be6610bc1257163002c8308/$FILE/hungary_criminal_code.pdf) (26.8.2014).

⁶⁶Ουγγαρία, Νόμος αριθ. CXXV του 2003 περί της ίσης μεταχείρισης και της προαγωγής ίσων ευκαιριών, άρθρο 8, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.HUN.3-Annex3.pdf (26.8.2014).

⁶⁷Ουγγαρία, Νόμος αριθ. CLXXIX του 2011 περί των δικαιωμάτων των εθνικοτήτων, Παράρτημα αριθ. 1 του Νόμου αριθ. CLXXIX του 2011, σελ. 74, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF\(2012\)014-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF(2012)014-e) (26.8.2014).

Udvari, 2014:11· FRA, 2014a:37). Παρά τις προαναφερθείσες νομικές διατάξεις, σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης της Ουγγαρίας οι προκαταλήψεις και η επιθετικότητα κατά των Ρομά είναι ιδιαίτερα τεταμένες (COM (2014) 2 & 209).

Ο Γαλλικός Ποινικός Κώδικας⁶⁸ δεν αναγνωρίζει τα εγκλήματα μίσους ως ειδική κατηγορία, αλλά περιλαμβάνει ένα συνδυασμό ειδικών και επιπρόσθετων προβλέψεων για την επιβολή κυρώσεων. Σύμφωνα με τον νόμο του 1972, γνωστός και ως «Νόμος Pleven»⁶⁹, η υποκίνηση σε ρατσιστικό μίσος αποτελεί ποινικό αδίκημα ενώ ο «Νόμος Gayssot»⁷⁰ του 1990 ποινικοποιεί όλες τις ρατσιστικές, ξενοφοβικές και αντισημιτικές δράσεις (Camus, 2011a:4). Επίσης, το ποινικό δίκαιο παρέχει ευρεία προστασία κατά του ρατσισμού καθώς το άρθρο R-625 απαγορεύει την αμφίεση με στολές που υποδεικνύουν μίσος και την υποκίνηση σε διακρίσεις από μη δημόσιες υπηρεσίες (Eurosim, 2014:32). Κύριο μέρος της νομοθεσίας για τη ρητορεία μίσους που στηρίζεται σε εθνική ή φυλετική καταγωγή, θρησκεία ή εθνικότητα αποτελεί το άρθρο R-624 του Ποινικού Κώδικα και ο Press Law του 1881⁷¹ όπου το τμήμα 24 και άρθρα 33 και 34 ποινικοποιούν τη φυλετική δυσφήμιση, τις καταχρήσεις και τις σκληρότητες μέσω του τύπου. Ωστόσο, η γαλλική νομοθεσία δεν αναγνωρίζει επίσημα την εθνική προέλευση ή τις θρησκευτικές μειονότητες και απαγορεύει την καταγραφή αυτών των στοιχείων⁷² καθώς όπως αναφέρεται στο Σύνταγμα η Γαλλική Δημοκρατία είναι «μία και αδιαίρετη» (Camus, 2011a:4).

⁶⁸Γαλλία, Ποινικός Κώδικας, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719> (26.8.2014).

⁶⁹Γαλλία, Νόμος αρ. 72-546 1972 σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000864827> (26.8.2014).

⁷⁰Γαλλία, Νόμος αρ. 90-615 1990, σχετικά με την τιμωρία των ρατσιστικών, ξενοφοβικών και αντισημιτικών πράξεων, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000532990&dateTexte=&categorieLien=id> (26.8.2014).

⁷¹Γαλλία, Νόμος 1881 για την ελευθερία του τύπου, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006070722&dateTexte=20080312> (26.8.2014).

⁷² Γαλλία, Νόμος αρ. 78-753 1978, σχετικά με διάφορα μέτρα για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ της διοίκησης και των πολιτών και των διαφόρων κοινωνικών και φορολογικών διατάξεων διοικητικής πολιτικής, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339241> (26.8.2014). Επίσης, το Συνταγματικό Συμβούλιο (Constitutional Council, 2007) επικύρωσε την άρνηση από το γαλλικό δόγμα να

Κατά συνέπεια, τα διαφορετικά επίπεδα ωριμότητας των νομοθετικών πλαισίων των χωρών και εν απουσία μιας κοινής διεθνικής κατανόησης του φαινομένου είναι δύσκολο να εντοπίσουμε τα ακριβή επίπεδα εγκλημάτων μίσους στην ΕΕ⁷³. Παρά την ασαφή κατάσταση είναι ενθαρρυντικό ότι τα κράτη μέλη έχουν αρχίσει να αναγνωρίζουν τη σημασία του ρατσιστικού εγκλήματος ως φαινομένου κοινωνικής μάστιγας αλλά και ως ευρύτερης έννοιας καθώς μέχρι πρότινος περιοριζόταν στις μορφές της ρητορείας μίσους⁷⁴ είτε ως σειρά ενεργειών όπως την υποκίνηση σε μίσος και τις διακρίσεις ή με βάση τις συνέπειές της όπως την ταπείνωση, την προσβολή και την υποβάθμιση (Benesch, 2014:21· FRA, 2008:41). Παράλληλα, υπάρχει συναίνεση σχετικά με το συμβολικό χαρακτήρα του ρατσιστικού μίσους, καθώς στόχος των εξτρεμιστικών δυνάμεων είναι, μέσω της δευτερογενούς θυματοποίησης⁷⁵, να μεταφέρουν ένα μήνυμα στο άμεσο θύμα αλλά με αντίκτυπο στην ευρύτερη κοινότητα, με την οποία μοιράζονται τα κοινά χαρακτηριστικά (Claridge, 2014:41).

αναγνωρίζει τις έννοιες της εθνικής καταγωγής ή φυλής ως νομικές ή διοικητικές ή κατηγορίες έρευνας ως βάση για διακριτική μεταχείριση. Βλέπε European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/countries/france> (26.8.2014).

⁷³Οι διακυμάνσεις στα ποσοστά των εγκλημάτων μίσους στα κράτη μέλη ανά τον χρόνο, οφείλονται σε μία σειρά από παράγοντες, μεταξύ των οποίων: ο ορισμός των εγκλημάτων μίσους στον Ποινικό Κώδικα, οι τροποποιήσεις στη μέθοδο καταγραφής των στοιχείων και η επιθυμία των θυμάτων και των μαρτύρων να αναφέρουν το περιστατικό (FRA, 2014:33).

⁷⁴Εφόσον η ρητορεία μίσους μπορεί να ενθαρρύνει ή να συνοδεύει τα εγκλήματα μίσους, οι δύο έννοιες αλληλοσυνδέονται (OSCE, 2009:17). Η έννοια της ρητορείας μίσους αυτή καθαυτή απουσιάζει από τις διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ωστόσο προβλέπουν την προστασία από δυσμενείς διακρίσεις και την υποκίνηση σε εχθρότητα, όπως το άρθρο 7 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το άρθρο 20 §2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Με βάση τη Σύσταση Νο. R (97) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την “ομιλία μίσους”, ο όρος έγκλημα μίσους μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιστοιχεί σε ποινικά αδικήματα που προέρχονται από φυλετικό μίσος, ξενοφοβία, αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία, συμπεριλαμβανομένων: της μισαλλοδοξίας που εκφράζεται από επιθετικό εθνικισμό και εθνοκεντρισμό, διάκριση και εχθρικότητα κατά μειονοτήτων και μεταναστών.

⁷⁵Για παράδειγμα, η δευτερογενής θυματοποίηση ενδέχεται να λάβει τη μορφή σεξουαλικής κακοποίησης γυναικών μουσουλμανικής καταγωγής, έγκλημα που έχει σαν συνέπεια τη διαγραφή της ταυτότητας των θυμάτων και τον αποκλεισμό τους από την κοινότητά τους (Perry, 2014:14).

6.1.1 Το ζήτημα των θρησκευτικών συμβόλων ως παράδειγμα δευτερογενούς θυματοποίησης

Μία από τις σύγχρονες προκλήσεις των θρησκευτικά ποικιλόμορφων κοινωνιών, αποτελεί ο συγκερασμός της θρησκευτικής ετερότητας με τη διασφάλιση της φυσιογνωμίας και των αξιών των δημοκρατικών κρατών (Καστανάς, 2013b:364). Τα θρησκευτικά σύμβολα, όπως η μπούργκα είναι συνώνυμα με την άρνηση της ενσωμάτωσης σε μία δυτική κοινωνία και με την ισλαμική τρομοκρατία (Zempi & Chakraborti, 2014:2). Συνεπώς, εκλαμβάνονται ως απειλή για τη δημόσια ασφάλεια στο βαθμό που η κάλυψη του προσώπου κρύβει την ταυτότητα και οδηγεί τις κυβερνήσεις στον περιορισμό ή απαγόρευση του συγκεκριμένου τρόπου αμφίεσης (CNCDH, 2010). Η Γαλλική Δημοκρατία αποτελεί εξαιρετικό δείγμα γραφής καθώς ακρογωνιαίος λίθος της είναι η κοσμικότητα (laïcité) στην οποία οφείλεται η πολιτική συναίνεση περί του νομοθετικού πλαισίου για την απαγόρευση των θρησκευτικών συμβόλων⁷⁶ που αν και δεν στοχεύει κάποια συγκεκριμένη θρησκευτική ομάδα, επηρεάζει εκείνες που φορούν ισλαμική μαντήλα, βέλο και τουρμπάνι στα σχολεία⁷⁷ και εκείνες που καλύπτουν το πρόσωπο με μπούργκα και τσαντόρ σε δημόσιους χώρους⁷⁸ (Camilleri, 2012:36). Στον τομέα της εκπαίδευσης, η περιθωριοποίηση των μη χριστιανικών ομάδων, μεταξύ των οποίων Σιχ και μουσουλμάνοι, συμπληρώνεται από τις κοσμικές πολιτικές της γαλλικής κυβέρνησης, όπως τη Χάρτα για την Κοσμικότητα στο σχολείο, που ανακοινώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2013 (Ignazski, 2014:165). Σύμφωνα με δικαστική απόφαση του 2007, η αρχή της εκκοσμίκευσης ως βάση για την απαγόρευση της μαντήλας έχει εφαρμογή μόνο στις δημόσιες υπηρεσίες και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί από ιδιωτική εταιρεία στην παροχή υπηρεσιών⁷⁹ (FRA, 2008:21).

⁷⁶Η Γαλλία αποτέλεσε το πρώτο ευρωπαϊκό κράτος που απαγόρευσε το βέλο του προσώπου, ακολούθησε το Βέλγιο ενώ τοπικές απαγορεύσεις εφαρμόζονται στη Βαρκελώνη της Ισπανίας, το Τιτσίνο της Σουηδίας και σε άλλες πόλεις στην Ιταλία (Zempi, 2014).

⁷⁷Γαλλία, Νόμος αρ. 2004-228 που ρυθμίζει, σύμφωνα με την αρχή της εκκοσμίκευσης, τη χρήση των συμβόλων ή ρούχων που δηλώνουν το θρήσκευμα στα σχολεία, τα κολέγια και τα δημόσια γυμνάσια, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000417977&categorieLien=id> (20.7.2014).

⁷⁸Γαλλία, Νόμος αρ. 2010-1192 που απαγορεύει την κάλυψη του προσώπου σε δημόσιο χώρο, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.ambafrance-ph.org/Act-No-2010-1192-of-11-October> (20.7.2014).

⁷⁹France, Tribunal correctionnel d'Épinal (Vosges), case Demiate vs. Truchulet, 09.10.2007.

Κατά τον ίδιο τρόπο, στο Ηνωμένο Βασίλειο η πρόληψη κατά του Ισλάμ λαμβάνει χώρα στα σχολεία σε βαθμό που ακόμα και οι δάσκαλοι εκπαιδεύονται πως να αναγνωρίζουν τους εξτρεμιστές μεταξύ των μαθητών τους (Karoor & Karla, 2013:3). Η Πράξη για τη ρύθμιση των Φυλετικών Σχέσεων 2000⁸⁰ προβλέπει τη γενική υποχρέωση να προωθήσει τη φυλετική ισότητα στα σχολεία και τις τοπικές αρχές εκπαίδευσης, ωστόσο, η επιρροή των προβλέψεων διαφέρουν από σχολείο σε σχολείο (ECRI, 2010b:28). Στο πλαίσιο αυτό, το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου σε υπόθεση που αφορούσε προσφυγή δωδεκάχρονης μουσουλμάνας μαθήτριας κατά κρατικής πολιτικής που απαγόρευε τη μούργκα στην εκπαίδευση, αποφάνθηκε ότι θα περιόριζε την αλληλεπίδραση της δασκάλας με τους μαθητές της καθώς δεν θα μπορούσε να διακρίνει τις εκφράσεις του προσώπου της μαθήτριας (FRA, 2008). Αυτά τα στερεότυπα αγγίζουν τα όρια της ισλαμοφοβίας και δικαιολογούν τις επιθέσεις κατά των μουσουλμάνων γυναικών ως μέσω αντιμετώπισης των απειλών που προέρχονται από τη μούργκα ως σύμβολο ανισότητας των φύλων, θρησκευτικού φονταμενταλισμού και αυτοδιαχωρισμού (Zempi & Chakraborti, 2014:2-3). Από την άλλη, στο Ηνωμένο Βασίλειο, το τουρμπάνι επιτρέπεται ως κανονικό μέρος της στολής της αστυνομίας και των διάφορων ένοπλων υπηρεσιών, ως θετικό μέτρο για την προώθηση της ισότητας (FRA, 2009:23).

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ οι σχετικοί περιορισμοί που έχουν επιβάλει τα κράτη συνάδουν προς τις αξίες που διέπουν την ΕΣΔΑ (Καστανάς, 2013b:389). Σε σειρά υποθέσεων απαγόρευσης αμφίεσης μαθητριών με την ισλαμική μαντήλα και μαθητών με το τουρμπάνι των Σίχ⁸¹ καθώς και σε υπόθεση που αφορούσε την αποβολή δύο μαθητριών από το σχολείο λόγω της άρνησής τους να αφαιρέσουν τη μαντήλα από τα μαθήματα γυμναστικής⁸² συμπέρανε ότι τα μέτρα αποσκοπούσαν στη διαφύλαξη της συνταγματικής αρχής του κοσμικού κράτους. Σε υπόθεση κατά της Γαλλίας που αφορούσε την κύρωση γαλλίδας υπηκόου λόγω της αμφίεσής της με τσαντόρ σε δημόσιο χώρο για θρησκευτικούς λόγους κατά παράβαση του νόμου του 2010, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι η απαγόρευση της εν λόγω αμφίεσης δεν παραβιάζει

⁸⁰Ηνωμένο Βασίλειο, Race Relations Act of 2000, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/34/contents> (20.7.2014).

⁸¹ΕΔΔΑ, Aktas κ. Γαλλίας, (αρ. 43563/08), Bayrak κ. Γαλλίας (αρ. 14308/08), Gamaleddyn κ. Γαλλίας (αρ. 18527/08), Ghazal κ. Γαλλίας (αρ. 29134/08), J. Singh κ. Γαλλίας (αρ. 25463/08), R. Singh κ. Γαλλίας (αρ. 27561/08), 17.7.2009.

⁸²ΕΔΔΑ, Dogru κ. Γαλλίας, (αρ. 27058/05), 4.12.2008.

το θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (άρθρο 9 ΕΣΔΑ) καθώς το μέτρο ως προϊόν κοινωνικής επιλογής δεν στηρίζεται στο θρησκευτικό συμβολισμό της μαντήλας αλλά αποσκοπεί στη διασφάλιση των συνθηκών της «συμβίωσης» ως στοιχείο της «προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων»⁸³. Ωστόσο, η γραμμή που υιοθετεί το ΕΔΔΑ ενδέχεται να οδηγήσει σε κοινωνική απομόνωση (Καστανάς, 2013b:390) καθώς τίθεται στα άτομα αυτά το δίλημμα να επιλέξουν αν θα παραμείνουν πιστά στις παραδόσεις τους και να μείνουν στο σπίτι ή αν θα σπάσουν το δεσμό τους με τις παραδόσεις με συνέπεια τον αποκλεισμό τους από την κοινότητά τους (Judgment-Separate Opinion, 2014:64).

6.2 Η επιβολή κυρώσεων σε άτομα και πολιτικές οργανώσεις που εμπλέκονται σε ρατσιστικά και άλλα εγκλήματα μίσους σύμφωνα με τη διεθνή και ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του ανθρώπου

Επί τη βάση της συμμόρφωσής τους με τα δημοκρατικά πρότυπα, τα υπό μελέτη κράτη έχουν επικυρώσει τη Διεθνή Σύμβαση του 1966 για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, βασική διάταξη της οποίας αποτελεί το άρθρο 4 που προβλέπει α) ότι τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν «να αναγνωρίσουν ως αδίκημα που τιμωρείται από το νόμο κάθε διάδοση ιδεών που βασίζονται σε φυλετική ανωτερότητα ή μίσος, παρότρυνση φυλετικού μίσους, καθώς και όλες τις πράξεις βίας ή παρότρυνση τέτοιων πράξεων κατά οποιασδήποτε φυλής ή ομάδας ατόμων άλλου χρώματος ή εθνοτικής καταγωγής» με υποχρεωτικό χαρακτήρα που προϋποθέτει την αποτελεσματική ενσωμάτωση και εφαρμογή από τα συμβαλλόμενα μέρη⁸⁴. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 4 β) καλούνται να «κηρύσσουν παράνομες και να απαγορεύουν οργανώσεις καθώς και τις οργανωμένες και άλλες προπαγανδιστικές δραστηριότητες που προωθούν και παροτρύνουν σε φυλετικές διακρίσεις και να θεωρούν τη συμμετοχή σε τέτοιες οργανώσεις ή δραστηριότητες ως αδίκημα που τιμωρείται από το νόμο».

Το νομικό πλαίσιο για την προστασία των πολιτικών κομμάτων στην Ευρώπη ελλείπει ειδικής διάταξης εντοπίζεται στη γενική διατύπωση του άρθρου 11 της ΕΣΔΑ για την ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι. Ωστόσο, σύμφωνα με την ΕΣΔΑ και τη νομολογία του

⁸³ΕΔΔΑ, S.A.S κ. Γαλλίας (αρ. 43835/11), 1.7.2014 §151-157.

⁸⁴Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων, Γενικές Συστάσεις Νο. 07 (1985) και Νο. 02 (1997), διαθέσιμες στο δικτυακό τόπο: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/ceerd/> (27.8.2014).

ΕΔΔΑ τα κράτη μπορούν να επιβάλλουν, είτε προληπτικά⁸⁵ είτε κατασταλτικά⁸⁶, περιορισμούς στα πολιτικά κόμματα και στα μέλη ή τους υποστηρικτές τους, σύμφωνα με ορισμένες προϋποθέσεις που θα πρέπει να ερμηνεύονται με αυστηρότητα (Καστανάς, 2013c:443). Τα πολιτικά κόμματα αποτελούν το θεμέλιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας, συνεπώς οφείλουν να συμμορφώνονται με το κοινωνικό πρότυπο και να μη προσφεύγουν στη βία, σε εξεγέρσεις ή σε άλλες μορφές καταστρατήγησης της δημοκρατίας⁸⁷ και άρνησης των δικαιωμάτων και ελευθεριών που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ⁸⁸. Για να καθοριστεί εάν ένα πολιτικό κόμμα αποτελεί κίνδυνο για τη δημοκρατία, είναι σημαντικό να συγκριθούν οι πράξεις των ηγετών του κόμματος και οι θέσεις που υπερασπίζονται, καθώς τα πολιτικά προγράμματα ενδέχεται να κρύβουν στόχους διαφορετικούς από εκείνους που διακηρύσσουν⁸⁹.

Σύμφωνα με τον Επίτροπο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα «ένα κράτος δεν πρέπει να περιμένει, πριν απαγορεύσει ή διαλύσει ένα κόμμα ή οργάνωση, μέχρι να αποκτήσει δύναμη και να αρχίσει να εφαρμόζει πολιτικές που υπονομεύουν τους σκοπούς της ΕΣΔΑ» (CommDH, 2013:15). Στο πλαίσιο αυτό κινείται η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Vona κ. Ουγγαρίας⁹⁰ που αφορούσε τη διάλυση της Ένωσης Ουγγρική Φρουρά λόγω της ίδρυσης και λειτουργίας του παραστρατιωτικού Κινήματος Ουγγρική Φρουρά που εφαρμόζε πολιτική φυλετικού διαχωρισμού, χρησιμοποιούσε ναζιστικά σύμβολα (Arrow Cross) και διοργάνωνε πορείες κατά της «εγκληματικότητας των τσιγγάνων» (FRA, 2014a:54). Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι δραστηριότητές του Κινήματος ανέρχονται σε ευρύ εκφοβισμό της μειονότητας των Ρομά⁹¹ και συμβάλλουν στον κοινωνικό τους αποκλεισμό⁹². Με την παρούσα απόφαση, το Δικαστήριο για πρώτη φορά στέλνει ένα σαφές μήνυμα προς τις ευρωπαϊκές κοινωνίες ότι η διάδοση του ρατσισμού και ο εκφοβισμός μειονοτήτων, όπως οι Ρομά, μέσω πολιτικών αποκλεισμού δεν είναι ανεκτά στην Ευρώπη (Geller & Gergely, 2013) καθώς ένα

⁸⁵Βλέπε ΕΔΔΑ, United Communist Party of Turkey κ.ά. κ. Τουρκίας (αρ.19392/92), 30.1.1998.

⁸⁶Βλέπε ΕΔΔΑ, Socialist Party κ.ά. κ. Τουρκίας (αρ. 21237/93), 25.5.1998.

⁸⁷Βλέπε ΕΔΔΑ, United Communist Party of Turkey κ.ά. κ. Τουρκίας, όπ. π. §54 και ΕΔΔΑ, Partidul Comunistilor (Nepoceristi) και Ungureanu κ. Ρουμανίας (αρ. 46626/99), 3.2.2005.

⁸⁸ΕΣΔΑ, άρθρο 11 §2.

⁸⁹ΕΔΔΑ, United Communist Party of Turkey κ.ά. κ. Τουρκίας, όπ. π., §58-59.

⁹⁰ΕΔΔΑ, Vona κ. Ουγγαρίας (αρ. 35943/10), 9.7.2013.

⁹¹Ibid, §63-70.

⁹²Ibid, § 62

χρόνο πριν, στην απόφαση Faber κατά Ουγγαρίας⁹³, που αφορούσε την επίδειξη φασιστικών συμβόλων σε διαδήλωση κατά του αντισημιτισμού που λάμβανε χώρα σε συμβολική τοποθεσία, έθεσε υψηλό όριο για την επιβολή κυρώσεων σε διαδηλωτές υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως (Holder, 2013).

Αναφορικά με την ελευθερία έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) το ΕΔΔΑ παρέχει ευρεία προστασία στα πολιτικά κόμματα και τους εκπροσώπους τους προκειμένου να επιτελέσουν το έργο τους, ωστόσο θέτει κάποια όρια στην περίπτωση έκφρασης απόψεων που προτρέπουν, προάγουν ή δικαιολογούν το μίσος με βάση τη μισαλλοδοξία⁹⁴ (Σταυρινάκη, 2013:413). Αυτό συμβαίνει διότι η ρητορεία μίσους από εκλεγμένους εκπροσώπους των πολιτών μπορεί να είναι περισσότερο επιβλαβής, και ως εκ τούτου έχουν μεγαλύτερη ευθύνη για να αποφευχθούν αντίστοιχες πρακτικές⁹⁵ (Fredman & Lazarus, 2012:14). Γενικότερα, υπάρχει ομοφωνία ότι η ποινικοποίηση της ρητορικής μίσους δεν αντιβαίνει τις διατάξεις για την ελευθερία της έκφρασης, όπως αυτές παρατίθενται στα Διεθνή Σύμφωνα και Διακηρύξεις, καθώς οι θεσμοί θέτουν περιορισμούς του δικαιώματος για περιπτώσεις όπως η κατάχρηση του δικαιώματος για την προτροπή σε μίσος, βία και διακρίσεις και για την προπαγάνδα που καταπατά τα δικαιώματα των μειονοτικών ομάδων.

Στην υπόθεση Jean Marie-Le Pen κ. Γαλλίας⁹⁶, ο προσφεύγων ήταν ο Πρόεδρος του ακροδεξιού γαλλικού κόμματος FN, ο οποίος καταδικάστηκε το 2005 σε πρόστιμο ύψους 10.000 € για υποκίνηση φυλετικών διακρίσεων λόγω της αντιμεταναστευτικής του προπαγάνδας σε συνέντευξή του στη γαλλική εφημερίδα Le Monde, κατά την οποία, μεταξύ άλλων, υποστήριξε ότι «στις μέρες μας δεν ζουν πλέον πέντε εκατομμύρια αλλά εικοσιπέντε εκατομμύρια μουσουλμάνοι στη Γαλλία, αυτοί θα κάνουν κουμάντο». Το Γαλλικό Εφετείο τον καταδίκασε σε πρόστιμο ίδιου ύψους το 2008 μετά από σχόλιό του στο εβδομαδιαίο περιοδικό Rivarol: «όταν λέω στους πολίτες ότι έχουμε εικοσιπέντε εκατομμύρια μουσουλμάνους στη Γαλλία, εμείς οι Γάλλοι θα πρέπει να παρακολουθούμε τις κινήσεις μας, συχνά απαντούν: Κύριε Le Pen αυτό είναι το πρόβλημα. Και έχουν δίκιο». Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα σχόλια του προσφεύγοντος παρουσίαζαν τους μουσουλμάνους ως λανθάνουσα απειλή για την αξιοπρέπεια και την

⁹³ΕΔΔΑ, Faber κ. Ουγγαρίας, (αρ. 40721/08), 24.7.2012.

⁹⁴ΕΔΔΑ, Féret κ. Βελγίου, application no. 15615/07, 16.7.2009 §77-78.

⁹⁵Ibid §73-76.

⁹⁶ΕΔΔΑ, Jean Marie-Le Pen κ. Γαλλίας (αρ. 18788/09), 20.4.2010.

ασφάλεια των Γάλλων, συνεπώς ο περιορισμός του δικαιώματός του ήταν αναγκαίος για μία δημοκρατική κοινωνία. Ο Jean-Marie Le Pen βρέθηκε αντιμέτωπος με τις συνέπειες των πράξεών του καθώς προγενέστερη απόφασή του Δικαστηρίου είχε δικαιώσει τον πολιτικό σε μία υπόθεση συκοφαντικής του δυσφήμισης μέσω μυθιστορήματος υπό τον τίτλο *Le Procès de Jean-Marie Le Pen* (“Η δίκη του Jean-Marie Le Pen”) (Voorhoof, 2010). Το ΕΔΔΑ διέκρινε ότι η κριτική που ασκήθηκε στον Le Pen υπερέβη τα ανεκτά όρια, καθώς οι επίμαχες φράσεις είχαν την πρόθεση στιγματισμού της άλλης πλευράς, δηλώσεις που δεν απολαύουν την προστασία της ΕΣΔΑ, ακόμα και αν έχουν σχέση με ένα πρόσωπο το οποίο έχει ακραία θέση στο πολιτικό φάσμα⁹⁷.

Παράλληλα, το Δικαστήριο εφαρμόζει το άρθρο 17 σχετικά με την απαγόρευση κατάχρησης δικαιωμάτων επιτρέποντας σε ένα κράτος να επιβάλλει περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης ή στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι ενός πολιτικού κόμματος, των μελών ή των υποστηρικτών του σε περίπτωση που δραστηριότητά τους αποβλέπει στην καταστρατήγηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση (Σταυρινάκη, 2013:546-548· CommDH, 2013). Η αναφορά στον αγώνα κατά του ρατσισμού και του αντισημιτισμού στην υπόθεση *Garaudy κατά Γαλλίας*⁹⁸ άνοιξε το δρόμο για την άμεση εφαρμογή του εν λόγω άρθρου στην υπόθεση *Norwood κατά Ηνωμένου Βασιλείου*⁹⁹ που νομιμοποίησε την ποινικοποίηση εκφράσεων που συνδέουν ολόκληρες θρησκευτικές ομάδες (Ισλάμ) με την τρομοκρατία (Benedek & Kettemann, 2013:85· Buyse, 2013:196). Ειδικότερα, ο προσφεύγων, πρώην μέλος του BNP, καταδικάστηκε επειδή λίγους μήνες μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 9/11 κρέμασε στο παράθυρό του πανό που απεικόνιζε δύο φλεγόμενους πύργους και έγραφε «Εξω το Ισλάμ από τη Βρετανία – Προστατέψτε τον Βρετανικό Λαό».

Έχοντας ως δεδομένο τις ανησυχητικές διαστάσεις εκφράσεων μισαλλοδοξίας από τις πολιτικές δυνάμεις η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει υιοθετήσει κείμενα προτάσεων προς τα κράτη μέλη ορισμένα από τα οποία άπτονται του ζητήματος της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους ενώ παράλληλα προωθεί τον Χάρτη των Ευρωπαϊκών

⁹⁷ΕΔΔΑ, *Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κ. Γαλλίας*, (αρ.21279/02 και 36448/02), 22.10.2007, § 57.

⁹⁸ΕΔΔΑ, *Garaudy κ. Γαλλίας*, (αρ. 65831/01), 24.6.2003.

⁹⁹ΕΔΔΑ, *Norwood κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, (αρ. 23131/03), 16.11.2004.

Πολιτικών Κομμάτων για μια Μη Ρατσιστική Κοινωνία (ECRI, 1998), που ενθαρρύνει μια υπεύθυνη συμπεριφορά απέναντι στα προβλήματα του ρατσισμού, είτε αυτή αφορά την καθαυτή οργάνωση των κομμάτων ή τις δραστηριότητές τους στην πολιτική αρένα.

6.2.1 Τα όρια της Ενωσιακής αρμοδιότητας έναντι της καταπολέμησης εξτρεμιστικών πολιτικών τάσεων

Η ΕΕ ως υπερεθνικό μόρφωμα και συνασπισμός κρατών είναι εγγενώς εχθρική προς κάθε εξτρεμιστική και αυταρχική πολιτική τάση καθώς, όπως προβάλλεται στο άρθρο 2 ΣΕΕ, οι αρχές της πλουραλιστικής δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ενωσιακής έννομης τάξης (Eurosima, 2014:29). Παράλληλα, τόσο στο επίπεδο των θεσμικών της οργάνων όσο και σε αυτό των κρατών μελών η συμμόρφωση προς τις δημοκρατικές αρχές αποτελεί προϋπόθεση και συνέπεια της συμμετοχής τους στην ΕΕ¹⁰⁰. Συνεπώς, αν και η ευθύνη για την αντιμετώπιση του εξτρεμισμού και του λαϊκισμού ανήκει κατά κύριο λόγο στα κράτη, εν όψει των προκλήσεων κρίνεται αναγκαίο για την ΕΕ να υπερασπιστεί τον εαυτό της ως κοινότητα αξιών.

Το Συμβούλιο της ΕΕ για πρώτη φορά το 2013 παραδέχτηκε την ανάγκη να ληφθούν μέτρα κυρίως στον τομέα αντιμετώπισης κρίσεων του κράτους δικαίου για να εγγυηθούν την αντιμετώπιση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη (Human Rights Watch, 2014:431). Οι εκκλήσεις για απόκριση δεν συνοδεύτηκαν από επαρκή δράση των θεσμικών οργάνων της ΕΕ και των κρατών μελών της εν μέρει λόγω των ορίων των υφιστάμενων μηχανισμών της ΕΕ αλλά και λόγω της έλλειψης πολιτικής βούλησης από τα κράτη μέλη (Garland & Chakraborti, 2012:38· Human Rights Watch, 2014:431). Οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται σε ενωσιακό επίπεδο έχουν συμβολικό χαρακτήρα γεγονός που ενισχύει την επικρατούσα κριτική για την ΕΕ ότι στον τομέα καταπολέμησης των διακρίσεων υιοθετεί πολλά στη θεωρία και λίγα στην πράξη (Lomas, 1989). Η στάση της Ένωσης δικαιολογείται εν μέρει από το ζήτημα της οριοθέτησης της ενωσιακής αρμοδιότητας, όπως ορίζεται από το άρθρο 5 ΣΕΕ, στο βαθμό που το πεδίο δράσεως της Ένωσης δεν επεκτείνεται

¹⁰⁰Η αρχή αυτή επιβεβαιώνεται από τη στάση της Κοινότητας στην περίπτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας όταν επιβλήθηκε το αυταρχικό καθεστώς και συνδέονταν με συμφωνίες συνδέσεως. Και επακόλουθα η Γνωμοδότηση της Επιτροπής σχετικά με την προσχώρηση της Ελλάδας στην ΕΟΚ.

άμεσα στην αντιμετώπιση του ακροδεξιού εξτρεμισμού και των ρατσιστικών τάσεων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1985:99). Υπό το πρίσμα αυτό, η αντίδραση από πλευράς της ΕΕ θα μπορούσε να θεωρηθεί παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, εφόσον τα κόμματα και οι κυβερνήσεις είναι αποτέλεσμα δημοκρατικών διεργασιών (European Humanist Federation, 2013:6).

Ένα από τα ισχυρότερα μέσα που έχει στη διάθεσή της η ΕΕ είναι η πυρηνική επιλογή του άρθρου 7 ΣΕΕ, το οποίο δύναται να εφαρμοστεί αφού το Συμβούλιο αποφασίσει με την πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών του κατόπιν διαπίστωσης σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης των δημοκρατικών αρχών από κράτος μέλος ενώ στην περίπτωση ύπαρξης σοβαρής και διαρκούς δημοκρατικής παραβίασης απαιτείται ομοφωνία (Περράκης, 2013b:144-145). Ωστόσο, μέχρι στιγμής, τα κράτη είναι απρόθυμα να καταδικάσουν ένα από αυτά λόγω του φόβου τους ότι οι κυρώσεις θα μπορούσαν να εφαρμοστούν μελλοντικά εναντίον τους (European Humanist Federation, 2013:6-7).

Παράλληλα, στο δίκαιο της ΕΕ προβλέπονται διαδικασίες κατά τις οποίες τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα μπορούν να παρέμβουν για να στηρίξουν τη δημοκρατία στο εσωτερικό της. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξουσιοδοτείται να δρομολογήσει διαδικασίες επί παραβάσει κατά κρατών μελών αποσκοπώντας στην προστασία των κανόνων της ΕΕ (άρθρα 259-260 ΣΛΕΕ) (COM (2014)2). Ωστόσο, η εν λόγω πρόβλεψη αφορά κυρίως τεχνικά ζητήματα αντί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς οι διαδικασίες στρέφονται κατά κρατών μελών που απέτυχαν να μεταφέρουν τις Οδηγίες στην εθνική έννομη τάξη ή τις εφαρμόζουν αναποτελεσματικά και σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την απόφαση του ΔΕΕ¹⁰¹ τους επιβάλλονται οικονομικές κυρώσεις. Σε περίπτωση παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών από το κράτος ή τις εθνικές αρχές οι πολίτες μπορούν να προσφύγουν στα εθνικά δικαστήρια για να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους και προδικαστικώς, κατόπιν παραπομπής των εθνικών δικαστηρίων, αποφαινεται το ΔΕΕ (267 ΣΛΕΕ). Εν προκειμένω, δημιουργούνται ερωτηματικά για το κατά πόσο αυταρχικές κυβερνήσεις και οι προκατειλημμένες κατά μειονοτικών ομάδων εθνικές αρχές δύναται να συμμορφωθούν με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου (Eurosima, 2014).

¹⁰¹Βλέπε αναλυτικότερα στο δικτυακό τόπο: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/law> (3.9.2014).

Συνεπώς, η ΕΕ βρίσκεται αντιμέτωπη με το δίλημμα της Κοπεγχάγης σύμφωνα με το οποίο η Ένωση εξακολουθεί να είναι αυστηρή όσον αφορά την τήρηση των κοινών αξιών και των προτύπων με τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες (άρθρο 49 ΣΕΕ) (Περράκης, 2013b:143), αλλά δεν διαθέτει ένα αποτελεσματικό σύστημα επιτροπείας για την επιβολή κυρώσεων από τη στιγμή που ενταχθούν σε αυτή. Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη να καθιερωθεί ένας νέος αποτελεσματικός μηχανισμός, αντίστοιχος της Επιτροπής της Βενετίας του Συμβουλίου της Ευρώπης που θα επιτηρεί την τήρηση του κράτους δικαίου και των ευρωπαϊκών αξιών από τα κράτη μέλη (European Parliament Resolution, 2012).

Από την άλλη, η θεσμική και πολιτική διακυβέρνηση στο επίπεδο της ΕΕ στηρίζεται στην κομματική πολιτική, και αυτό διότι οι πολιτικές δυνάμεις αποτελούν τους «ζωτικούς συνδετικούς κρίκους μεταξύ της εθνικής και της ευρωπαϊκής σφαίρας, όπως και μεταξύ των ίδιων των θεσμών της» (Hix, 2009:235). Παράλληλα, τα πολιτικά κόμματα λειτουργούν σε ενωσιακό επίπεδο, όπως ορίζεται στο άρθρο 10 §4, και «συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής συνείδησης». Η διάταξη αυτή καθιστά επισφαλή τη συναγωγή ενός γενικού πορίσματος για τις πολιτικές τάσεις στο βαθμό που οι θέσεις των κομμάτων διαφοροποιούνται ως προς το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Στεφάνου και Μοσχονάς, 2006:678), καθώς αυξάνονται οι εκπρόσωποι των ακροδεξιών και ευρωσκεπτικιστικών κομμάτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αντιπροσωπευτικό δείγμα της αντίστασης των ευρωσκεπτικιστών απέναντι στις αποφάσεις της Ευρωβουλής αποτέλεσε η πρόταση μομφής κατά του Jean-Claude Juncker¹⁰², που κατατέθηκε από 76 ευρωβουλευτές - μη εγγεγραμμένους του Εθνικού Μετώπου της Marine Le Pen και μέλη της πολιτικής ομάδας Ευρώπη για την Ελευθερία και την Άμεση Δημοκρατία του Nigel Farage - λόγω του σκανδάλου για τα LuxLeaks, δηλαδή τις φορολογικές ελαφρύνσεις σε μεγάλες επιχειρήσεις στο Λουξεμβούργο. Η πρόταση καταψηφίστηκε, ωστόσο η πρωτοβουλία επιβεβαιώνει την προθυμία των εν λόγω ευρωσκεπτικιστικών κομμάτων να συνεργαστούν στα πολιτικά παιχνίδια και να

¹⁰²Σύμφωνα με κοινοβουλευτικούς κανονισμούς και το άρθρο 17 §8 της Συνθήκης της Λισαβόνας, σε περίπτωση που το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εγκρίνει πρόταση μομφής, σύμφωνα με το άρθρο 234 ΣΛΕΕ, αφορά συλλογικά τα μέλη της Επιτροπής, τα οποία οφείλουν να παραιτηθούν από τα καθήκοντά τους. Αντίστοιχη πρόταση επιχείρησαν να καταθέσουν ευρωσκεπτικιστές της ριζοσπαστικής αριστεράς. Η άρνησή τους να συνεργαστούν με τις δεξιές και ακροδεξιές ευρωσκεπτικιστικές δυνάμεις οδήγησε την προσπάθεια σε τέλμα

σχηματίσουν ένα κοινό μέτωπο για να αποσταθεροποιήσουν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, παρά την αποτυχία τους να σχηματίσουν έναν επίσημο συνασπισμό εντός του ΕΚ¹⁰³.

Χρήσιμο εργαλείο για την ενδυνάμωση της δημοκρατικής τους νομιμοποίησης και της επαλήθευσης της συμμόρφωσής τους με τα ευρωπαϊκά πρότυπα προσδοκάται να αποτελέσει ο νέος Κανονισμός για τα ευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα που επρόκειτο να τεθεί σε ισχύ μέσα στο 2014 (Νομοθετικό Ψήφισμα, 2014). Ο εν λόγω Κανονισμός περιλαμβάνει ρυθμίσεις για βελτιωμένο έλεγχο επί του σεβασμού των θεμελιωδών αρχών και αξιών, όπως καθορίζονται από τις Συνθήκες για την ΕΕ και δυνατότητα διαγραφής τους σε περίπτωση διαπίστωσης από το ΔΕΕ σχετικής παραβίασης (Schulze, 2014). Εν τούτοις, οι αυστηρότερες ποινές και έλεγχοι δεν ικανοποιούν πάντα το στόχο για μία ασφαλέστερη Ευρώπη καθώς για παράδειγμα η απαγόρευση των εν λόγω κομμάτων μπορεί να οδηγήσει σε αντιπαραγωγικά αποτελέσματα, επειδή τροφοδοτεί τη ριζοσπαστικοποίηση και το λαϊκό συναίσθημα ότι λογοκρίνεται τη φωνή του λαού (Ramalingam, 2014:33).

¹⁰³Χαρακτηριστικά ο Nigel Farage είχε αποκλείσει το ενδεχόμενο επίσημης συνεργασίας με το Εθνικό Μέτωπο της Marine Le Pen λόγω του ρατσιστικού και αντισημιτικού προσανατολισμού του κόμματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Εθνικές στρατηγικές αντιμετώπισης του Δεξιού εξτρεμισμού: Ενότητα στη διαφορετικότητα (;)

Οι διακηρύξεις δεν επαρκούν και ο Δεξιός εξτρεμισμός δεν αντιμετωπίζεται μόνο με νόμους, οδηγίες και συστάσεις, όσο απαραίτητα και αν είναι αυτά τα μέτρα. Είναι ενδεικτικό ότι μεταξύ 2005 και 2007 κινήθηκαν διαδικασίες επί παραβάσει έναντι εικοσιπέντε κρατών μελών λόγω μη συμμόρφωσης με αμφότερες τις Οδηγίες για τη Φυλετική Ισότητα (COM (2014)2:3) και παρά την επίσημη υιοθέτηση της Απόφασης-πλαίσιο του Συμβουλίου 2008/913/ΔΕΥ τα ευρωπαϊκά κράτη δεσμεύονται ακόμα να ενισχύσουν τις κυρώσεις βάσει των ρατσιστικών και ξενοφοβικών κινήτρων (FRA, 2012b). Η νομοθεσία αποτελεί μόνο ένα μέρος της απάντησης στο πρόβλημα των εγκλημάτων μίσους, σε συνδυασμό ωστόσο με άλλα εργαλεία μπορεί να αποτελέσει έναν ισχυρό καταλύτη για αλλαγές στις κοινωνικές συμπεριφορές.

Τα αποτελέσματα από τις κρατικές δράσεις απέναντι στην απειλή του ακροδεξιού εξτρεμισμού και των πολιτικών υποκειμένων είναι βαθύτερα από την ποινικοποίηση της συμπεριφοράς τους, στο βαθμό που επηρεάζουν τη δημόσια ρητορεία και τις οργανωτικές δομές τους δυσχεραίνοντας την προσέλκυση ικανών μελών (Mudde, 2012:29). Η απόκριση των κυβερνήσεων διαφέρει από χώρα σε χώρα στη γηραιά ήπειρο. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο αναγνωρίζεται ως σημαντικό ζήτημα αλλά μικρότερου εύρους εν συγκρίσει με τον βίαιο Ισλαμικό εξτρεμισμό και αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο εθνικών στρατηγικών και προσεγγίσεων που εφαρμόζονται από το Υπουργείο Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης και το Υπουργείο Εσωτερικών που είναι αρμόδιο για τη διαχείριση της ακροδεξιάς τρομοκρατίας. Παρά την ύπαρξη μονάδας εποπτείας και κρατικής επιτήρησης λειτουργούν με βάση τα περιστατικά και όχι προδραστικά (Husbands, 2011:114). Από την άλλη, στην Ουγγαρία δεν υπάρχει κάποιο τμήμα ή υπουργείο που να έχει την ευθύνη για το ζήτημα του ακροδεξιού εξτρεμισμού, συνεπώς η αντιμετώπιση του φαινομένου πραγματοποιείται στο ευρύτερο φάσμα καταπολέμησης του εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας (Ramalingam, 2014:13-14). Στη Γαλλία οι κυβερνήσεις υιοθετούν κατασταλτικά μέτρα και τα πολιτικά κόμματα στρέφονται σε ανταγωνιστικές πολιτικές (Rummens & Abts, 2010:649).

Η φύση της πρόκλησης απαιτεί η παραδοσιακή δράση των κρατικών αρχών να συνδυάζεται με την ευρύτερη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω διαφορές αλλά και τον αναδυόμενο ρόλο της κοινωνίας των πολιτών, οι στρατηγικές αντιμετώπισης του ακροδεξιού εξτρεμισμού στην Ευρώπη διακρίνονται μεταξύ προληπτικών μέτρων, κατασταλακτικών μεθόδων, στρατηγικών ανάπτυξης ικανοτήτων και προγραμμάτων επανενσωμάτωσης στην κοινωνία (Παράρτημα XIV).

7.1 Πρόληψη και αναχαίτιση

Τα ευρωπαϊκά κράτη, κατά κύριο λόγο της Δυτικής Ευρώπης, σε μία προσπάθεια αντιμετώπισης της πηγής του ριζοσπαστισμού και του εξτρεμισμού της Δεξιάς έχουν υιοθετήσει προληπτικά μέτρα που αποσκοπούν στον περιορισμό της τρωτότητας συγκεκριμένων μειονοτικών ομάδων ενώ σε μακροπρόθεσμο πλαίσιο επιδιώκουν να δημιουργήσουν βελτιωμένες ευκαιρίες και δυνατότητες για να εμφυσήσουν τη δημοκρατική κουλτούρα και ανοχή στην κοινωνία (Ramalingam, 2012:11). Η κοινωνία των πολιτών αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στη δημιουργία προτύπου ανοσοποίησης απέναντι στον εξτρεμισμό, προωθώντας την ανεκτικότητα (Pedahzur, 2004:125).

Οι κυβερνήσεις προκειμένου να αντιταχθούν στην εκλογική τους επιτυχία προωθούν αντιρατσιστικές και πολυπολιτισμικές δραστηριότητες και προγράμματα (Mudde, 2012:26). Οι δράσεις έχουν λάβει είτε την μορφή προγραμμάτων που έχουν στόχο περιοχές ευάλωτες σε εξτρεμιστικές τάσεις, όπως το πρόγραμμα Understanding Neighborhoods στο Ηνωμένο Βασίλειο (RAN, 2014:63) είτε τη μορφή συσπείρωσης αντιρατσιστικών λαϊκών κινημάτων που αντιτάσσονται ευθέως στον πολιτικά οργανωμένο ακροδεξιό εξτρεμισμό, έχοντας ως επίκεντρο περιοχές που εμφανίζουν αναμενόμενη εκλογική επιτυχία και απήχηση. Παραδείγματα αντίστοιχων εκστρατειών αποτελούν η Βρετανική Αντιναζιστική Λίγκα (British Anti-Nazi League) που στρεφόταν κατά του Εθνικού Μετώπου τη δεκαετία του 1970, το SOS Racism στη Γαλλία κατά της εκλογικής επιτυχίας του Jean-Marie Le Pen στο Dreux το 1983 και του Identitarian Mouvement και το Hope Not Hate που δραστηριοποιείται στην Αγγλία με στόχο τους υποστηριχτές του BNP και EDL (Ramalingam, 2012· RAN, 2014). Στην πραγματικότητα, η περιορισμένη εκλογική επιτυχία των ανωτέρω κομμάτων αποδίδεται στον εσωτερικό κατακερματισμό τους και όχι τόσο στην αντιρατσιστική τους κινητοποίηση που δεν έχει καταφέρει παρά να συσπειρώσει άτομα με ήδη φιλελεύθερο πνεύμα (Mudde, 2012:26-27).

Παράλληλα, τα προληπτικά μέτρα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη προγραμμάτων σχετικών με το ρατσισμό, τον αντισημιτισμό και την ισλαμοφοβία, τη διαπολιτισμική και διαθρησκευτική μάθηση, την κατανόηση των εννοιών της ιθαγένειας, της ταυτότητας, της δημοκρατίας και της ανοχής. Οι κοινωνικές ομάδες στις οποίες απευθύνονται κυμαίνονται μεταξύ νέων εκτεθειμένων στον κίνδυνο της ριζοσπαστικοποίησης και επαγγελματικές ομάδες που έρχονται σε επαφή με δεξιούς εξτρεμιστές μέχρι και σε κοινωνικές ομάδες που αποτελούν θύματα ρατσισμού και διακρίσεων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Γαλλίας όπου έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο της εθνικής στρατηγικής η καμπάνια SOS Racism με τις περισσότερες παρεμβάσεις να λαμβάνουν χώρα στα σχολεία και τα πανεπιστήμια. Καινοτομία της καμπάνιας αποτελεί η υιοθέτηση μιας τεχνικής εξέτασης¹⁰⁴ (testing) του επιπέδου και των μορφών θεσμικού ρατσισμού, μέθοδος που σταδιακά επεκτάθηκε και σε άλλες χώρες, αποτελώντας την πρώτη πανευρωπαϊκή τεχνική εξέτασης κατά των ρατσιστικών διακρίσεων (Case Study Report, 2012c).

Στα μέτρα πρόληψης εντάσσονται εκπαιδευτικά μαθήματα όπως το Peer Education στο πλαίσιο του Προγράμματος Rewind του Ηνωμένου Βασιλείου που, μεταξύ άλλων, στοχεύει στην καλλιέργεια αντιρατσιστικής συνείδησης στους νέους. Ένα από τα αποτελεσματικότερα εργαλεία της πρωτοβουλίας αποτελεί η άμεση επαφή και αφήγηση προσωπικών ιστοριών από πρώην εξτρεμιστές. Εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου δορυφόροι του Προγράμματος έχουν αναπτυχθεί στην Αυστρία, στις Κάτω Χώρες, στην Πολωνία και στη Γαλλία (Case Study Report, 2012b). Αντίστοιχο στόχο έχει και το σχολικό Πρόγραμμα Ρατσιστικά και Θρησκευτικά Εγκλήματα Μίσους που προωθείται από την Εισαγγελική Υπηρεσία του Στέμματος σε συνεργασία με την Εθνική Ένωση Καθηγητών (Perry, 2014:16).

Τα μέτρα πρόληψης του ακροδεξιού εξτρεμισμού έχουν ως στόχο κυρίως τους νέους, καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των βίαιων και ρατσιστικών εγκλημάτων πηγάζουν από τις δράσεις των νεαρής ηλικίας ακτιβιστών (Reiker & Glaser, 2007). Ωστόσο, η ροπή των ενηλίκων προς ακροδεξιές ιδεολογίες ωθεί τις κυβερνήσεις να διευρύνουν τις ομάδες στόχους συμπεριλαμβάνοντας στα εκπαιδευτικά προγράμματα προσωπικό που καταλαμβάνει θέσεις

¹⁰⁴Η εν λόγω εξέταση περιλαμβάνει την εκδήλωση διπλών προτύπων συμπεριφοράς απέναντι σε εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες, το οποίο έχει οδηγήσει σε αύξηση του αριθμού των συλλήψεων λόγω ρατσιστικών διακρίσεων.

επιρροής όπως κυβερνητικές αρχές, αστυνομικούς, δικηγόρους, δασκάλους καθώς και οργανισμούς ώστε να περιοριστεί η εξάρτησή τους από εξωτερικούς εξειδικευμένους συνεργάτες και να διασφαλιστεί η ταχύτητα και το εύρος των πρακτικών μείωσης της βίας. Η πολιτική αυτή αναδύθηκε στο πλαίσιο του Ινστιτούτου RecoRa¹⁰⁵ και του ομώνυμου Προγράμματος που ηγείται από το Κυβερνητικό Γραφείο στα Δυτικά Midlands και στηρίζεται από το Υπουργείο για τα Παιδιά, το Σχολείο και τις Οικογένειες (Ramalingam, 2012). Παράλληλα, το Ινστιτούτο έχει αναπτύξει μία διαδικασία σε επίπεδο δήμων, όπου το προσωπικό που «αποφοίτησε» έχει πρόσβαση στα εργαλεία του RecoRa για να εκπαιδεύσει με τη σειρά του τους άλλους και να δημιουργήσει ένα πλαίσιο αλληλοϋποστήριξης και καλών πρακτικών ή ακόμα σε επίπεδο οργανισμών επιδίδεται στην ανάπτυξη πανευρωπαϊκού δικτύου πόλεων και αρχών (Case Study Report, 2012a). Η γεφύρωση των κενών και η αντιμετώπιση των εξτρεμιστικών τάσεων επιδιώκεται μέσω του διαλόγου στο πλαίσιο των προγραμμάτων, The GOT Project (Getting on Together), μία από τα κάτω προς τα πάνω προσέγγιση στο Νότιο Cardiff του Ηνωμένου Βασιλείου και την MKO Haver στην Ουγγαρία (RAN, 2014:44-45).

Στην Ουγγαρία υπάρχουν λίγες πρωτοβουλίες που βοηθούν τους νέους που υιοθετούν εξτρεμιστική ιδεολογία για να αλλάξουν τις απόψεις τους και να συμβάλλουν στην κοινωνική τους ολοκλήρωση, μεταξύ των οποίων το μεθοδολογικό κέντρο Mobilitas Youth Service και ο πολυπολιτισμικός οργανισμός Multikultúra Egyesület που παρέχει στις μειονοτικές ομάδες τις γνώσεις που θα τους επιτρέψουν να αφομοιωθούν ευκολότερα στην ουγγρική κοινωνία (Ligeti & Nyeste, 2006:108-111). Παρά την τροποποίηση της Πράξης για τη Δημόσια Εκπαίδευση του 1993 και της Πράξης για την Ίση Μεταχείριση κατά τρόπο που να προβλέπει πλάνο ίσης ευκαιρίας στους δημόσιους εκπαιδευτικούς θεσμούς, κατά την ECRI οι νέες ρυθμίσεις αποτελούν μερική απόκριση στις προτάσεις της και έχουν ακόμα να αποδείξουν την αποτελεσματικότητά τους στην πράξη με τον περιορισμό των διακρίσεων στα σχολεία (2012:6). Το πρώτο νομικό εργαλείο για τους Ρομά εισήχθη τον Απρίλιο του 2011 μέσω του Πλαισίου της ΕΕ για τις στρατηγικές ολοκλήρωσης των Ρομά μέχρι το 2020, και στην Ουγγαρία ενσαρκώνεται μέσα από την Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης: Απόλυτη φτώχεια, παιδική φτώχεια, οι Ρομά (COM (2014) 209). Ωστόσο, οι προσπάθειες για την ενσωμάτωση των

¹⁰⁵Το Πρόγραμμα RecoRa προέρχεται από το χρηματοδοτούμενο έργο της ΕΕ, «Αναγνωρίζοντας και Απαντώντας στη Ριζοσπαστικοποίηση» (Recognizing and Responding to Radicalisation).

Ρομά στον τομέα της απασχόλησης, της στέγασης, της εκπαίδευσης και της υγείας είναι λιγότερο επιτυχημένες από ότι όλες οι προσπάθειες για την καταπολέμηση των διακρίσεων (FRA, 2014a:36).

7.2 Αντιδραστικά μέτρα και μηχανισμοί καταστολής

Το δημοκρατικό παράδοξο που γεννάται είναι ότι η απαγόρευση ενός κόμματος ή οργάνωσης που θεωρείται επικίνδυνο για τη δημοκρατία, είτε λόγω του προγράμματός του είτε λόγω της δράσης του, είναι ένα ζήτημα το οποίο ενδέχεται να εξελιχθεί σε απειλή κατά των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατιών καθώς ενυπάρχει ο κίνδυνος της ριζοσπαστικοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσονται δύο μηχανισμοί απόκρισης της δημοκρατίας, μαχητικότητα/άμυνα (militant) ή ασυλία/ανοχή (immunity) για το μη ανεκτό (Barnes, 2013).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν υπάρχουν *per se* προδιαγεγραμμένες δράσεις κατά των κομμάτων ή οργάνωσεων της άκρα Δεξιάς, παρόλο που σειρά οργανισμών που υποστηρίζουν την ισλαμική τρομοκρατία έχουν απαγορευτεί (ECRI, 2010b· Ramalingam, 2014:13-14). Ωστόσο, η ιστορία έχει δείξει ότι έχει απαγορέψει ή άρει την εγγραφή πολιτικών κομμάτων στη βάση διαφόρων νόμων, συμπεριλαμβανομένων ρυθμίσεων κατά των διακρίσεων και ρητά αντιεξτρεμιστικής νομοθεσίας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της νομικής υπόθεσης από την Επιτροπή Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου κατά του BNP, που το υποχρέωσε να τροποποιήσει το καταστατικό του και να συμπεριλάβει μη λευκούς ως μέλη του (Mudde, 2012:28). Στη Γαλλία οι ιδρυτικοί πατέρες του Συντάγματος του 1958 δεν αγνόησαν τις καταστρεπτικές συνέπειες των πολιτικών κομμάτων γι' αυτό στο άρθρο 4 υπάρχει πρόβλεψη κατά την οποία τα κόμματα πρέπει να σέβονται τις αρχές της εθνικής κυριαρχίας και της δημοκρατίας. Ωστόσο, η αποτυχία του άρθρου έγκειται στο ότι δεν υπάρχει κύρωση ή συγκεκριμένος μηχανισμός που θα μπορούσε να ασκήσει πραγματικό έλεγχο (Buis, 2009:89). Θεωρητικά, το Συνταγματικό Δικαστήριο θα μπορούσε να εξετάσει το ενδεχόμενο θέσπισης νόμου που θα συγκεκριμενοποιούσε τις διαδικασίες απαγόρευσης, αλλά απαγορεύεται κάθε *a priori* επέμβαση του νομοθέτη στη λειτουργία ενός πολιτικού οργανισμού¹⁰⁶. Το πρόβλημα στη Γαλλία είναι θεσμικό καθώς ο έλεγχος των πολιτικών οργανισμών στηρίζεται στο νόμο του 1901

¹⁰⁶Σύμφωνα με το άρθρο 89 §5 του Συντάγματος του 1958 η δημοκρατική μορφή διακυβέρνησης δεν θα πρέπει να είναι αντικείμενο τροποποίησης. Διάταξη η οποία καταδεικνύει την ανωτερότητα του Συντάγματος στην ιεραρχία των ιδεών (Buis, 2009:81).

αναφορικά με την αρχή του συνεταιρίζεσθαι το οποίο εγκαθιδρύει ένα διοικητικό σύστημα φιλελεύθερης σύλληψης, στο βαθμό που ο περιορισμός της ανωτέρω αρχής ανήκει στην δικαιοδοσία της πολιτικά ανεξάρτητης δικαστικής εξουσίας, *judge judiciaire*. Τα κριτήρια ελέγχου επί των δομών και των δράσεων των πολιτικών οργανώσεων προϋποθέτουν αυστηρό σεβασμό της αρχής της νομιμότητας και λαμβάνονται σε περίπτωση άμυνας κατά εγκληματικών πράξεων (ECRI, 2010a:28).

Τα τελευταία χρόνια τα κράτη είναι περισσότερο διστακτικά στο να συλλαμβάνουν και να καταδικάζουν ακροδεξιά κόμματα και πολιτικούς στη βάση της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων (Husbands, 2011:114). Για παράδειγμα, ο ηγέτης του BNP, Nick Griffin, καταδικάστηκε το 1998 για ιστορικό αναθεωρητισμό αλλά απαλλάχτηκε από την κατηγορία για Ισλαμοφοβία το 2006 (Mudde, 2012:28). Οι απαγορεύσεις των πολιτικών κομμάτων και κινημάτων είναι πιο σπάνιες στην Ουγγαρία (Uitz, 2009:148) ενώ διαδεδομένη πρακτική είναι οι ακροδεξιές ομάδες να καταπατούν τους νόμους αλλάζοντας επωνυμία, όπως συνέβη στην περίπτωση της οργάνωσης Ουγγρική Φρουρά, η οποία παρά τη διάλυσή της για παραβίαση του Νόμου II του 1989 περί του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι εξακολουθεί να δραστηριοποιείται υπό την ονομασία Νέα Ουγγρική Φρουρά (Ramalingam, 2012:12). Ο Νόμος II του 2012 περί αδικημάτων ήσσονος σημασίας προβλέπει την τιμωρία όποιου συμμετέχει σε δραστηριότητα ή φοράει δημόσια στολή οργάνωσης της οποίας έχει διαταχθεί η διάλυση με δικαστική απόφαση ωστόσο οι εισαγγελικές αρχές δεν μπορούν να κινούν διαδικασίες για τη διάλυση οργανώσεων που δεν έχουν νομική προσωπικότητα (FRA, 2014a:52). Επίσης, το 2013, εγκρίθηκε το ψήφισμα που θέσπιζε μεταξύ άλλων την ανάπτυξη στρατηγικής για την καταπολέμηση του βίαιου εξτρεμισμού για την περίοδο 2014–2020 και παράλληλα προστέθηκαν διατάξεις στον Ποινικό Κώδικα που απαγορεύουν την περιπολία και ρατσιστική δραστηριότητα από παραστρατιωτικές οργανώσεις σε περιοχές που κατοικούν Ρομά (FRA, 2014a:51).

Από την άλλη κάποιες χώρες έχουν αναπτύξει πιο κατασταλτική πολιτική έναντι της άκρα Δεξιάς, στοχεύοντας στην απαγόρευση της διάδοσης της προπαγάνδας τους. Μεταξύ άλλων πρόκειται για την απαγόρευση δημοσιεύσεων εικόνων ή υλικού με ρατσιστικό ή ξενοφοβικό περιεχόμενο, είτε διαδικτυακά είτε όχι. Στη Γαλλία λειτουργεί η πλατφόρμα PHAROS για την παραλαβή, επεξεργασία και την αναφορά κινητοποιήσεων παράνομου περιεχομένου αλλά η ευελιξία των ακροδεξιών ομάδων καταστρατηγεί την αποτελεσματικότητά

του (ECRI, 2010a). Για παράδειγμα, μία μακρά δικαστική απόφαση οδήγησε το γαλλικό Yahoo να συμφωνήσει στην υιοθέτηση τεχνικών μέτρων το 2006 έτσι ώστε η πώληση ναζιστικών συνέργων μέσα από γαλλικές σελίδες πλειστηριασμού να καθίσταται αδύνατη. Ωστόσο, ο αντίκτυπος της απόφασης αυτής είναι αμελητέος καθώς οι ακροδεξιές ομάδες μετανάστευσαν σε ξένους διακομιστές (Benedek & Kettemann, 2013:110). Ανάλογη περίπτωση είναι εκείνη του ιδρυτή του κόμματος Fidesz, Zsolt Bayer, ο οποίος δημοσίευσε στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα Magyar Hirlap ότι οι Ρομά είναι ακατάλληλοι για συνύπαρξη. Μετά την επιβολή προστίμου από τις αρμόδιες αρχές, η ιστοσελίδα λειτουργεί σε διακομιστή στις ΗΠΑ όπου πλέον δεν έχουν αρμοδιότητα για να το καταργήσουν (Ignazski, 2014:173).

Την ενεργοποίηση των αντανακλαστικών της νεολαίας σε αυτά που διαβάζουν, γράφουν και ακούν στο διαδίκτυο επιδιώκει το Διετές Πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης “No Hate Speech Movement”. Η νεολαία του προγράμματος έχει εκστρατεία υψηλού προφίλ με τίτλο Young People Combating Hate Speech Online με στόχο να κινητοποιήσει τους νέους και τις οργανώσεις της νεολαίας να αναγνωρίσουν και να καταπολεμήσουν το πρόβλημα της ρητορείας μίσους μέσω του διαδικτύου (Benesch, 2014:19). Έχοντας ως δεδομένη την εκτεταμένη επιρροή του διαδικτύου η ΕΕ προωθεί μία παγκόσμια πλατφόρμα, το C4C, σε συνεργασία με ΜΚΟ για να διαδώσει τις ιστορίες των θυμάτων εγκλημάτων μίσους με κριτικό πνεύμα ώστε να αποτρέψει τους ανθρώπους να έλκονται από τη βία. Το παράδειγμα αυτό ακολουθούν και μεμονωμένες χώρες, όπως συμβαίνει με τα προγράμματα, Cypher 7 για το Ηνωμένο Βασίλειο και Europe against terrorism, glance of a victim για τη Γαλλία (RAN, 2014:87-88).

Κάποιες χώρες έχουν καταργήσει την κρατική στήριξη ή νομοθεσίες που απαγορεύουν την πρόσβαση ή εργασία στον δημόσιο τομέα εάν συνδέονται με ακροδεξιούς εξτρεμιστές. Σε αυτή την κατηγορία ανήκει η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου. Κατόπιν της δικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ η οποία δικαίωσε την ένωση ASLEF¹⁰⁷ για την πρακτική της να μην αποδέχεται άτομα που ανήκουν στην άκρα δεξιά και πρεσβεύουν δημοσίως απόψεις αντίθετες προς τις αξίες της, η κυβέρνηση προέβη σε σχετική μεταρρύθμιση της Πράξης για την Απασχόληση (Consultation Document, 2007). Εν τούτοις, ο τρόπος κατά τον οποίο

¹⁰⁷ΕΔΔΑ, Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (Aslef) κ. Ηνωμένου Βασιλείου (αρ. 11002/05), 27.2.2007.

ενσωματώθηκε εσωκλείει μία σειρά από εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις που καταρχήν τον καθιστούν ανενεργό (Husbands, 2011:116).

7.2.1 Διαχείριση της δημόσιας τάξης από τα ρατσιστικά περιστατικά

Η νομοθεσία λειτουργεί τόσο σε πρακτικό όσο και σε συμβολικό επίπεδο καθώς από τη μία εγκαθιδρύει πρότυπα που οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη κατά το στάδιο των ερευνών και από την άλλη αποσκοπεί στη διάδοση του μηνύματος στο ευρύτερο κοινό σχετικά με το τι είναι ανεκτό και τι όχι σε μία δημοκρατική κοινωνία (Claridge, 2014:45). Παράλληλα, σηματοδοτεί την επιθυμία των κρατών να προστατεύσουν τα εχέγγυα της δημοκρατίας και τις ομάδες θύματα, συμπεριλαμβανομένων των μειονοτήτων και των αυτόχθονων πληθυσμών (Perry, 2014:15). Θεωρητικά το ποινικό δίκαιο είναι το πιο σημαντικό μέσο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποιο κράτος, ωστόσο, στην πράξη παρουσιάζει μειονεκτήματα στο βαθμό που η μετατόπιση του βάρους της απόδειξης, που προβλέπεται στην Οδηγία για τη φυλετική ισότητα, δεν ισχύει και το θύμα της διάκρισης έχει περιορισμένο έλεγχο επί της ποινικής διαδικασίας, η οποία βρίσκεται στα χέρια των εισαγγελικών αρχών. Στο πλαίσιο αυτό, η Γαλλία, ένα κράτος που βασίζεται αποκλειστικά στο ποινικό δίκαιο εφαρμόζει περιορισμένες κυρώσεις καθώς απαιτούνται συμπληρωματικές αστικές και διοικητικές διαδικασίες για τα θύματα με σκοπό τις ουσιαστικές προσφυγές και την πλήρη αποζημίωση¹⁰⁸ (FRA, 2008:21).

Προϋπόθεση για την μακροχρόνια αποτελεσματικότητα του νομοθετικού πλαισίου είναι η εφαρμογή του από τις αρχές επιβολής του νόμου, υποχρέωση που προβλέπεται ρητά από το άρθρο 6 της ICERD. Σύμφωνα με την ίδια διάταξη, τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να παρέχουν στα θύματα δίκαιη και επαρκή ικανοποίηση για οποιαδήποτε ζημία υπέστησαν ως αποτέλεσμα φυλετικών διακρίσεων. Το ΕΔΔΑ εξέδωσε αποφάσεις πιλότο για τις κρατικές έρευνες επί των εγκλημάτων μίσους, σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη έχουν θετικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την ΕΣΔΑ για να διερευνήσουν την πιθανότητα βίαια

¹⁰⁸Σύμφωνα με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ η έλλειψη επιβολής αποτρεπτικών κυρώσεων στην ΕΕ, συνδέεται κατά κύριο λόγο με την απουσία αποτελεσματικών φορέων ισότητας, όπως στις περιπτώσεις της Τσεχίας, της Εσθονίας, της Ισπανίας, του Λουξεμβούργου, της Σλοβενίας, της Πολωνίας και της Πορτογαλίας. Επίσης, ενδέχεται να οφείλεται σε διαρθρωτικούς λόγους όπως τον περιορισμένο ρόλο των φορέων ισότητας αναφορικά με την υποβολή και τη στήριξη των θυμάτων σε διαδικασίες που οδηγούν στην επιβολή κυρώσεων, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην Ελλάδα, την Κύπρο, τη Δανία και τη Λιθουανία (FRA, 2008:7, 17-18).

περιστατικά να διέπονται από ρατσιστικά κίνητρα¹⁰⁹. Η μη διεξαγωγή σχετικής έρευνας συνιστά παραβίαση των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 (FRA, 2010:99) και παράβλεψη της ειδικής φύσης των πράξεων (Human Rights Watch, 2011:16). Συνεπώς, σε αντίστοιχες περιπτώσεις εγκλημάτων, οι αρχές επιβολής του νόμου οφείλουν να λαμβάνουν δεόντως υπόψη το διακριτό χαρακτήρα του αδικήματος ενώ είναι σημαντικό η ορολογία που χρησιμοποιείται να προβάλλει τα ρατσιστικά κίνητρα και να μην περιορίζεται σε εκφράσεις πολιτικής φύσης όπως «δεξιός εξτρεμισμός» καθώς ενδέχεται να οδηγήσει στην παράβλεψή τους (FRA, 2014a:55). Η νομολογία έρχεται σε άμεση συνάρτηση με ορισμένους περιορισμούς που προκύπτουν από την ικανότητα και την προθυμία των αστυνομικών αρχών να καταγράψουν αντίστοιχα εγκλήματα (Perry, 2014:15).

Οι νομικοί περιορισμοί που ανακύπτουν λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων μεταξύ των εθνικών ποινικών συστημάτων έχουν άμεση επίδραση στους επίσημους μηχανισμούς καταγραφής και συλλογής δεδομένων για τα εγκλήματα μίσους, οι οποίοι αποτυγχάνουν να αποδώσουν την πραγματική κατάσταση επί του εδάφους τους (Ramalingam, 2014:36). Ελάχιστα κράτη μέλη διαθέτουν ολοκληρωμένα συστήματα καταγραφής του ρατσιστικού εγκλήματος στην ΕΕ, μεταξύ των οποίων εντάσσονται η Φινλανδία, οι Κάτω Χώρες, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, αν και παρουσιάζουν κενά στις διαδικασίες (FRA, 2013b· OSCE, 2012b) (Παράρτημα XV).

Το Ηνωμένο Βασίλειο στο πλαίσιο ειδικών εθνικών στρατηγικών «Αμφισβήτησέ το, Κατάγγειλέ το, Σταμάτησέ το: Κυβερνητικό Σχέδιο για την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους» (2012) και «Πολιτική δίωξης εγκλημάτων με φυλετικό ή θρησκευτικό κίνητρο ως επιβαρυντική περίπτωση» (2009) επιδιώκει να αναπτύξει στέρεες βάσεις για την πρόληψη, καταπολέμηση και δίωξη των εγκλημάτων με ρατσιστικά κίνητρα, όπως επίσης και για την αποτελεσματική καταγραφή τους. Συγκεκριμένα, στην Αγγλία, την Ουαλία και τη Βόρειο Ιρλανδία (True vision, 2013), η Αστυνομία (ACPO) και η Εισαγγελική Υπηρεσία του Στέμματος

¹⁰⁹ Απόφαση ορόσημο αποτέλεσε η Nachova and Others κ. Βουλγαρίας (αρ. 43577/98 και 43579/98) 6.7.2005 κατά την οποία έκρινε ότι το κράτος έχει την ευθύνη να διερευνήσει τα ρατσιστικά κίνητρα που διέπουν τη βία από κρατικούς φορείς ενώ κατά την απόφαση Secic κ. Κροατίας (αρ. 40116/2002), 31.2.2007 συμπέρανε πως εφαρμόζεται η ίδια υποχρέωση σε σχέση με τη βία που ασκείται από τους πολίτες.

χρησιμοποιούν επιχειρησιακό ορισμό του εγκλήματος¹¹⁰ κατά το αρχικό στάδιο καταγραφής των περιστατικών ενώ οι καταγγελίες που καταγράφονται περιλαμβάνουν τις μαρτυρίες των ίδιων των θυμάτων αλλά και τρίτων¹¹¹ (FRA, 2012b:41) ενώ στη Σκωτία τα στοιχεία ρατσιστικού μίσους δημοσιεύονται από το Prosecutor Fiscal. Ωστόσο, οι διατάξεις της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας¹¹² του Ηνωμένου Βασιλείου στοχοποιούν τις μουσουλμανικές μειονότητες γεγονός που ενθαρρύνει την προκατάληψη εντός των διοικητικών και δικαστικών αρχών (Briggs, 2010:979· ECRI, 2010b:41· ECRI, 2014b:155). Ενθαρρύνει την αυτοαστυνόμευση των κοινωνιών και θεσμοθετεί τον ρατσισμό εντός των αρχών επιβολής του νόμου (Karoor & Karla, 2013:4).

Στην κατεύθυνση της αποτελεσματικότητας για τη συλλογή δεδομένων βαίνει η Γαλλία¹¹³ ωστόσο, η δημοσίευση των δεδομένων εγκλημάτων μίσους είναι περιορισμένη λόγω της πολιτικής για την προστασία των προσωπικών δεδομένων (OSCE, 2012a). Τον Νοέμβριο του 2007, το Γαλλικό Συνταγματικό Δικαστήριο εισήγαγε άρθρο¹¹⁴ το οποίο επέτρεπε την αναγνώριση της εθνικής προέλευσης για λόγους έρευνας υπό την προϋπόθεση να τηρείται η ανωνυμία των θυμάτων (FRA, 2008:45). Η ανωτέρω πρόβλεψη ενθαρρύνει τις αστυνομικές αρχές και τις δυνάμεις της χωροφυλακής να προβαίνουν σε ελέγχους ταυτότητας συμβάλλοντας σε διακρίσεις βάσει της εθνικότητας. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με πρόσφατη νομολογία γαλλικού

¹¹⁰Οι ορισμοί δημοσιεύονται από το Home Office στο Reducing and Preventing Crimes και είναι διαθέσιμοι στον δικτυακό τόπο: <https://www.gov.uk/government/policies/reducing-and-preventing-crime--2/supporting-pages/hate-crime> (10.7.2014).

¹¹¹Για παράδειγμα, στη Σκωτία εφαρμόζεται πρακτικό σύστημα υποβολής καταγγελιών από τρίτους, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στα θύματα και τους μάρτυρες να καταγγέλουν ρατσιστικά και συναφή εγκλήματα σε διάφορους φορείς όπως οργανισμούς παροχής στέγης, υπηρεσίες υποστήριξης θυμάτων και ομάδες εθελοντών, μέσω διαδικτύου ή τηλεφώνου και μέσω της προσφυγής σε ΜΚΟ ή σε θεσμικούς φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι υποθέσεις στη συνέχεια μεταβιβάζονται στην αστυνομία ή στη δικαιοσύνη. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε στον δικτυακό τόπο: <http://www.scotland.police.uk/contact-us/hate-crime-third-party-reporting/> (10.7.2014).

¹¹²Βλέπε αναλυτικότερα στο HM Government, (2011).

¹¹³Η συλλογή των πληροφοριών πραγματοποιείται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και το Rights Defender που αντικατέστησε το 2011 το HALDE (Camus, 2011b).

¹¹⁴Γαλλία, Νόμος αρ. 2007-1632 σχετικά με τη μετανάστευση, την ενσωμάτωση και το άσυλο, άρθρο 63, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2007/2007557/2007557dc.htm> (10.7.2014).

δικαστηρίου οι έρευνες που χρησιμοποιούν τη διάκριση με βάση την εθνική ή φυλετική προέλευση είναι αντισυνταγματικές και συνιστούν παραβίαση του άρθρου 1 του Συντάγματος περί ισότητας των δικαιωμάτων (Human Rights Watch, 2014:438).

Στην Ουγγαρία δεν υπάρχουν αξιόπιστα επίσημα στοιχεία για τα εγκλήματα μίσους λόγω των προκαταλήψεων και των διακρίσεων κυρίως κατά των Ρομά στον τομέα του ποινικού και διοικητικού συστήματος (Kreko, 2012:28) αλλά και λόγω του ελλείμματος κατάρτισης ή εκπαίδευσης για αντίστοιχα φαινόμενα (FRA, 2012b:36· Ignazski, 2014:171). Από ένα σύστημα που στηρίζεται στα στατιστικά στοιχεία και την ταχύτητα ολοκλήρωσης μίας έρευνας και παρουσίας μιας υπόθεσης ενώπιον του δικαστηρίου, για την αξιολόγηση της επαγγελματικής απόδοσης των δημόσιων εισαγγελέων και των αστυνομικών αρχών απουσιάζουν τα κίνητρα για τη διερεύνηση υποθέσεων που απαιτούν περισσότερους πόρους (Dombos & Udvari, 2014:13). Παράδειγμα, εκτεταμένων διακρίσεων αποτελεί η περιοχή Miskolc στην ανατολική Ουγγαρία καθώς από το 2009 εφαρμόζεται πολιτική εξαιρέσεων που στιγματίζει τον πληθυσμό των Ρομά. Η στάση αυτή επαληθεύτηκε όταν τον Ιούνιο το διάταγμα που εξέδωσε ο δήμαρχος της πόλης συνοδεύτηκε από δημόσιες δηλώσεις και ενέργειες κατά της «εγκληματικότητας των τσιγγάνων» (Gökçen, 2014).

Επίσης, το πρόβλημα συνάδει με διαρθρωτικά προβλήματα και ζητήματα ερμηνείας σε επίπεδο ποινικής δικαιοσύνης. Από τη μία, δεν υπάρχει οργανωμένο σύστημα συλλογής και ανταλλαγής πληροφοριών καθώς η Γενική Εισαγγελία διατηρεί δύο βάσεις δεδομένων ασυμβίβαστες μεταξύ τους όπου το Σύστημα Ενοποιημένων Εγκληματολογικών Στατιστικών Στοιχείων (ENY ÜBS) συγκεντρώνει τα στοιχεία των εγκλημάτων μίσους ενώ το Σύστημα Πληροφοριών Δίωξης (VIR) και το Στατιστικό Σύστημα των Δικαστηρίων περιλαμβάνουν τα στοιχεία συλλήψεων και κυρώσεων. Η κατηγοριοποίηση είναι προαιρετική και βασίζεται αποκλειστικά στην εκτίμηση των αρχών που πραγματοποιείται με βάση την ταυτότητα και σε συνδυασμό με τη χαμηλή ακρίβεια του συστήματος λόγω της απουσίας ειδικών δεικτών μίσους καθίσταται δυσχερής ο εντοπισμός ολοκληρωμένης εικόνας για την πορεία των μεμονωμένων υποθέσεων (Dombos & Udvari, 2014:16). Από την άλλη, η αυστηρή ερμηνεία¹¹⁵ της Ανώτατης Δικαστικής Αρχής της Ουγγαρίας (Curia) και του Συνταγματικού Δικαστηρίου σχετικά με την

¹¹⁵«Η προτροπή σε μίσος δύναται να στοιχειοθετηθεί μόνο όταν ένα πρόσωπο προτρέπει σε πράξη βίας η οποία εγκυμονεί προφανή και άμεσο κίνδυνο» (FRA, 2014:44).

προτροπή σε μίσος, συμβάλλει στην απόρριψη μεγάλου αριθμού υποθέσεων (FRA, 2014a:44). Η παρατήρηση των επίσημων στατιστικών στοιχείων για τα εγκλήματα μίσους δεν είναι αντιπροσωπευτική της έκτασης του φαινομένου καθώς το 99.7% των εγκλημάτων μίσους δεν καταγράφονται ή δεν καταχωρούνται ως εγκλήματα μίσους από τις αρχές (Dombos & Udvari, 2014:10) (Παράρτημα XVI). Στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα της 1^{ης} Ιουλίου 2013 στην Ουγγαρία παρέχεται σαφέστερος ορισμός για την υποκίνηση κατά μίας κοινότητας και σε συνδυασμό με τις επαγγελματικές μονάδες που λειτουργούν από το 2012 έχουν αναπτυχθεί οι βάσεις στις υπηρεσίες ασφαλείας (Ramalingam, 2014:33).

Η κατάσταση αυτή στα υπό μελέτη κράτη έχει κινητοποιήσει έναν «φαύλο κύκλο» χαμηλής προστασίας των θυμάτων εγκλημάτων μίσους (Garland & Chakraborti, 2012:47). Με δεδομένη την αρνητική στάση των κρατικών αρχών απέναντι στα θύματα εθνοτικής βίας, τα τελευταία είναι σκεπτικά ως προς την καταγγελία των αδικημάτων και διακατέχονται από έλλειμμα εμπιστοσύνης για το κατά πόσο θα είναι πρόθυμες οι αρχές να ανταποκριθούν στη θυματοποίησή τους (Goodey, 2008:17· Zempi & Chakraborti 2014:3).

Στο πλαίσιο αυτό, οι αστυνομικές δυνάμεις του Ηνωμένου Βασιλείου επιδιώκουν να λάβουν μέτρα για να ενδυναμώσουν τις σχέσεις των μουσουλμάνων και της αστυνομίας, περιλαμβάνοντας διαφοροποιημένες πολιτικές πρόσληψης μουσουλμάνων πολιτών στις κρατικές αρχές (ECRI, 2010b:41). Αντίστοιχα μέτρα που θα αντικατοπτρίζουν την πολυμορφία του πληθυσμού στη σύνθεση του αστυνομικού σώματος έχει υιοθετήσει και η Ουγγαρία, στο πλαίσιο οδηγιών ενσωμάτωσης των Ρομά και τοπικών συμφωνιών με την τοπική Αυτοκυβέρνηση των Ρομά (FRA, 2014a:49, 57). Εν τούτοις, η πρακτική της θετικής δράσης είναι αμφιλεγόμενη στο βαθμό που η κοινή γνώμη την συγχέει με διακρίσεις εις βάρος της (FRA, 2008:21).

Οι υπό μελέτη χώρες ανήκουν εντός των ελαχίστων εξαιρέσεων κρατών μελών που έχουν αναπτύξει ειδικούς ανεξάρτητους και λειτουργικά εξωτερικούς μηχανισμούς, πέρα των υπηρεσιών που υπάγονται άμεσα σε υπουργεία για να διερευνούν και να επιβλέπουν καταγγελίες κατάχρησης εξουσίας που συνοδεύεται από παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις αρχές επιβολής του νόμου. Η Εθνική Επιτροπή για την Ασφάλεια του Κώδικα Συμπεριφοράς στη Γαλλία, το Ανεξάρτητο Συμβούλιο Εξέτασης Καταγγελιών στην Ουγγαρία, η Ανεξάρτητη Αστυνομική Αρχή Καταγγελιών στο Ηνωμένο Βασίλειο και το Forum Εγκλημάτων Μίσους στο

Λονδίνο αποσκοπούν να εγγυηθούν ότι οι αστυνομικές αρχές καταγράφουν τα εγκλήματα χωρίς προκατάληψη ενώ οι αποφάσεις τους δύναται να προσβληθούν μόνο δικαστικά (FRA, 2008:39-41· FRA, 2013a:48). Σε περίπτωση κατάφορης παραβίασης των δικαιωμάτων των μειονοτήτων που αγγίζει τα όρια ποινικής ευθύνης, τα θύματα δύναται να υποβάλλουν καταγγελία στην αρμόδια υπηρεσία Εισαγγελικών Αρχών στην Ουγγαρία (FRA, 2013a:48) ενώ στη Γαλλία η Γενική Επιθεώρηση των Υπηρεσιών ερευνά όλες τις πειθαρχικές και ποινικές υποθέσεις (Camilleri, 2012).

7.3 Ανάπτυξη ικανοτήτων

Το συμβολικό μήνυμα ότι η διαχείριση της δημόσιας τάξης είναι ζήτημα συνεργασίας μεταξύ των τοπικών αρχών, της αστυνομίας και των κοινοτήτων δόθηκε μέσα από το Πρόγραμμα Active Citizens στο Rochdale του Ηνωμένου Βασιλείου. Στο πλαίσιο του Προγράμματος, οι αστυνομικές αρχές της περιοχής στρατολόγησαν τριάντα εθελοντές από την κοινότητα με σκοπό κατά τη διάρκεια των ποριών του EDL να αναλάβουν είτε ρόλο διαμεσολαβητή για να περιπολεί στην κοινότητα είτε να ενεργεί ως σύνδεσμος επικοινωνίας (Ramalingam, 2014:33). Επίσης, στο Ηνωμένο Βασίλειο, η κεντρικής οργάνωσης Ένωση για τον Εξτρεμισμό και τα Εγκλήματα Μίσους σε συνεργασία με το MAPPA αποτελούν ένα πλαίσιο για ποινική δικαιοσύνη και κοινωνική βοήθεια αλλά και ενίσχυσης των ικανοτήτων των δημόσιων αρχών (RAN, 2014:106). Με την ίδια λογική, το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με στόχο την ενίσχυση των επιχειρησιακών δεξιοτήτων των αστυνομικών και των ικανοτήτων των εισαγγελέων να χειρίζονται υποθέσεις που αφορούν εγκλήματα μίσους έχει σχεδιάσει το Πρόγραμμα TAHCLE (ODIHR, 2012).

Ενδεικτικά, στο Ηνωμένο Βασίλειο η συχνή υποβολή ερωτημάτων από τα αστυνομικά τμήματα αναφορικά με την εφαρμογή των κανόνων συμπεριφοράς έχει συμβάλει στη διερεύνηση των ορίων της αρμοδιότητάς τους με βάση το Public Order Act 1986 με αποτέλεσμα στο Luton και στο Tower Hamlets να επιβάλλουν τους όρους των διαδηλώσεων του EDL, όπως σταθερές ώρες έναρξης και λήξης ή τον Οκτώβριο του 2012 η Μητροπολιτική αστυνομία ύστερα από απόφαση του Home Secretary Theresa May απαγόρευσε για τριάντα ημέρες τις διαδηλώσεις στις πόλεις Wattham Forest, Tower Hamlets, Newham και Islington (Ramalingam, 2012:11-13· Ramalingam, 2014:33). Ωστόσο, κάθε φορά που το EDL διεξάγει διαδηλώσεις,

ολοκληρώνονται με επιθέσεις κατά των βρετανών ασιατών με την αστυνομία να διατηρεί ουδέτερη στάση.

7.4 Προγράμματα εξόδου

Μέτρα καταστολής υπό τη μορφή προγραμμάτων αποριζοσπαστικοποίησης με στόχο την επανένταξη ατόμων στην κοινωνία, την αποτροπή της βίας ή ακόμη και αλληλεπίδρασης με ακροδεξιές ομάδες παρόλο που αποτελούν το κλειδί για την αντιμετώπιση του φαινομένου είναι περιορισμένες στην Ευρώπη κυρίως λόγω της επικινδυνότητάς τους (Ramalingam, 2012:13). Μεταξύ των ελάχιστων εξαιρέσεων, εντάσσεται η περίπτωση της Σουηδίας όπου λειτουργεί το κυβερνητικό πρόγραμμα Exit το οποίο παρεμβαίνει είτε υπό τη μορφή οικονομικής είτε κοινωνικής στήριξης μέσω της παροχής συμβουλών γύρω από ζητήματα ασφάλειας, ταυτότητας και κοινωνικής επανένταξης σε πρώην ακτιβιστές της δεξιάς ή ακόμα και σε ενεργά μέλη. Στη Γερμανία αντίστοιχη δράση έχει αναπτυχθεί από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, όπως η MKO Exit Germany που δέχεται διαφορετικά επίπεδα προστασίας από κυβερνητικές υπηρεσίες του Ομοσπονδιακού Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων της χώρας (Institute of Strategic Dialogue, 2009· Perry, 2014:17).

Από τις υπό μελέτη χώρες μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Ίδρυμα Active Change έχει αναλάβει αυτόνομο έργο καθώς και η Πρωτοβουλία για την Ενότητα που εστιάζει στην παροχή συμβουλών για την εξάρθρωση των εξτρεμιστικών τάσεων. Σε επίπεδο κοινωνικής δικτύωσης με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο λειτουργεί η πλατφόρμα AVE ενώ σε τοπικό επίπεδο στο Βόρειο και Δυτικό Λονδίνο τα προγράμματα STREET και West London Initiative, αντίστοιχα (RAN, 2014:36-39). Αντίφαση αποτελεί το γεγονός ότι η αποτελεσματικότητα και η αξιοπιστία των προγραμμάτων συνδέεται με την ανεξαρτησία τους από την κυβέρνηση ωστόσο προϋπόθεση για τη βιωσιμότητά τους είναι η εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης χρηματοδότησής τους είτε από ανεξάρτητους φορείς είτε από τις κυβερνήσεις (Ramalingam, 2014:35).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι σοβαροί κίνδυνοι για τη δημοκρατία από τη μισαλλοδοξία και τον ρατσισμό έχουν αναγνωριστεί στο υψηλότερο πολιτικό επίπεδο. Ο πολιτικός λόγος που στιγματίζει συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες έχει ιδιαίτερα αρνητικές και διαβρωτικές συνέπειες στην κοινή γνώμη και στην κοινωνική συνοχή μιας χώρας καθώς οδηγεί σε υποβάθμιση της επικινδυνότητας του ρατσισμού στην κοινωνία (CommDH, 2013:9). Συνεπώς, προϋπόθεση για την αποτελεσματική καταπολέμηση του φαινομένου αποτελεί η πολιτική βούληση για τη λήψη αυτορρυθμιστικών μέτρων για την απονομιμοποίηση της ξενοφοβικής και ρατσιστικής ρητορικής που χρησιμοποιούν τα πολιτικά πρόσωπα. Η παθολογία δύναται να απορριφθεί μέσω ανοιχτών αντιπαραθέσεων (Taguieff, 2013:145), υπό τη μορφή χρήσης αντίθετης ομιλίας κατά το παράδειγμα του Πρωθυπουργού της Νορβηγίας Jens Stoltenberg, ο οποίος μετά τις αιματηρές τρομοκρατικές επιθέσεις του Breivik στη χώρα το 2011, δήλωσε ότι «θα απαντήσουμε στο μίσος με αγάπη» (Benesch, 2014:23).

Με δεδομένη την αναξιοπιστία των επίσημων στοιχείων, ο σχολιασμός των τάσεων εγκλημάτων μίσους αγγίζει τα όρια της επικινδυνολογίας, ωστόσο είναι αδιαμφισβήτητο ότι η παρουσία της βίας και των διακρίσεων, η στοχευμένη ρητορεία κατά των μειονοτήτων, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο είναι αδιάλειπτη. Η κατάσταση αυτή καταδεικνύει ότι παρά τα διαφορετικά επίπεδα ωριμότητας σε νομοθετικό επίπεδο στις υπό μελέτη χώρες, ο θεσμοθετημένος ρατσισμός και η άνιση εφαρμογή των ασαφών νομοθετικών προβλέψεων για τη φύση των εγκλημάτων μίσους, σε βαθμό που εγείρει ιδιαίτερες ανησυχίες για την ελευθερία του λόγου των μειονοτήτων και την έκφραση θεμιτών παραπόνων, αποτελούν κοινά προβλήματα (Benesch, 2014:20· Goodey, 2008:17). Ενώ δεν κατηγοριοποιούνται ως ζητήματα εθνικής ασφάλειας, η έκταση και η επιρροή τους στις κοινότητες θα έπρεπε τουλάχιστον να μας προκαλεί το ερώτημα εάν έχουμε την κατάλληλη στάση για την αντιμετώπιση της έκτασης της απειλής από την ακροδεξιά βία. Επομένως, υπάρχει ανάγκη να επανεξετάσουμε τι θεωρούμε απειλή και να σκεφτούμε αν οι ιδέες μας για την εθνική ασφάλεια είναι ελλιπείς, δεδομένης της έντασης της βίας στην Ευρώπη (Goodwin, Ramalingam & Briggs, 2012:3).

Συνεπώς, ως ελάχιστη απαίτηση, όλες οι χώρες οφείλουν να έχουν ένα σαφές νομικό εργαλείο για τα εγκλήματα μίσους, το οποίο να έχει ως σημείο αναφοράς τη φράση του Abraham Lincoln: «Διακυβέρνηση του λαού, από τον λαό, για τον λαό» όπου στον

προσδιορισμό αυτών των ανθρώπων θα συμπεριλαμβάνεται και μία τρίτη διάσταση, οι εξωγενείς. Οι νομικές πράξεις είναι αποτελεσματικές μόνο εάν εφαρμόζονται σωστά και με συνέπεια. Επομένως, θα πρέπει να συνοδεύεται από την ευαισθητοποίηση και την ανάπτυξη ικανοτήτων των αρχών διασφάλισης της δημόσιας τάξης και τη συλλογή αξιόπιστων στοιχείων για την εφαρμογή στοχευμένων πολιτικών. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντική είναι η αξιοποίηση των γνώσεων και της εμπειρογνωμοσύνης των αστυνομικών αρχών και των συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης άλλων κρατών μελών της ΕΕ, καθώς και διεθνών οργανισμών υπό τη μορφή προγραμμάτων πρακτικής κατάρτισης με τη συνδρομή, μεταξύ άλλων, της Eurojust και της Eurapol όπως και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών (FRA, 2014a:55-56· Rozumek, 2012:20). Επίσης, η ΕΕ θα μπορούσε να πιέσει τις κυβερνήσεις για την ανάπτυξη αυστηρότερης νομοθεσίας και να προσφέρει προστασία στα θύματα προετοιμάζοντας οδηγία σχετικά με τα δικαιώματα των θυμάτων που απευθύνονται ειδικά στα θύματα εγκλημάτων μίσους.

Ο ακροδεξιός εξτρεμισμός αποτελεί ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο φαινόμενο και δεδομένης της μεταβλητότητας της ανθρώπινης φύσης ενδέχεται να αναδυθεί ακόμα και σε χώρες με χαμηλά επίπεδα αποδοχής. Στο πλαίσιο αυτό, όλες οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις οφείλουν να επενδύσουν σε προληπτικά μέτρα και να εφαρμόζουν πολιτικές που να καθορίζονται από τη φύση της απειλής. Στην Πολωνία έχουν αναπτυχθεί δείκτες προκατάληψης για την παρακολούθηση του φαινομένου ενώ στην Φινλανδία έχει αναπτυχθεί το πρώτο πανευρωπαϊκά εθνικό σχέδιο δράσης για την πρόληψη του εξτρεμισμού (Ramalingam, 2014:33). Η ορθή αξιοποίηση της πλατφόρμα RAN που έχει προωθήσει η ΕΕ για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και εμπειριών ενδέχεται να εμπνεύσει άλλα κράτη να υιοθετήσουν αντίστοιχες δράσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011).

Αναμφίβολα, η παιδεία και ο διαπολιτισμικός διάλογος αποτελούν το πιο πρόσφορο μέσο για να εξαλείψουν από την κοινωνία τα κατάλοιπα του ρατσισμού και της ξеноφοβίας και να προβάλουν τον κοσμοπολιτισμό ως εναλλακτική στον εθνικισμό και την ισότητα ως εναλλακτική στην ιεραρχία. Από την ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και τις ελκυστικές εναλλακτικές μορφές δραστηριοτήτων που προσφέρει εξαρτάται η ανάπτυξη της δημοκρατικής συνείδησης και της ανεκτικότητας. Αποτελεσματικό εργαλείο για την εξοικείωση των νέων με τις δημοκρατικές αξίες και τη δέσμευσή τους για ενεργό συμμετοχή αποτελεί το πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης «Παιδεία της Δημοκρατίας» (Χρυσοχόου, 2009:27).

Από την άλλη, η διαδικασία παρακμής της ιδέας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο που έχει κοινωνικό υπόβαθρο και εκτυλίσσεται σε συγκεκριμένο οικονομικοπολιτικό πλαίσιο, το οποίο σηματοδοτεί τις διάφορες αντιλήψεις και αντιρρήσεις που την περιβάλλουν (Taylor, 2010). Η υποχώρηση του ευρωενθουσιασμού δύναται να αντιμετωπιστεί μέσα από καμπάνιες αντίστοιχες του “What has Europe ever done for us” που έχει σκοπό να ενισχύσει το διάλογο για την ΕΕ¹¹⁶. Επιπρόσθετα, το εκπαιδευτικό σύστημα θα μπορούσε να επενδύσει στην έννοια της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και ταυτότητας μέσα από τη διδασκαλία της δυναμικής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στα σχολεία, ώστε να καλλιεργήσει το αίσθημα του ανήκειν σε ένα μόρφωμα που στηρίζεται στην αρχή της ενότητας στη διαφορετικότητα.

Καταλήγοντας, το «τρίτο κύμα ανόδου» των άκρων (Γεωργιάδου, 2008:83-120), η κρίση εμπιστοσύνης απέναντι στους υπερεθνικούς θεσμούς και η κρίση νομιμοποίησης φαίνεται για άλλη μία φορά να αναβάλλουν τον στόχο της «διαρκώς στενότερης ένωσης των λαών της Ευρώπης» (άρθρο 1 ΣΕΕ). Από την τρέχουσα κατάσταση αναδύεται το ερώτημα που αντλείται από τη μεταφορά του Hallstein, ο οποίος συγκρίνει την ολοκλήρωση με την ποδηλασία: «Απέτυχε η ΕΕ να φτάσει σε εκείνη τη σταθερή κατάσταση ολοκλήρωσης που θα αντιστοιχούσε στην άφιξη του ποδηλάτη στο τέρμα;» (Taylor, 2010:307)

¹¹⁶Βλέπε: <http://www.whathaseuropedone.eu/> (3.9.2014).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ασλανίδης Π., (2013). «Πρόλογος Αναζητώντας τον Έλληνα Τσάβεζ», στο: C. Mudde & C. R. Katlwasser (επιμ.), *Λαϊκισμός στην Ευρώπη και την Αμερική. Απειλή ή Διόρθωση για τη Δημοκρατία;*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Γεωργιάδου Β., (2008). *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης: Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Διαμαντόπουλος Θ., (1993). *Το κομματικό φαινόμενο: Μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*. Αθήνα: Παπαζήση.

Έλληνας Α., (2010). *Τα Μέσα Ενημέρωσης και η Άκρα Δεξιά - Παίζοντας το χαρτί του εθνικισμού*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Hix S., (2009). *Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ήφαιστος Π., (2001). *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας. Ευρωπαϊκή Άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*. Αθήνα: Ποιότητα.

Καστανάς Η., (2013a). «Άρθρο 14 – Απαγόρευση των διακρίσεων», στο: Λ. Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο - Δικαιώματα - Παραδεκτό - Δίκαιη ικανοποίηση – Εκτέλεση* (σσ. 498-526). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Καστανάς Η., (2013b). «Άρθρο 9 – Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας», στο: Λ. Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο - Δικαιώματα - Παραδεκτό - Δίκαιη ικανοποίηση – Εκτέλεση* (σσ. 364-395). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Καστανάς Η., (2013c). «Άρθρο 11 – Ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι», στο: Λ. Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο - Δικαιώματα - Παραδεκτό - Δίκαιη ικανοποίηση – Εκτέλεση* (σσ. 433-465). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Mudde C. & Katlwasser C. R., (2013). «Λαϊκισμός και (φιλελεύθερη) δημοκρατία: ένα αναλυτικό πλαίσιο», στο: C. Mudde & C. R. Katlwasser (επιμ.), *Λαϊκισμός στην Ευρώπη και την Αμερική. Απειλή ή Διόρθωση για τη Δημοκρατία* (σσ. 33-70). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Πανταζόπουλος Α., (2013). «Πρόλογος ο ελληνικός εθνικολαϊκισμός», στο: Taguieff P. A., *Ο νέος εθνικολαϊκισμός*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Περράκης Σ., (2013a). *Διαστάσεις της Διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Προς ένα jus universalis*. Αθήνα: Σιδέρης.

Περράκης Σ., (2013b). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Συμβούλιο της Ευρώπης – Ευρωπαϊκή Ένωση – ΟΑΣΕ. Μία σύνθεση σημειώσεων από τις Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*. Αθήνα: Σιδέρης.

Σταυρινάκη Τ., (2013). «Άρθρο 10 – Ελευθερία έκφρασης», στο: Λ. Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο - Δικαιώματα - Παραδεκτό - Δίκαιη ικανοποίηση – Εκτέλεση* (σσ. 395-432). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Στεφάνου Κ. Α., (2002). *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος Α': Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Στεφάνου Κ. & Μοσχονάς Α., (2006). «Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση», στο: Στεφάνου Κ., Τσινισιζέλης Μ., Φατούρος Αρ. & Χριστοδουλίδης Θ. (επιμ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές. Τόμος Α' Ενοποιητική Δυναμική Δικαιοταξία – Διακυβέρνηση* (σσ. 659-682). Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Αθήνα: Σιδέρης.

Taguieff P. A., (2013). *Ο νέος εθνικο-λαϊκισμός*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Taylor P., (2010). *Το αβέβαιο μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Κριτική.

Χριστοδουλίδης Θ. Α., (2006). «Η ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης», στο: Κ. Στεφάνου, Μ. Τσινισιζέλης, Α. Φατούρος & Θ. Χριστοδουλίδης (επιμ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ενοποιητική Δυναμική, Δικαιοταξία-Διακυβέρνηση* (Τόμ. Α') (σσ. 27-142). Αθήνα: Σιδέρης.

Χρυσόχου Δ. Ν., (2005). *Για μια ευρωπαϊκή res publica*. Αθήνα: Παπαζήση.

Χρυσοχόου Δ. Ν., (2006). *Δοκίμιο για τη Διεθνή Θεωρία: Νέες Μορφές Κυριαρχίας και Συναρχίας*. Αθήνα: Παπαζήση.

Χρυσοχόου Δ. Ν., (2009). *Στη δημόσια σφαίρα: δοκιμές ιδεών*. Αθήνα: Σιδέρης.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Albrecht J. P. (2012). *Europe on the far right, Right-wing extremists and right-wing populists in the European Parliament*. Luxembourg: European Parliament.

Aylott N., (2008). “Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden”, in: P. Taggart & A. Szczrbiak (eds.), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (pg. 181-200). Oxford: Oxford University Press.

Baggini J., (2013). *A very British populism*. United Kingdom: Counterpoint. Δικτυακός τόπος: www.counterpoint.uk.com.

Benedek W. & Kettemann M., (2013). *Freedom of Expression and the Internet*. Strasbourg: Council of Europe.

Benesch S., (2014). “Defining and diminishing hate speech”, in: P. Grant (ed.), *Freedom from hate, State of the World’s Minorities and Indigenous Peoples 2014 Events of 2013* (pg. 19-25). London: Minority Rights Group International.

Bernáth G., Miklósi G. & Mudde C., (2005). “Hungary”, in: C. Mudde (ed.) *Racist Extremism in Central and Eastern Europe* (pg. 80-100). London - New York: Routledge.

Boros T., (2012). *Left-wing movements’ boom in Hungary – Analysis of the situation of the Hungarian opposition*. Budapest: Friedrich Ebert Stiftung.

Buis C. C., (2009). “France”, in: H. Thiel (ed.), *The Militant Democracy Principle in Modern Democracies* (pg. 75-108). Farnham: Ashgate.

Byuse A., (2013). “Contested contours: the limits of freedom of expression from an abuse of rights perspective - Articles 10 and 17 ECHR”, in: E. Brems & J. Gerards (eds.), *Shaping Rights in the ECHR. The Role of the European Court of Human Rights in Determining the Scope of Human Rights* (pg.183-220). Cambridge: Cambridge University Press.

Camilleri R., (2014). *Impact of Counter-Terrorism on Communities: France Background Report*. London: Institute for Strategic Dialogue.

Camus J. Y., (2011b). “The extreme right in France: Redrawing of the map to be expected”, in: N. Langenbacher & B. Schellenberg (eds.) *Is Europe on the Right Path? Right-wing extremism and right-wing populism in Europe* (pg. 83-101). Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Casanova J., (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.

Casanova J., (2006). “Religion, European Secular Identities, and European Integration”, in: T. A. Byrnes & P. J. Katzenstein (eds.), *Religion in an expanding Europe* (pg. 65-92). Cambridge: Cambridge University Press.

Capoccia, G., (2004). “Defence of Democracy against the extreme right in inter-war Europe a past still present?”, in: R. Eatwell & C. Mudde (eds.), *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (pp. 83-108). London: Routledge.

Claridge L., (2014). “Using the law to protect against hate crimes”, in: P. Grant (ed.), *Freedom from hate, State of the World’s Minorities and Indigenous Peoples 2014 Events of 2013* (pg. 41-49). London: Minority Rights Group International.

Copsey N., (2012). *The English Defence League: Challenging our country and our values of social inclusion, fairness and equality*. Faith Matters.

De Wilde P., (2010), *Under what conditions does Euroscepticism flourish? An evaluation of different approaches and empirical findings*, Oslo: University of Oslo.

Dombos T. & Udvari M. (2014). *Hate Crimes in Hungary – Problems, Recommendations, Good Practices: Summary Report*. Budapest: Másság Alapítvány.

Downs A., (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.

Duverger M., (1972). *Party Politics and Pressure Groups: A Comparative Introduction*. New York: Crowell.

Eatwell R., (2004). "Introduction: The new extreme right challenge", in: R. Eatwell & C. Mudde (eds.), *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (pg. 1-16). New York-London: Routledge.

European Humanist Federation, (2013). *The European Union and the Challenge of Extremism and Populism – How to protect democracy and the rule of law in Europe?*. Brussels: European Humanist Federation.

European Sources Online - Information Guide, (2013). *Euroscepticism. A Guide to Information Sources on Euroscepticism, with Hyperlinks to further Sources of Information within European Sources Online and on external Websites*. Cardiff University.

Eurosima (2014), *The European Parliament Study Guide*. European Parliament: METU Foreign Policy and International Relations Club.

Fekete L., (2012). *Pedlars of hate: the violent impact of the European Far Right*. London: Institute of France.

Fella S., (2008). "Britain Imperial Legacies, Institutional Constraints and New Political Opportunities", in: D. Albertazzi & D. McDonnel (eds), *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy* (pg. 181-197). New York: Palgrave Macmillan.

Flood C., (2002). "The Challenge of Euroscepticism", in: J. Gower (ed.), *The European Union Handbook 2nd Edition* (pp 73-84). London: Fitzroy Dearborn Publishers.

Fredman S. & Lazarus L., (2012). *Comparative Hate Speech Law: Memorandum*. Oxford: Oxford Pro Bono Publico.

Goodey J., (2008). "Racist crime in the European Union: Historical legacies, knowledge gaps, and policy development", in: J. Goodey & K. Aromaa (eds.) *Hate Crime: Papers from the 2006 and 2007 Stockholm Criminology Symposiums* (pg. 16-28). Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control.

Goodwin M. & Evans J., (2012). *From voting to violence? Far right extremism in Britain*. London: Searchlight Educational Trust.

Goodwin M., Ramalingam V. & Briggs R., (2012). *The New Radical Right: Violent and Non-Violent Movements in Europe*. London: Institute for Strategic Dialogue.

Goodwin M., (2012). "United Kingdom", in: V. Ramalingam, A. Glennie & S. Feve (ed.), *Preventing and Countering Far-Right Extremism: European Cooperation. Country Reports* (pg. 70-77). London: Institute for Strategic Dialogue.

Grabow K. & Hartleb F., (2014). *Europe – No, thanks? Study on the right-wing and national populist parties in Europe*. Brussels: Centre for European Studies & Konrad-Adenauer-Stiftung,.

Hainsworth P., (2008). *The Extreme Right in Western Europe*. New York: Routledge.

Harmsen, R. & Spiering M., (2004). "Introduction: Euroscepticism and the Evolution of European Political Debate. Euroscepticism: Party politics, national identity and European integration", in: R. Harmsen and M. Spiering (eds.), *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration* (pg. 13-36). Amsterdam: Rodopi.

Hix S. & Lord C., (1997). *Political Parties in the European Union*. New York: St. Martin's Press.

Human Rights Watch, (2011). *Everyday Intolerance: Racist and Xenophobic Violence in Italy*. New York: Human Rights Watch.

Human Rights Watch, (2014). *World Report: Events of 2013*. New York: Seven Stories Press.

Husbands C. T., (2011). "The situation of the extreme right in Great Britain", in: N. Langenbacher & B. Schellenberg (ed.) *Is Europe on the "Right" path? Right-wing extremism and right-wing populism in Europe* (pg. 101-122). Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Ignazski P., (2014). "Europe", in: P. Grant (ed.), *Freedom from hate, State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2014 Events of 2013* (pg. 162-187). London: Minority Rights Group International.

Insted Consultancy (2007), *The search for common ground: Muslims, non-Muslims and the UK media*. London: Greater London Authority.

- Joudnovis E., (2014). “The unequal application of hate crime legislation in Hungary”, in: P. Grant (ed.), *Freedom from hate, State of the World’s Minorities and Indigenous Peoples 2014 Events of 2013* (pg. 173-174). London: Minority Rights Group International.
- Kapoor N. & Karla V. S., (2013). “Introduction: The State of Race”, in: N. Kapoor, V. S. Karla & J. Rhodes (eds.), *The State of Race* (pg. 1-14). Basingstoke-Hampshire-London: Palgrave Macmillan.
- Kestel L. & Godmer L., (2004). “Institutional inclusion and exclusion of extreme right parties” in: R. Eatwell & C. Mudde (eds.), *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (pg.133-149). New York-London: Routledge
- Kreko P., (2012). “Hungary”, in: V. Ramalingam, A. Glennie & S. Feve (eds.), *Preventing and Countering Far-Right Extremism: European Cooperation. Country Reports* (pg. 24-30). London: Institute for Strategic Dialogue.
- Kriesi H., (2005). *Direct democratic choice. The Swiss experience*. Lanham: Lexington Press.
- Laclau E. & Mouffe C., (1985). *Hegemony and Socialist Theory: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Leconte C., (2010). *Understanding Euroscepticism* (The European Union Series). Basingstoke-Hampshire-London: Palgrave Macmillan.
- Ligeti G. & Nyeste T., (2006). “Right-Wing Extremism in Hungary”, in: P. Rieker, M. Glaser & S. Schuster (eds.), *Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective* (pg. 96-112). Halle: Deutsches Jugendinstitut.
- Lipset, S. M. & Rokkan S., (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. Basingstoke-Hampshire-London: Palgrave Macmillan.
- Kürti L., (2000). *Right-wing Extremism, Skinheads and Anti-Gypsy Sentiments in Hungary*. Praha: Research Support Scheme.

Madeley J., (2007). *Grit or Pearl? The Religious Factor in the Politics of European Integration*, Paper for the ECPR 35th Joint Session of Workshops, Helsinki.

Majone G., (2012). *Rethinking European Integration after the Debt Crisis*. London: The European Institute.

Mannheim K., (1943). *Diagnosis of Our Time: Wartime Essays of a Sociologist*. London: Routledge.

Minkenberg M., (2013). “The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges”, in: R. Melzer & S. Serafin (eds.), *Right-Wing Extremism in Europe, Country Analyses, Counter-strategies and Labor Market Oriented Exit Strategies* (pg.9-35), Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Mudde C., (2004). “Conclusion: Defending democracy and the extreme right”, in: R. Eatwell & C. Mudde (eds.), *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (pg. 193-212). New York: Routledge.

Mudde C., (2012). *The relationship between Immigration and Nativism in Europe and North America*, Washington: Migration Policy Institute.

Nagy A. B., Boros T. & Varga A., (2012). *Right-wing Extremism in Hungary*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Nagy A. B., Boros T. & Vasali Z., (2013). “Country Analyses: Hungary”, in: R. Melzer & S. Serafin (eds.), *Right-Wing Extremism in Europe, Country Analyses, Counter-strategies and Labor Market Oriented Exit Strategies* (pg. 229-254). Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Pedahzur A., (2004). “The defending democracy and the extreme right. A comparative analysis”, in: R. Eatwell & C. Mudde (eds.), *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (pg. 108-132). New York: Routledge.

Perry B., (2014). “Hate crime: contexts and consequences”, in: P. Grant (ed.), *Freedom from hate, State of the World’s Minorities and Indigenous Peoples 2014 Events of 2013* (pg. 10-17). London: Minority Rights Group International.

Ramalingam V., (2012). *Far-right extremism: trends and methods for response and prevention. Policy Briefing*. London: Institute for Strategic Dialogue.

Ramalingam V., (2014). *Old threat, new approach: Tackling the Far Right Across Europe, Guide for policy makers*. London: Institute for Strategic Dialogue.

Ramalingam V. & Frennet R., (2013). *OSCE Background Note, Jihadist use of the Internet: Lessons for the Far Right?*. London: Institute for Strategic Dialogue.

Riker W. H., (1962). *The theory of political coalitions*. New Haven: Yale University Press.

Rozumek M., (2012). *Combating Racism, Xenophobia and Extremism In Central Europe*. Budapest: Organizace Pro Pomoc Uprchlikum.

Rydgren J., (2008). “France: The Front National Ethnonationalism and Populism”, in: D. Albertazzi & D. McDonnel (eds.), *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy* (pg. 166-180). New York: Palgrave Macmillan.

Sartori G., (1976). *Parties and party systems: A framework for analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schulz M., (2013). “A Diversified Europe, United Against Right-Wing Extremism and Right-Wing Populism”, in: R. Melzer & S. Serafin (eds.), *Right-Wing Extremism in Europe, Country Analyses, Counter-strategies and Labor Market Oriented Exit Strategies* (pg. 359-378). Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Schumpeter J. A., (1949). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper.

Szczerbiak, A. & Taggart P. A., (2008). *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism Volume 1 Case studies and country surveys*. Oxford-New York: Oxford University Press.

Spiering, M., (2004). “British Euroscepticism. Euroscepticism: Party politics, national identity and European integration”, in: R. Harmsen and M. Spiering (eds.), *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration* (pg. 127-149). Amsterdam: Rodopi. Amsterdam: Rodopi.

Tamas P., (2011). “The radical right in Hungary: A threat to democracy?”, in: N. Langenbacher & B. Schellenberg (eds.) *Is Europe on the “Right” Path? Right-wing extremism and right-wing populism in Europe* (pg. 221-242). Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

Topaloff L. K., (2012). *Political Parties and Euroscepticism*. Basingstoke-Hampshire-London: Palgrave Macmillan.

Tsebelis G., (1990). *Nested Games, Rational Choice in Comparative Politics*. England: University of California Press, Ltd.

Tsoukalis L., (2014). *The Unhappy State of the Union: Europe needs a new grand bargain*. London: Policy Network.

Uitz R., (2009). “Hungary”, in: M. Thiel (ed.), *The militant democracy principle in modern democracies* (pg.147-182). Farnham: Ashgate.

Wilson R. & Hainsworth P., (2012). *Far-Right Parties and discourse in Europe: A challenge for our times*. Brussels: European Network Against Racism.

Zaslove, A., (2011). *The Re-invention of the European Radical Right*. Montreal/Kingston: McGill-Queen’s University Press.

Zempi I. & Chakraborti N., (2014). *Islamophobia, Victimisation and the Veil*. London: Palgrave Macmillan.

Zempi I., (2014). “Responding to the needs of victims of Islamophobia”, in: Chakraborti N. & Garland J. (eds), *Responding to hate crime* (pg. 113-126). Bristol: Policy Press.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΛΓΩΣΣΗ

Schulze E. (2014). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Οργάνωση και Λειτουργία, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.3.3.html (3.9.2014).

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Anderson, C. J., (1998). “When in Doubt Use Proxies: Attitudes toward Domestic Politics and Support for European Integration”, *Comparative Political Studies* 31/5, pp. 569–601.

Balent M. & Deloy C. (2014). “European Elections 2014: Towards “a” European far right?”, *European Issues*, 309 (Foundation Robert Schuman, The Research and Studies Centre on Europe). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0309-european-elections-2014-towards-a-european-far-right> (29.8.2014).

Barnes J. (2013). “Is today’s far right in Western Europe a Threat to Democracy?”, *E-International Relations Students*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.e-ir.info/2013/08/09/is-todays-far-right-in-western-europe-a-threat-to-democracy/> (10.6.2014).

Batory, A. & Sitter N., (2004). “Cleavages, competition and coalition-building: Agrarian parties and the European question in Western and East Central Europe”, *European Journal of Political Research*, 43, pp. 523-546.

Brackman H., (2012). “European extremist movements: Who’s Who and What’s What”, *Simon Wiesenthal Center Report*, pp. 2-21.

Briggs R., (2010). “Community engagement for counterterrorism: lessons from the United Kingdom”, *International Affairs*, 86/4, pp 971-981.

Buhr R. L., (2012). “Seizing the Opportunity: Euroscepticism and Extremist Party Success in the Post-Maastricht Era”, *Government and Opposition*, 47/4, pp. 544-573.

Camus J. Y., (2011a). “Racist Violence in France, European Network Against Racism”, *Open Society Foundations*, pp. 3-11.

Carmine E. G. & Stimson J. A., (1986). “On the Structure and Sequence of Issue Evolution”, *The American Political Science Review*, 80/3, pp. 901-920.

Conti N., (2003). “Party attitudes to European integration: A longitudinal analysis of the Italian Case”, *European Parties Elections and Referendums Network Working Paper*, 13, pp. 1-36.

- Crespy A. & Verschuere N., (2009). "From Euroscepticism to Resistance to European Integration: An Interdisciplinary Perspective", *Perspectives on European Politics and Society*, Routledge, 10/3, pp.377-393.
- Cutts D., Ford R. & Goodwin M., (2010). "Angry white men: individual and contextual predictors of support for the British National Party", *Political Studies*, 58/1, pp. 1-25.
- De Vries C. & Edwards E., (2009). "Taking Europe to its extremes: Extremist Parties and Public Euroscepticism", *Party Politics*, 15/1, pp. 15-28.
- Eatwell R., (2006). "Community Cohesion and Cumulative Extremism in Contemporary Britain", *The Political Quarterly*, pp. 204-216.
- Eichenberg, R. & Dalton R. J., (1993). "Europeans and the European Community: The Dynamics of Public Support for European Integration", *International Organization*, 47, pp. 507–34.
- Elias A., (2008). "From Euro-enthusiasm to Euroscepticism? A Re-evaluation of Minority Nationalist Party Attitudes Towards European Integration", *Regional & Federal Studies*, 18/5, pp. 557-581.
- Ford R., Goodwin M. & Cutts D., (2012). "Strategic Eurosceptics and polite xenophobes: Support for the United Kingdom Independence Party (UKIP) in the 2009 European Parliament elections". *European Journal of Political Research*, 51/2, pp. 204-234.
- Forster A., (2002), "Anti-Europeans, Anti-Marketeters and Eurosceptics: The Evolution and Influence of Labour and Conservative Opposition to Europe", *The Political Quarterly Publishing Co. Ltd.*, pp. 299-308.
- Garland J. & Chakraborti N., (2012). "Divided by a common concept? Assessing the implications of different conceptualizations of hate crime in the European Union", *European Journal of Criminology*, 9/1, pp. 38-51.
- Geller J. & Gergely D., (2013), *Vona v. Hungary: Freedom of association and assembly can be restricted to protect minority rights*, Strasbourg Observers, 7 August 2013.

George, S., (2000). “Britain: Anatomy of a Eurosceptic state”, *Journal of European Integration*, 22, pp. 15-33.

Gifford C., (2006). “The rise of post-imperial populism: The case of right-wing Euroscepticism in Britain”, *European Journal of Political Research*, 45, pp. 851-869.

Gökçen S., (2014). “Hungarian City Set to “Expel” Its Roma, European Roma Rights Centre”, 25 June 2014. <http://www.errc.org/article/hungarian-city-set-to-expel-its-roma/4293> (27.7.2014).

Halikiopoulou D. – Nanou K. – Vasilopoulou S., (2012). “The paradox of nationalism: The common denominator of radical right and radical left euroscepticism, European Journal of Political Research European Consortium for Political Research”, *Blackwell Publishing Ltd*, 51, pp. 504-539.

Harmesen R., (2005). “A dual exceptionalism?: British and French Patterns of Euroscepticism in wider Comparative Perspective”, *European Research Group*, pp.1-10.

Hartleb F., (2012). “European Project in Danger? Understanding Precisely the Phenomena Euroscepticism, Populism and Extremism”, *Review of European Studies (Times of Crisis)*, 4/5, pp. 45-63.

HCLU, (2012). “HCLU vs. Police: the trial of discrimination against Roma”, *Hungarian Civil Liberties Union*, 12.6.2012. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://tasz.hu/en/romaprogram/hclu-vs-police-trial-discrimination-against-roma> (20.8.2014).

Holder D., (2013). “Sectarian/racist expression and restricting parades to protect the rights of others: implications of Vona v. Hungary”, *RIGHTSNI*, 16 August 2013.

Hooghe L., (2007). “What drives Euroskepticism? Party-public cueing, ideology and strategic opportunity”, *European Union Politics*, 8/1, pp. 5-12.

Inglehart R., (1970). “Public opinion and regional Integration”, *International Organisations*, 24/4, pp. 764-795.

Institute of Strategic Dialogue (2009). “Stepping out: supporting exit strategies from violence and extremism”, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:

<http://www.strategicdialogue.org/ISD%20Network%20of%20Former%20Extremists%20Feasibility%20Assessment-Nov%202009-FINAL.pdf> (20.7.2014).

Ivaldi G., (2012). “The successful Welfare-Chauvinist Party? The Front National in the 2012 elections in France”, *European Sociological Association’s Research on Political Sociology*, pp. 1-23.

Katz R. S. & Mair P., (1995). “Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party”, *Party Politics*, 1/1, pp. 5-28.

Klingeren M. V., Boomgaarden H. G. & De Vreese C. H., (2013). “Going Soft or Staying Soft: Have Identity Factors Become More Important Than Economic Rationale when Explaining Euroscepticism?”, *Journal of European Integration*, 35/1.6, pp. 689-704.

Kopecky, P. & Mudde C., (2002). “The two sides of Euroscepticism”. *European Union Politics*, 3/3, pp. 297-326.

Lindberg, L. N. & Scheingold S. A., (1970). “Europe's would-be polity: patterns of change in the European community”, *The Journal of Politics*, 33/4, pp.547-549.

Loewenstein K., (1937). “Militant Democracy and Fundamental Rights Part I”, *American Political Science Review*, 31/3, pp. 417-432.

Mair P., (2007). “Political Opposition and the European Union”, *Government and Opposition*, 42/1, pp.1-17.

Majone G., (1998). “Europe’s democratic deficit: a question of standards”, *European Law Journal*, 4/1, pp.5-28.

Majone G., (2006). “Is the European Constitutional Settlement Really Successful and Stable?”, *European University Institute*, pp.1-10.

Marks G. & Wilson C. J., (2000). “The past in the present: A cleavage theory of party response to European integration”. *British Journal of Political Science*, 30/2, pp. 433-459.

Minkenberg M., (2006). “Repression and reaction: militant democracy and the radical right pattern in Germany and France”, *Patterns of prejudice*, 40/1, pp. 25-44.

- Minkenberg M., (2009). "Religion and Euroscepticism: Cleavages, Religious Parties and Churches in EU Member States", *West European Politics*, 32/6, pp. 1190-1211.
- Mireanu M., (2013). "The Spectacle of Security in the Case of Hungarian Far-Right Paramilitary Groups," *LEFTEAST*, 29 April 2013, www.criticatac.ro (27.8.2014).
- Neumayer L., (2008). "Euroscepticism as a political label: The use of European Union issues in political competition in the new Member States", *European Journal of Political Research*, 47, pp. 135-160.
- Ray L., (2007). "Mainstream Euroscepticism: Trend or Oxymoron?", *Acta Politica*, 42, pp. 153-172.
- Rovny, J., (2004). "Conceptualising party-based Euroscepticism: magnitude and motivations", *Collegium*, 29, pp. 31-47.
- Rummens S. & Abts K., (2010). "Defending Democracy: The Concentric Containment of Political Extremism", *Political Studies*, 58, pp. 649-665.
- Rydgren J., (2003). "Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia: Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden," *European Journal of Social Theory* Vol. 6, No. 1, pp. 45-68.
- Sitter N., (2001). "The politics of opposition and European integration in Scandinavia: Is Euroscepticism a Government - Opposition dynamic?", *West European Politics*, 24/4, pp. 22-39.
- Sørensen, C., (2008). "Love me, love me not.. A typology of public Euroscepticism'." *Sussex European Institute Working Paper*, 101 pp. 4-29.
- Statham P. & Koopmans R., (2009). "Political Party Contestation over Europe in the Mass Media: Who Criticises Europe, How and Why?". *European Political Science Review*, pp.1-28.
- Strom K., (1990). "A behavioural theory of competitive political parties", *American Journal of Political Science*, 34/2, pp. 565-598.

Taggart P. (1998). “A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems”, *European Journal of Political Research*, Kluwer Academic Publishers, 33 pp.363-388.

Taggart P. & Szczerbiak A. (2013), “Coming in from the Cold? Euroscepticism, Government Participation and Party Positions on Europe”, *Journal of Common Market Studies*, 51/1, pp.17-37.

Taggart P. & Szczerbiak A., (2002). “Europeanisation, euroscepticism and party systems: Party-based euroscepticism in the candidate states of Central and Eastern Europe”. *Perspectives on European Politics and Society*, 3/1, pp.23-41.

Tillman E. R., (2013). “Authoritarianism and citizen attitudes towards European integration”, *European Union Politics*, 14/4, pp. 566-589.

Torreblanca J. I. & Leonard M., (2013). “The remarkable rise of continental Euroscepticism”, *European Council on Foreign Relations*, 25.4.2013. http://www.ecfr.eu/content/entry/commentary_the_remarkable_rise_of_continental_euroscepticism129 (25.6.2014).

Trenz H. J. & de Wilde P., (2009). “Denouncing European Integration: Euroscepticism as reactive identity formation”. *ARENA Working Papers*, 14, pp.1-21.

Vasilopoulou S., (2009). “Varieties of Euroscepticism: The Case of the European Extreme Right”. *JCER*, 5/1, pp.3-23.

Verney S., (2011a). “An Exceptional Case? Party and Popular Euroscepticism in Greece, 1959–2009”, *South European Society and Politics*, 16/1, pp.51-79.

Verney S., (2011b). “Euroscepticism in Southern Europe: A Diachronic Perspective”, *South European Society and Politics*, 16/1, pp.1-29.

Voorhoof D., (2010). “European Court of Human Rights, Jean-Marie Le Pen v. France”, *IRIS MERLIN, European Audiovisual Observatory*, 7:1.

Walters M. A., (2011). “A General Theories of Hate Crime? Strain, Doing Difference and Self Control”. *Springer Science & Business Media*, 19/4, pp. 313-330.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 28^{ης} Νοεμβρίου 2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 6.12.2008.

Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο COM (2014) 2, Κοινή Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29^{ης} Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής («οδηγία για τη φυλετική ισότητα») και της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία («οδηγία για την ισότητα στην απασχόληση»), Βρυξέλλες, 17.1.2014.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011), *RAN De-radicalisation (DERAD)*, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-derad/index_en.htm.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Έκθεση για τα αποτελέσματα των εργασιών, Εξεταστική Επιτροπή για την άνοδο του φασισμού και του ρατσισμού στην Ευρώπη, 1985.

FRA (2010), *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία κατά των διακρίσεων*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

FRA (2014a), *Θεματική Έκθεση Κατάστασης. Ρατσισμός, διακρίσεις, μισαλλοδοξία και εξτρεμισμός: Διδάγματα από εμπειρίες στην Ελλάδα και την Ουγγαρία*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Νομοθετικό Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 16ης Απριλίου 2014 σχετικά με την πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση του

κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 966/2012 όσον αφορά τη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών πολιτικών κομμάτων, Στρασβούργο 16.4.2014.

Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29^{ης} Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ L. 180, 19.7.2000.

Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ L. 303, 02.12.2000.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14ης Μαρτίου 2013 σχετικά με την ενίσχυση του αγώνα κατά του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και των εγκλημάτων μίσους, Στρασβούργο 14.3.2013.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Eurobarometer Public Opinion: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (16.5.2014).

European Commission - COM (2011) 173, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*. Brussels, 5.4.2011.

European Commission, COM 209 (2014), *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Report on the implementation of the EU framework for National Roma Integration Strategies*, Brussels 2.4.2014.

European Commission (2014), *Report on the implementation of the EU framework for National Roma Integration Strategies*, Belgium: Directorate General for Justice.

European Parliament (2012), *Decision of 2 July 2013 on the request for waiver of the immunity of Marine Le Pen 23 25 (IMM)*, Strasbourg.

Council Recommendation of 9 December 2013 on effective Roma integration measures in the Member States, Brussels, 14.12.2013.

European Parliament Resolution (2013), *Resolution on the recent political developments in Hungary 2012/2130*, 3.7.2013.

EUROPOL - European Law Enforcement Agency, *Te-Sat 2013: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2013*, Eisenhowerlaan, European Police Office.

EUROPOL - European Law Enforcement Agency, *Te-Sat 2014: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2014*, Eisenhowerlaan, European Police Office.

FRA (2008), *Annual Report 2008*, Wien: European Union Agency for Fundamental Rights.

FRA (2012a), *EU-MIDIS Data in Focus 6: Minorities as victims of crime*, Luxembourg, Publications Office.

FRA (2012b), *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

FRA (2013a), *Fundamental rights: key legal and policy developments in 2012*, Belgium.

FRA (2013b), *Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the Framework Decision on Racism and Xenophobia – with Special Attention to the rights of victims of crime*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

FRA (2014b), *Fundamental Rights: Challenges and achievements in 2013*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Lomas (1989), *Debates of the European Parliament*, No. 2-374/56, 14.2.89.

RAN-Radicalization Awareness Network (2014), *Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response*, RAN Collection. Approach, lessons learned and practices, First edition.

ΛΟΙΠΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

Συμβούλιο της Ευρώπης, *Έκθεση CommDH (2013) του Νιλς Μούζινιεκς Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου μετά την επίσκεψή του στην Ελλάδα από τις 28 Ιανουαρίου έως την 1^η Φεβρουαρίου 2013*. Στρασβούργο, 16.4.2013.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

BNP, (2010), *Democracy, Freedom, Culture and Identity*. BNP General Elections Manifesto.

British Social Attitudes Survey 2008: <http://www.britsocat.com>.

Case Study Report (2012a), *Recora United Kingdom*, CounterExtremism.Org, Institute for Strategic Dialogue.

Case Study Report (2012b), *Rewind United Kingdom*, CounterExtremism.Org, Institute for Strategic Dialogue.

Case Study Report (2012c), *SOS Racism France*, CounterExtremism.Org Institute, for Strategic Dialogue.

CNCDH (2010), *Avis sur le port du voile integral*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.cncdh.fr/article445c.html?id_article=705 (21.8.2014).

CNCDH (2011), *Contribution of the CNCDH of the 2nd cycle of the UPR of France, 2009-2011 Report*, La Documentation Française, Paris 2011.

CNCDH (2014), *La Lutte Contre le Racisme, L'Antisémitisme et la xénophobie, Année 2013*, Direction de l'information légale et administrative, Paris 2014.

Consultation Document (2007), *ECHR Judgment in Aslef v. UK Case – Implications for Trade Union Law*, London: Crown.

Copsey N., Dack S., Littler M. & Feldman M., (2013). *Anti-Muslim Hate Crime and the Far-right*, Centre for Facist, Anti-Facist and Post Facist Studies.

Derex (2013), *Attitude radicals in Hungary – in international context: Short research summary originally published 29.2.2012*, Budapest: Political Capital, Friedrich Ebert Stiftung.

Directorate General of Human Rights and Legal Affairs – Council of Europe (2010), *Practical impact of the Council of Europe monitoring mechanisms in improving respect of human rights and the rule of law in member states*. Strasbourg: Council of Europe.

ECRI's General Policy Recommendation No. 2 on national specialised bodies *to combat racism and racial discrimination has been a useful tool for NGOs and others who lobby states to give such institutions a broader mandate and more independence than foreseen in the corresponding European Union directive*, Strasbourg 13.6.1997.

ECRI (1998), *Χάρτης των Ευρωπαϊκών Πολιτικών Κομμάτων για μια Μη Ρατσιστική Κοινωνία Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/28-seminar_ankara_2011/Charter.asp* (27.8.2014).

ECRI General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation *to Combat Racism and Racial Discrimination*, Strasbourg 17.2.2003.

ECRI (2010a), *Report on United Kingdom*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Strasbourg 2.3.2010.

ECRI (2010b), *Report on France*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Strasbourg 29.4.2010.

ECRI (2012), *Conclusions on the Implementation of the recommendations in respect of Hungary subject to interim follow-up*, adopted on 8 December 2011, Council of Europe, Strasbourg ECRI (2012)8.

Flash Report (2014), *Hungarian elections dominated by the right: Four more years for Fidesz, Jobbik gains strength*, Political Capital Policy Research and Consulting Institute, Budapest, 7.4.2014.

HM Government, *Prevent Strategy Report* (2011), The Stationery Office: London.

Jobbik (2010), *Radical change. A guide to Jobbik's parliamentary electoral manifesto for self-determination and social justice.*

Katz R., (2002). *Euroscepticism in Parliament: A Comparative Analysis of the European and National Parliaments*, Paper prepared for the workshop “Opposing Europe: Euroscepticism and Political Parties”, ECPR, Turin 22-27 March 2002.

Le Pen M., (2011), *Projet pour la France*, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.marinelepen2012.fr/> (29.8.2014).

ODIHR (2009), *Preventing and Responding to Hate Crimes: a Resource Guide for NGOs in the OSCE Region*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights.

ODIHR, (2010) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses – Annual Report for 2009*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights.

OSCE/ODIHR (2009a), *Hate Crime Laws: A Practical Guide*, Warsaw, OSCE, pp. 31–56.

OSCE (2009b), *Preventing and Responding to Hate Crimes: A resource guide for NGOs in the OSCE region*, Warsaw: Office for Democratic Institutions and Human Rights.

Solomon S., *A proposed Charter of Muslim Understanding*, UKIP, 2006.

Thatcher, M. (2002). *Statecraft: strategies for a changing world*. London: HarperCollins.

True Vision (2013), *The agreed definition of ‘monitored hate crime’ for England, Wales and Northern Ireland*: http://report-it.org.uk/files/hate_crime_definitions_-_v3_0.pdf (10.7.2014).

NΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΕΔΔΑ

ΕΔΔΑ, United Communist Party of Turkey κ.ά. κ. Τουρκίας (αρ.19392/92), 30.1.1998.

ΕΔΔΑ, Socialist Party κ.ά. κ. Τουρκίας (αρ. 21237/93), 25.5.1998.

ΕΔΔΑ, Garaudy κ. Γαλλίας, (αρ. 65831/01), 24.6.2003.

ΕΔΔΑ, Norwood κ. Ηνωμένου Βασιλείου, (αρ. 23131/03), 16.11.2004.

ΕΔΔΑ, Μπέκος και Κουτρόπουλος κ. Ελλάδος (αρ. 15250/02), 13.12.2005.

ΕΔΔΑ, Partidul Comunistilor (Nepeceristi) και Ungureanu κ. Ρουμανίας (αρ. 46626/99), 3.2.2005.

ΕΔΔΑ, Nachova and Others κ. Βουλγαρίας (αρ. 43577/98 και 43579/98) 6.7.2005

ΕΔΔΑ, Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (Aslef) κ. Ηνωμένου Βασιλείου, (αρ. 11002/05), 27.2.2007.

ΕΔΔΑ, Secic κ. Κροατίας (αρ. 40116/2002), 31.2.2007.

ΕΔΔΑ, Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κ. Γαλλίας, (αρ. 21279/02 και 36448/02), 22.10.2007.

ΕΔΔΑ, Dogru κ. Γαλλίας, (αρ. 27058/05), 4.12.2008.

ΕΔΔΑ, Féret κ. Βελγίου, (αρ. 15615/07), 16.7.2009.

ΕΔΔΑ, Aktas κ. Γαλλίας, (αρ. 43563/08), 17.7.2009.

ΕΔΔΑ, Bayrak κ. Γαλλίας (αρ. 14308/08), 17.7.2009.

ΕΔΔΑ, Gamaleddyn κ. Γαλλίας (αρ. 18527/08), 17.7.2009.

ΕΔΔΑ, Ghazal κ. Γαλλίας (αρ. 29134/08), 17.7.2009.

ΕΔΔΑ, J. Singh κ. Γαλλίας (αρ. 25463/08), 17.7.2009.

ΕΔΔΑ, R. Singh κ. Γαλλίας (αρ. 27561/08), 17.7.2009.

ΕΔΔΑ, Jean Marie-Le Pen κ. Γαλλίας (αρ. 18788/09), 20.4.2010.

ΕΔΔΑ, Borbála Kiss κ. Ουγγαρίας (αρ. 59214/11), 26.6.2012.

ΕΔΔΑ, Faber κ. Ουγγαρίας, (αρ. 40721/08), 24.7.2012.

ΕΔΔΑ, Horváth και Kiss κ. Ουγγαρίας (αρ. 11146/11), 29.1.2013.

ΕΔΔΑ, Vona κ. Ουγγαρίας (αρ. 35943/10), 9.7.2013.

ΕΔΔΑ, S.A.S κ. Γαλλίας (αρ. 43835/11), 1.7.2014.

Judgment-Separate Opinion, Joint Partly Dissenting Opinion of Judges Nussberger and Jäderblom, S.A.S v. France, 1.7.2014.

ΓΑΛΛΙΑ

Γαλλία, Νόμος αρ. 72-546 1972 σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000864827> (26.8.2014).

Γαλλία, Νόμος αρ. 78-753 1978, σχετικά με διάφορα μέτρα για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ της διοίκησης και των πολιτών και των διαφόρων κοινωνικών και φορολογικών διατάξεων διοικητικής πολιτικής, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339241> (26.8.2014).

Γαλλία, Νόμος 1881 για την ελευθερία του τύπου, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006070722&dateTexte=20080312> (26.8.2014).

Γαλλία, Νόμος αρ. 90-615 1990, σχετικά με την τιμωρία των ρατσιστικών, ξενοφοβικών και αντισημιτικών πράξεων, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000532990&dateTexte=&categorieLien=id> (26.8.2014).

Γαλλία, Νόμος αρ. 2004-228 που ρυθμίζει, σύμφωνα με την αρχή της εκκοσμίκευσης, τη χρήση των συμβόλων ή ρούχων που δηλώνουν το θρήσκευμα στα σχολεία, τα κολέγια και τα δημόσια γυμνάσια, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000417977&categorieLien=id> (20.7.2014).

Γαλλία, Νόμος αρ. 2007-1632 σχετικά με τη μετανάστευση, την ενσωμάτωση και το άσυλο, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2007/2007557/2007557dc.htm> (10.7.2014).

Γαλλία, Νόμος αρ. 2010-1192 που απαγορεύει την κάλυψη του προσώπου σε δημόσιο χώρο, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.ambafrance-ph.org/Act-No-2010-1192-of-11-October> (20.7.2014).

Γαλλία, Ποινικός Κώδικας, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719> (26.8.2014).

France, Tribunal correctionnel d'Epinal (Vosges), case Demiate vs. Truchulet, 09.10.2007.

ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Ηνωμένο Βασίλειο, Public Order Act of 1986 τμήματα 17-19, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64> (25.8.2014).

Ηνωμένο Βασίλειο, Crime and Disorder Act of 1998, τμήματα 28-32, όπως τροποποιήθηκε από το τμήμα 39 Anti-Terrorism, Crime and Security Act of 2001, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> (25.8.2014).

Ηνωμένο Βασίλειο, Racial and Religious Hatred Act of 2006, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/1/contents> (25.8.2014).

Ηνωμένο Βασίλειο, Offences (Aggravated by Prejudice) Scotland Act 2009, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2009/8/contents> (25.8.2014).

Ηνωμένο Βασίλειο (2009), Πολιτική δίωξης εγκλημάτων με φυλετικό ή θρησκευτικό κίνητρο ως επιβαρυντική περίπτωση, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://report-it.org.uk/files/cps_policy_on_racial_and_religious_hate_crime.pdf (10.7.2014).

Ηνωμένο Βασίλειο (2012), Αμφισβήτησέ το, Κατάγγειλέ το, Σταμάτησέ το: Κυβερνητικό Σχέδιο για την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97849/action-plan.pdf (10.7.2014).

ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Ουγγαρία, Πράξη IV 1978 του Ποινικού Κώδικα, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: [http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-](http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/0/21740aee8be6610bc1257163002c8308/$FILE/hungary_criminal_code.pdf)

[nat.nsf/0/21740aee8be6610bc1257163002c8308/\\$FILE/hungary_criminal_code.pdf](http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/0/21740aee8be6610bc1257163002c8308/$FILE/hungary_criminal_code.pdf) (26.8.2014).

Ουγγαρία, Νόμος αριθ.CXXV του 2003 περί της ίσης μεταχείρισης και της προαγωγής ίσων ευκαιριών, άρθρο 8, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.HUN.3-Annex3.pdf (26.8.2014).

Ουγγαρία, Νόμος αριθ.CLXXIX του 2011 περί των δικαιωμάτων των εθνικοτήτων, Παράρτημα αριθ.1 του Νόμου αριθ.CLXXIX του 2011, σελ.74, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF\(2012\)014-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF(2012)014-e) (26.8.2014).

ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ

Athena Institute: Extremist groups: http://www.athenainstitute.eu/en/hate_groups/ (20.7.2014).

Athena Institute: Hate Groups Map: [kuruc.info http://www.athenainstitute.eu/en/map/olvas/26#read](http://www.athenainstitute.eu/en/map/olvas/26#read) (20.7.2014).

Athena Institute: Shifts in Hungarian Extremism: <http://www.athenainstitute.eu/en/news/read/254> (20.7.2014).

Bloc Identitaire: <http://www.bloc-identitaire.com/> (5.6.2014).

British National Party: <http://www.bnp.org.uk> (10.5.2014).

Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/> (1.5.2014).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/content/country-context-2> (13.6.2014).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/countries/united-kingdom> (25.8.2014).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/countries/france> (20.7.2014).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field: <http://www.non-discrimination.net/law> (3.9.2014).

European Parliament Elections: <http://www.elections2014.eu/el> (5.9.2014).

European Parties and Elections: <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html> (9.8.2014).

Front National: <http://www.frontnational.com> (1.9.2014).

Front National de la Jeunesse: <http://www.fnjeunesse.fr/> (5.6.2014).

Home Office - Reducing and Preventing Crimes: <https://www.gov.uk/government/policies/reducing-and-preventing-crime--2/supporting-pages/hate-crime> (10.7.2014).

Institut national de la statistique et des études économiques: <http://www.insee.fr/fr/themes/info-rapide.asp?id=14> (9.8.2014).

Jobbik: <http://www.jobbik.com> (20.7.2014).

Le Site des Résistants au Nouvel Ordre Mondial: www.voxnr.com (5.6.2014).

Margaret Thatcher Foundation: <http://www.margaretthatcher.org/document/107332> (5.5.2014).

Ministère de l'Intérieur: <http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/> (5.9.2014).

MORI/Ipsos: <http://www.ipsos-mori.com/> (9.8.2014).

Nations Presse: <http://www.nationspresse.info> (5.6.2014).

Novo Press: <http://fr.novopress.info> (5.6.2014).

ODIHR (2012), Training against hate crimes for law enforcement (TAHCLE): www.osce.org/odihr/94898?download=true (10.7.2014).

OSCE - ODIHR (2012a) Hate Crime Reporting: France:
<http://hatecrime.osce.org/france?year=2012> (10.7.2014)

OSCE – ODIHR (2012b), Hate Crime Reporting: United Kingdom:
<http://hatecrime.osce.org/united-kingdom?year=2012> (10.7.2014).

Scotland Police: <http://www.scotland.police.uk/contact-us/hate-crime-third-party-reporting/>
(10.7.2014).

United Kingdom Independence Party: <http://www.ukip.org> (10.5.2014).

United Kingdom's Parliament: <http://www.parliament.uk/> (9.8.2014).

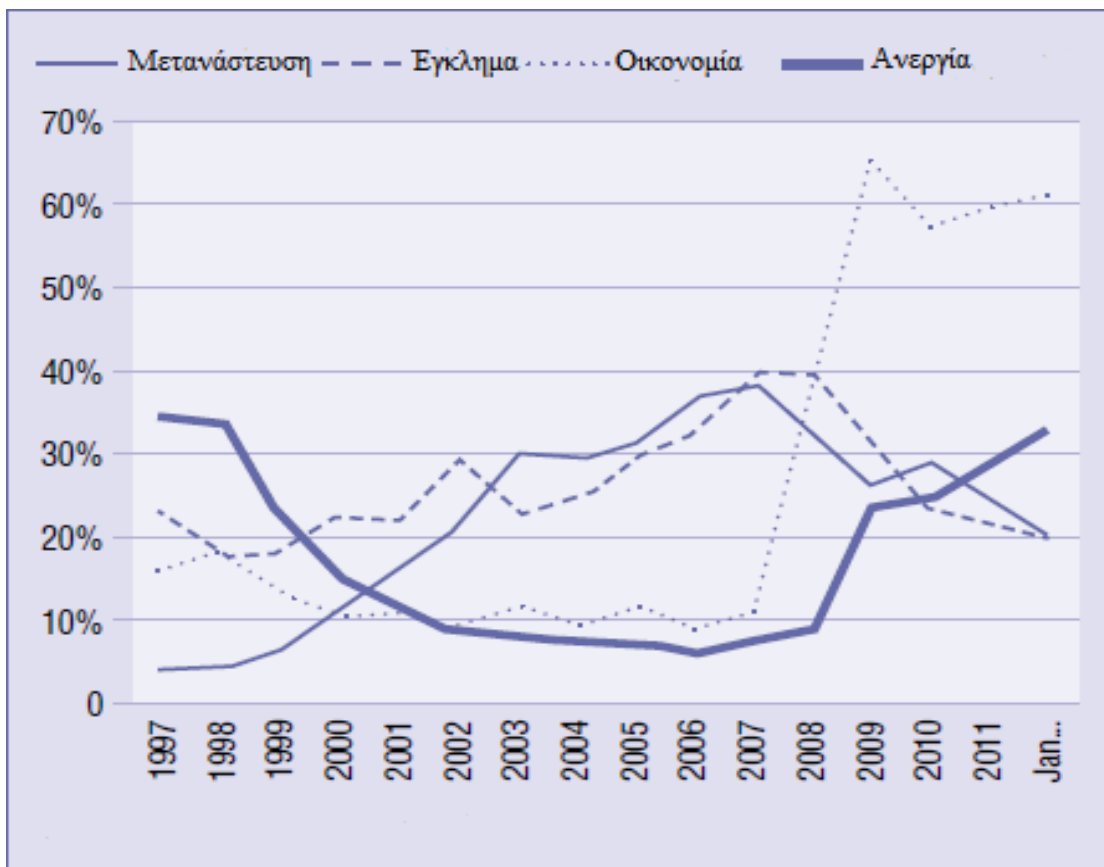
What has Europe ever done for us?: <http://www.whathaseuropedone.eu/> (3.9.2014).

World Directory of Minorities and Indigenous People: <http://www.minorityrights.org/?lid=5804>
(6.8.2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Η ζήτηση της κοινωνικής βάσης για κοινωνικοοικονομικά ζητήματα

Πηγή: Goodwin & Evans, 2012:12.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Η πορεία των λαϊκιστικών κομμάτων στην Ευρώπη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990

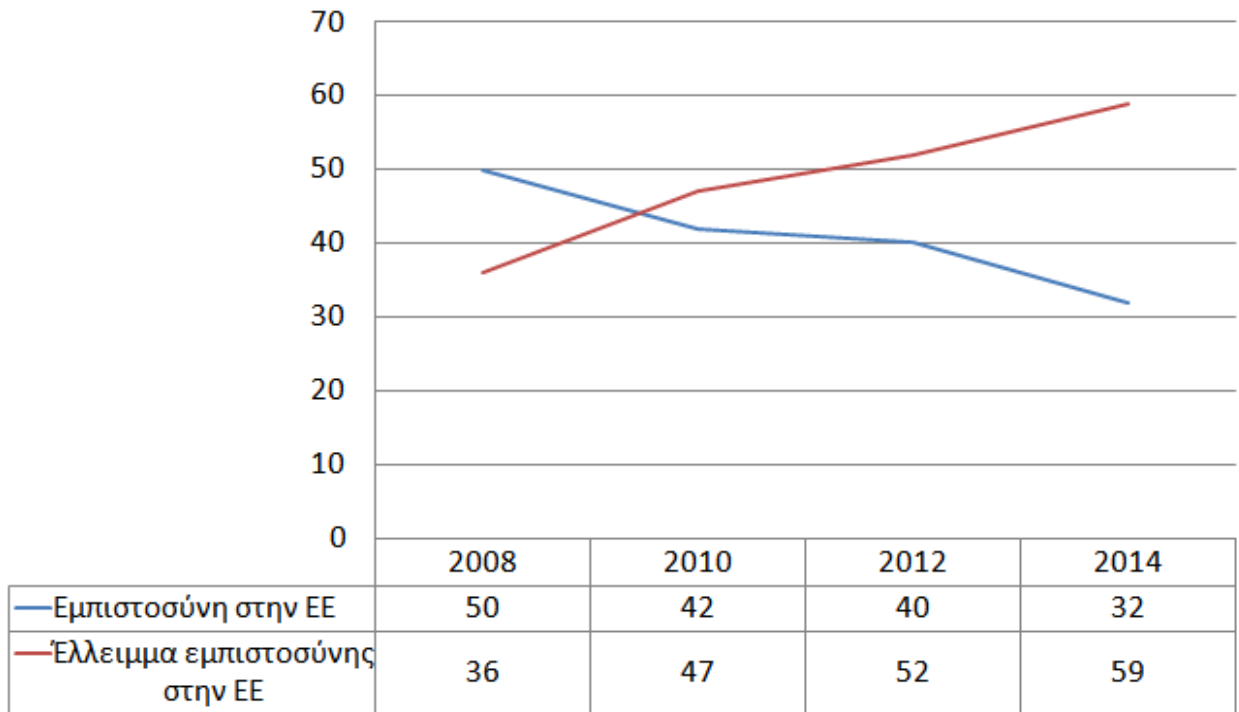
Χώρες	Κόμματα	Εκλογικά αποτελέσματα (%)					
		(‘95)	(‘99)	(‘02)	(‘06)	(‘08)	(‘13)
Αυστρία	FPÖ	21.9	26.9	10	11	17.5	20.6
	BZÖ	-	-	-	4.1	10.7	-
Βέλγιο	VB	(‘95)	(‘99)	-	(‘03)	(‘07)	(‘10)
		7.8	9.9		11.6	12	7.7
Γαλλία	FN	(‘93)	(‘97)	(‘02)		(‘07)	(‘12)
		12.7	14.9	11.3	-	4.3	13.6
Δανία	FRP DF	(‘94)	(‘98)	(‘01)	(‘05)	(‘07)	(‘11)
		6.4	-	-	-	-	-
		-	7.4	12	13	13.9	12.9
Ελβετία	SVP	(‘95)	(‘99)	(‘02)	(‘03)	(‘07)	(‘11)
		14.9	22.5	-	26.6	29	26.6
Ηνωμένο Βασίλειο	UKIP	-	-	-	-	-	-
Ιταλία	LN	(‘94)	(‘96)	(‘01)	(‘06)	(‘08)	(‘13)
		8.4	10.1	3.9	4.6	8.4	4.1
Λιθουανία	TT	-	-	-	-	(‘08)	(‘12)
						12.7	7.3
Νορβηγία	FrP	(‘93)	(‘97)	(‘01)	(‘06)	(‘08)	(‘13)
		6.3	15.3	14.6	4.6	8.4	4.1
Ολλανδία	LPF	-	(‘02)	(‘03)	-	-	-
			17	5.7			
Πολωνία	PiS	-	-	(‘01)	(‘05)	(‘07)	(‘11)
				9.5	27	32.1	29.9
Σλοβακία	SNS	(‘94)	(‘98)	(‘02)	(‘06)	(‘10)	(‘12)
		5.4	9.1	-	11.7	5.1	4.6
Σουηδία	SD	-	-	-	-	-	(‘10)
							5.7
Φινλανδία	PS	(‘95)	(‘99)	-	(‘03)	(‘07)	(‘11)
		1.3	1.0		1.6	4.1	19

-Μη κατοχή εδρών

Πηγή: Grabow & Hartleb, 2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Έλλειμμα εμπιστοσύνης απέναντι στο ευρωπαϊκό εγχείρημα

ΧΩΡΕΣ	2008	2008	2010	2010	2012	2012	2014	2014
	25	57	20	68	21	75	22	66
	42	45	37	54	47	48	31	59
	46	45	39	51	47	48	28	63
	41	47	42	41	33	58	19	69
	58	42	42	56	20	77	18	81
	59	31	42	50	42	49	22	74
	51	35	44	43	33	57	34	53
	50	34	45	47	54	40	26	70
	55	31	43	43	20	72	24	67
	58	33	50	45	43	42	37	59
	51	35	55	30	36	60	48	46

- Εμπιστοσύνη στην ΕΕ
- Έλλειμμα Εμπιστοσύνης στην ΕΕ

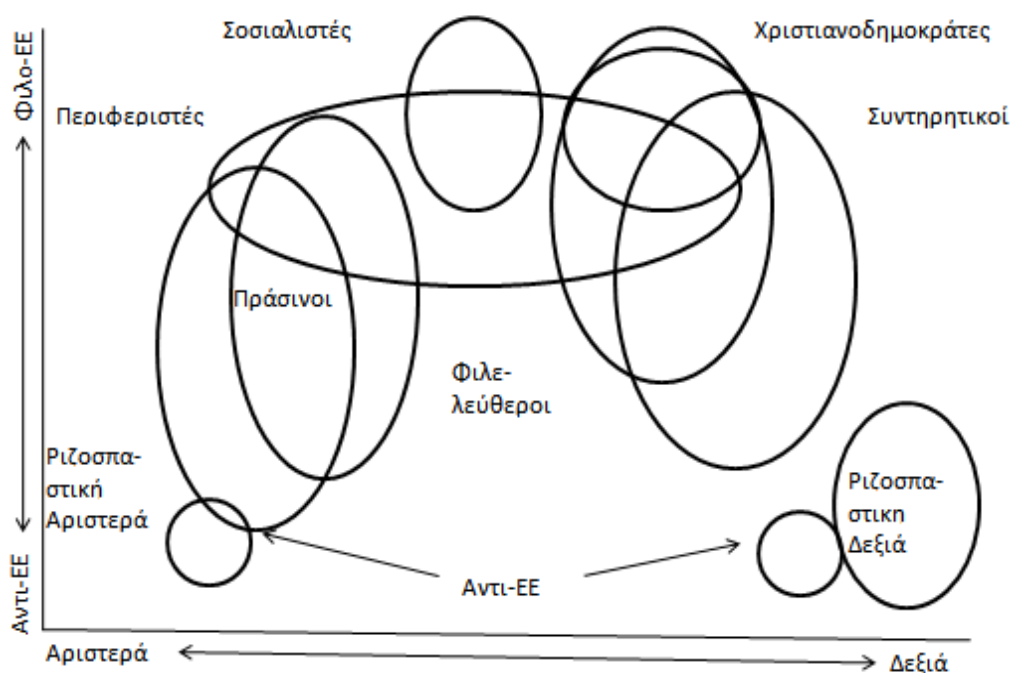
*Η εμπιστοσύνη απέναντι στην ΕΕ φαίνεται να έχει φτάσει στο χαμηλότερο ιστορικά επίπεδο στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. 6 στους 10 (60%) τείνουν να μην εμπιστεύονται την ΕΕ. Λιγότερο από το 1/3 τείνουν να μην την εμπιστεύονται.

** Οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά δυσπιστίας απέναντι στην ΕΕ είναι εκείνες που έχουν πληγεί από την κρίση χρέους: Ελλάδα (81%), Κύπρος (74%), Ισπανία (67%), Πορτογαλία (70%).

Πηγή: Eurobarometer Public Opinion: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (16.5.2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

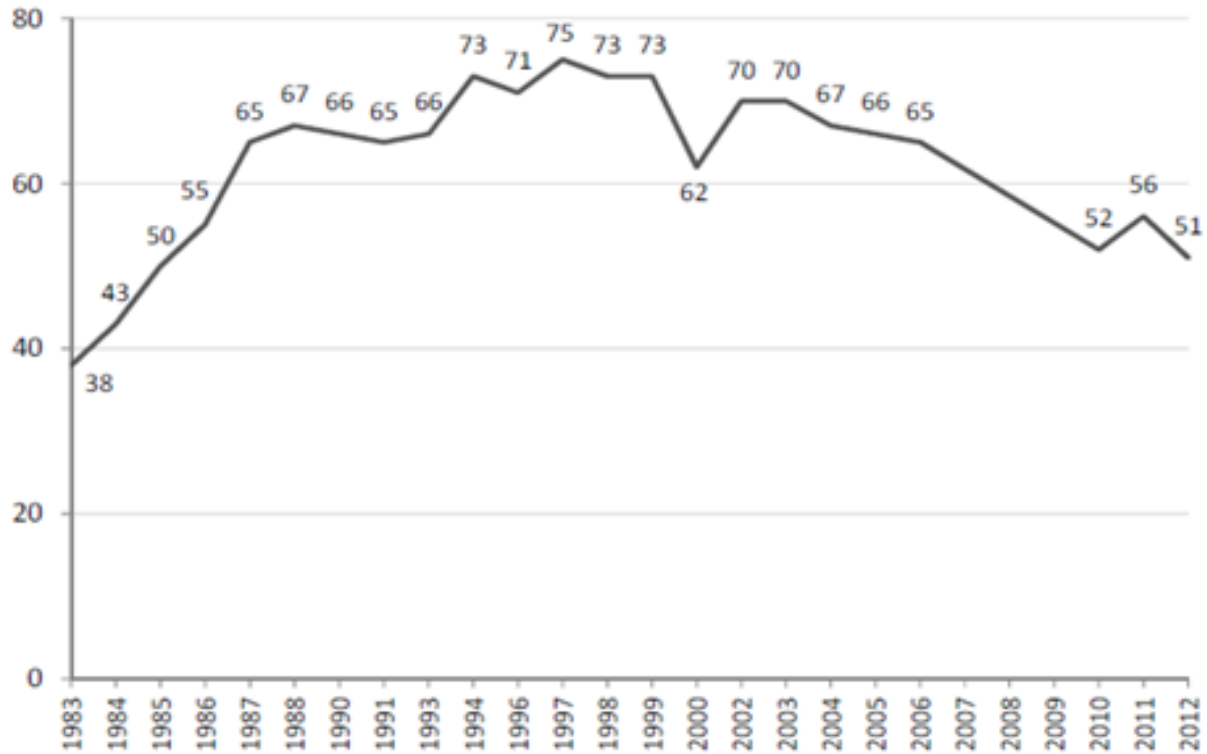
Κομματικές θέσεις για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

Πηγή: Hix 2009: 238

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

Το FN απειλή για τη δημοκρατία (;) σύμφωνα με την κοινωνική βάση

Πηγή: Ivaldi, 2012

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI

Αποτελέσματα εκλογών ανάδειξης Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης για το NF

Έτος	1 ^{ος} Γύρος	Ποσοστό (%)	2 ^{ος} Γύρος	Ποσοστό (%)	Έδρες
1973	108.616	0.5	-	-	-
1978	82.743	0.3	-	-	-
1981	44.414	0.2	-	-	-
1986	2.699.307	9.8	-	-	35
1988	2.353.466	9.8	-	-	1
1993	3.155.702	12.7	1.168.143	5.8	-
1997	3.791.063	14.9	1.435.186	5.7	1
2002	2.873.390	11.1	393.205	1.9	-
2007	1.116.136	4.3	17.107	0.1	-
2012	3.528.373	13.6	842.684	3.66	2

Αποτελέσματα Προεδρικών εκλογών

Έτος	Υποψήφιος	1 ^{ος} Γύρος	Ποσοστό (%)	2 ^{ος} Γύρος	Ποσοστό (%)
1974	Jean-Marie Le Pen	190.921	0.8	-	-
1981	-	-	-	-	-
1988	Jean-Marie Le Pen	4.376.742	14.4	-	-
1995	Jean-Marie Le Pen	4.570.838	15	-	-
2002	Jean-Marie Le Pen	4.804.713	16.9	5.525.032	17.8
2007	Jean-Marie Le Pen	3.834.530	10.4	-	-
2012	Marine Le Pen	6.421.426	17.9	-	-

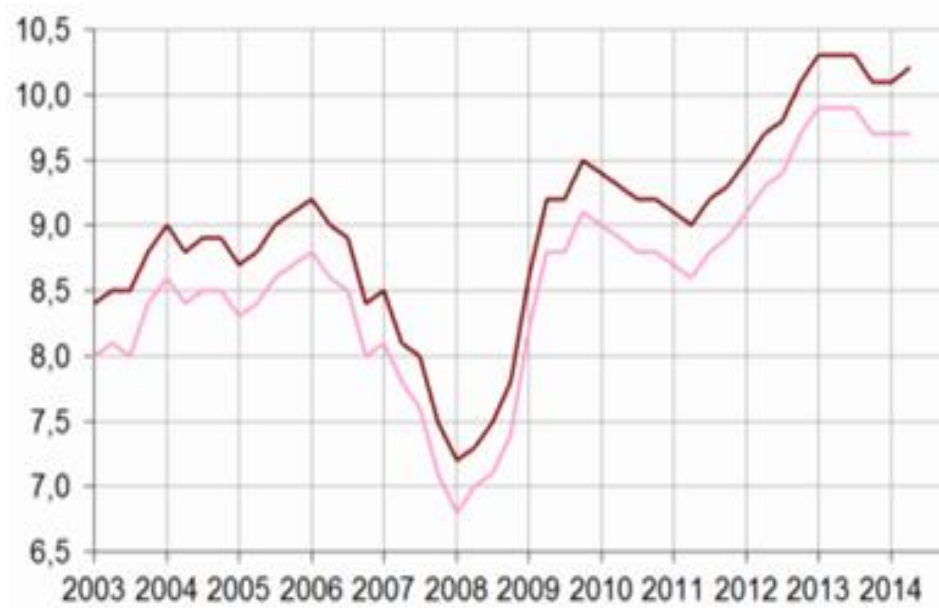
Αποτελέσματα ευρωπαϊκών εκλογών για το NF

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Έδρες	Κατάταξη
1984	2.210.334	11	10	4
1989	2.129.668	11.7	10	3
1994	2.050.086	10.5	11	5
1999	1.005.086	5.7	5	8
2004	1.684.792	9.8	7	4
2009	1.091.691	6.3	3	6
2014	4.712.461	24.86	24	1

Πηγή: <http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/> & <http://www.elections2014.eu/el>
(5.9.2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII

Ποσοστό ανεργίας στη Γαλλία

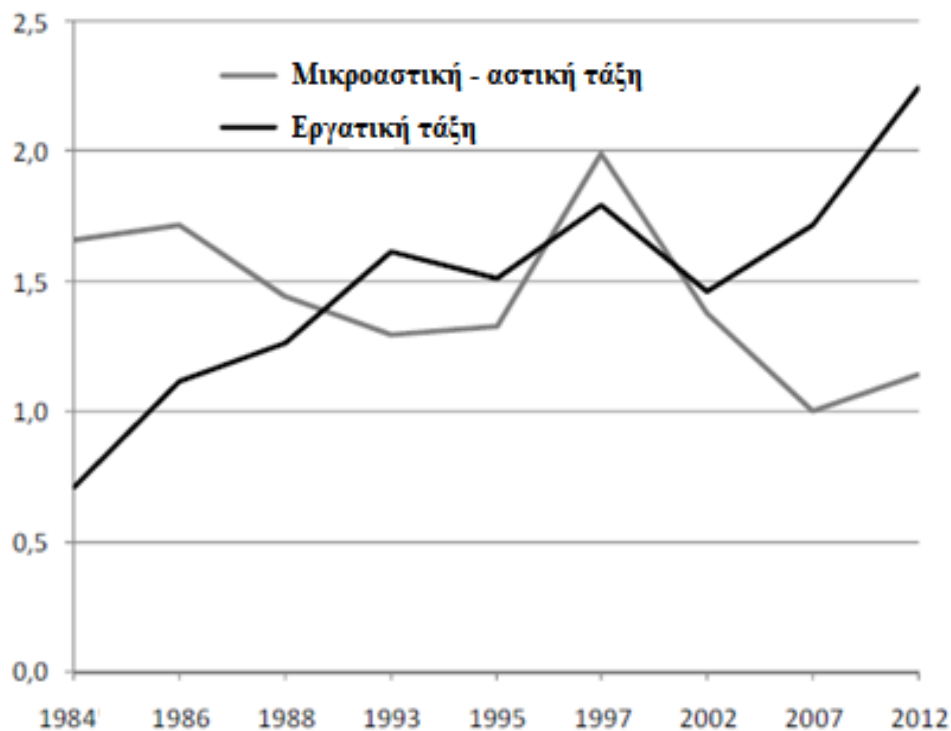

Πηγή: <http://www.insee.fr/fr/themes/info-rapide.asp?id=14> (9.8.2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VIII

Η εξέλιξη της εκλογικής βάσης της άκρα Δεξιάς

Φύλο	Προεδρικές εκλογές 2007	Περιφερειακές εκλογές 2010	Τοπικές εκλογές 2011	Προεδρικές εκλογές 2012
Άνδρες	14	13	20	19
Γυναίκες	8	9	9	18

Πηγή: Jeanbart, 2012 & Ivaldi, 2012.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΧ

Οι τάσεις ρατσιστικής βίας στη Γαλλία

	2008	2009	2010	2011	Συνολική τάση
Ρατσισμός και ξενοφοβία	467	1026	770	710	+ 52.68%
Αντιμουσουλμανικός ρατσισμός*			166	155	+ 33.6%
Αντισημιτισμός**	459	815	466	389	-15.25%
Σύνολο	926	1841	1352	1254	+ 35.42%

*Πριν την υπογραφή σύμβασης μεταξύ του Υπουργείου Εσωτερικών και του Γαλλικού Συμβουλίου Μουσουλμανικής Πίστεως το 2010, οι δράσεις που είχαν στο επίκεντρο τους μουσουλμάνους συμπεριλαμβάνονταν στην γενική κατηγοριοποίηση «Ρατσισμός και ξενοφοβία».

**Το 13% των επιθέσεων προέρχεται από μουσουλμάνους, έναντι του 5% που οφείλεται σε νέο-ναζιστικές οργανώσεις.

Πηγή: *CNCDH, 2011:12*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ X

Αποτελέσματα εθνικών εκλογών για το BNP

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Υποψήφιοι	Έδρες
1983	14.621	0	53	-
1987	553	0	2	-
1992	7.631	0.1	13	-
1997	35.832	0.1	56	-
2001	47.129	0.2	33	-
2005	192.746	0.71	19	-
2010	563.743	1.9	338	-

Αποτελέσματα εθνικών εκλογών για το UKIP

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Έδρες
1997	105.722	0.3	-
2001	390.563	1.5	-
2005	603.298	2.2	-
2010	919.546	3.1	-

Πηγή: <http://www.parliament.uk/> & *MORI/Ipsos (9.8.2014)*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ XI

Αποτελέσματα ευρωπαϊκών εκλογών για το BNP

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Ευρωβουλευτές
1999	102.647	1.13	-
2004	808.200	4.9	-
2009	943.598	6.2	2
2014	179.694	1.1	-

Αποτελέσματα ευρωπαϊκών εκλογών για το UKIP

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Ευρωβουλευτές
1994	155.487	1	-
1999	696.057	6.7	3
2004	2.650.768	16.1	12
2009	2.498.226	16.6	13
2014	4.376.635	27.5	24

Πηγή: <http://www.elections2014.eu/el> (5.9.2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΙΙ

Η εκλογική βάση της άκρα δεξιάς και οι υποστηριχτές του EDL

Ηλικία	BNP	EDL	UKIP
18-25	6	14	2
26-35	13	26	5
36-45	14	14	9
46-55	24	17	19
56-65	29	20	32
Πάνω από 65	14	9	34

	Γυναίκες	Άνδρες
BNP	70	30
EDL	64	36
UKIP	72	28

	BNP	EDL	UKIP
Όχι τυπικά προσόντα	14.7	7.4	9.5
Επαγγελματική πιστοποίηση	18.7	20.6	15.6
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	22.1	12.3	16.9
Ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	12.4	18.1	11.3
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	14.5	24.5	20.2

Άλλα	17.6	17.2	26.6
------	------	------	------

	BNP	EDL	UKIP
Επαγγελματίες/Διευθυντές	20,7	37.0	40.5
Μη χειρώνακτες	23.6	26.5	26.7
Ειδικευμένοι εργάτες	23.3	15.9	24.3
Ανειδίκευτοι	32.4	20.7	18.6

Πηγή: Goodwin & Evans, 2012: 17-18.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΙΙΙ

Αποτελέσματα εθνικών εκλογών για το Jobbik

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Έδρες
2006	119.007.119	2.2	-
2010	855.436	16.07	47
2014	1.020.476	20.3	23

Πηγή: <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html> (9.8.2014).

Αποτελέσματα ευρωπαϊκών εκλογών για το Jobbik

Έτος	Ψήφοι	Ποσοστό (%)	Έδρες
2009	427.773	14.77	3
2014	340.287	14.67	3

Πηγή: <http://www.elections2014.eu/el> (5.9.2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΙΥ

Μέτρα αντιμετώπισης του εξτρεμισμού στην Ευρώπη

ΠΡΟΛΗΨΗ	ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΞΟΔΟΥ
<p>Εκπαίδευση των νέων</p> <p>Γερμανία, http://www.vaja-bremen.de/index.htm</p> <p>Ηνωμένο Βασίλειο-Βόρεια</p>	<p>Ανάπτυξη επικοινωνίας online-offline</p> <p>Αυστρία, Sisters Against Violent Extremism (SAVE) – witness of history:</p>	<p>Δημιουργία θεσμικών υποδομών</p> <p>Δανία, PSP (Psychiatry, Social Services and Police) co-operation</p>	<p>Γερμανία, Cultures Interactive: http://www.cultures-interactive.de/home-en.html</p> <p>Γερμανία, Exit Germany: http://www.exit-deutschland.de</p> <p>Γερμανία, Violence Prevention</p>

Ιρλανδία, Coiste: www.coiste.ie
Ηνωμένο Βασίλειο Digital Disruption (Bookface): <http://www.digitaldisruption.co.uk>

Ηνωμένο Βασίλειο Internet Safety Toolkit: <http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Pathways: <http://www.acpo.police.uk/>

Ιταλία, Aiviter: <http://www.vittimerrorismo.it/>

Ιταλία, Associazione tra I familiari delle vittime della strage di Bologna: <http://www.stragi.it/>

Ολλανδία, Anne Frank House Projects: www.annefrank.org

Ολλανδία, Peace Education: www.vredeseducatie.nl

Ολλανδία, Critical Mass: <http://criticalmass.nu/english/>

Συμβούλιο της Ευρώπης, No Hate Speech Movement: <http://www.nohatespeechmovement.org/>

Γεφύρωση των κενών μέσω του διαλόγου

Αυστρία-Γερμανία, Muslim-Jewish dialogue: <http://www.jpost.com/Jewish-World/Jewish-Features/Jewish-Muslim-religious-leaders-meet-in-Germany>

Ηνωμένο Βασίλειο, GOT: <http://got.uk.net/>

Ουγγαρία, Haver: <http://haver.hu/english/>

Πολωνία, Never again: <http://www.nigdywiecej.org/Nigdy-Wiecej>

Σλοβακία, People against Racism: <http://www.rasizmus.sk/>

Ενδυνάμωση της τοπικής συμμετοχής

Ηνωμένο Βασίλειο, Act Now: <http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Delta:

www.women-without-borders.org

Γαλλία, Europe against terrorism, glance of a victim: <http://www.fmiguelangelblanco.es/index.php/actividades/accion-internacional/european-project>

Γαλλία, French Association for Victims of Terrorism (Association Française des Victimes du Terrorisme): www.AfVT.org

Γερμανία, no-nazi.net: <http://no-nazi.net/>
EE, C4C Project: www.c4c-project.org/

Ηνωμένο Βασίλειο, Cypher 7 a.d.: www.cypher7ad.com

Ηνωμένο Βασίλειο, Hope not Hate: <http://www.hopenothate.org.uk/>

Ολλανδία, Victims' Voices Project <http://www.icct.nl/activities/projects/victims-voices>

ds001@retspsykiatrisklinik.dk, jav@sum.dk

Δανία, SSP (Social Service, Healthcare and Police) interdisciplinary and cross-sectorial cooperation: jpe@silkeborg.dk

Ηνωμένο Βασίλειο, Channel: <http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Extremism and Hate Crime Unit: <http://www.london-probation.org.uk/who-we-are/equalities-and-communities-engagement/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Multi-Agency Public Protection Arrangements (MAPPA): <http://www.justice.gov.uk/offenders/multi-agency-public-protection-arrangements>

<https://www.gov.uk/government/publications/multi-agency-public-protection-arrangements-annual-report>

Ηνωμένο Βασίλειο, Tackling Radicalisation in Dispersed Societies (TaRDIS): <https://www.sutton.gov.uk/index.aspx?articleid=2512>

Ηνωμένο Βασίλειο, Operation Archer-Association of Police Officers (ACPO): <http://www.acpo.police.uk/>

Ολλανδία, Information Household (IHH): <http://www.onderzoeksraad.nl/en>

Network: www.violence-prevention-network.de

Δανία, Back on Track: www.kriminalforsorgen.dk

Δανία, De-radicalisation – targeted intervention:

<http://english.sm.dk/democracy-and-integration/preventing-extremism/Sider/Start.aspx>

Ηνωμένο Βασίλειο, Active Change Foundation:

<http://www.activechangefoundation.org>

Ηνωμένο Βασίλειο, AVE: Contact@againstviolentextremism.org

Ηνωμένο Βασίλειο, STREET: <http://www.globalct.org/publications/strategy-to-reach-empower-and-educate-teenagers-street-a-case-study-in-government-community-partnership-and-direct-intervention-to-counter-violent-extremism/>

Ηνωμένο Βασίλειο, The Unity Initiative: www.unityinitiative.co.uk

Ηνωμένο Βασίλειο, West London Initiative: <http://www.european-network-of-deradicalisation.eu/profiles/68-west-london-initiative>

Ηνωμένο Βασίλειο, The Unity Initiative: www.unityinitiative.co.uk

Ιταλία, Exit S.C.S. onlus: <http://www.exitonlus.it/>

Ολλανδία, Winschoten: <http://www.forum.nl/international>

Σουηδία, Exit Sweden: <http://exit.fryshuset.se/english/>

<http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Operation Graduate and Bachelor:

<http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Operation Nicole:

<http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Tim Parry Jonathan Ball Foundation for Peace:

<http://www.foundation4peace.org/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Upstanding Neighbourhoods:

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/index_en.htm

Ιρλανδία, Ethnic Liaison Officers: <http://www.garda.ie/>

Ολλανδία, Allies: <https://www.politieacademie.nl/en/Pages/default.aspx>

Ολλανδία, To Prevent is Better than to Cure:

<http://www.zasja.org/>

Ενημέρωση των επαγγελματιών πρώτης σειράς

Βέλγιο, CoPPRa:

http://www.polfed-fedpol.be/org/org_dga_lpa_en.php

Ηνωμένο Βασίλειο, Conviction:

<http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, Health WRAP: chrischarlton@nhs.net

Ηνωμένο Βασίλειο, Ideology Training Rewind UK:

www.scottassociateseu.com

Ηνωμένο Βασίλειο, Race on the Agenda (ROTA):

www.rota.org.uk

Ηνωμένο Βασίλειο, RECORA:

www.recora.eu

Ηνωμένο Βασίλειο, Operation Hindsight:

<http://www.acpo.police.uk/>

Ηνωμένο Βασίλειο, WRAP: <https://www.gov.uk/government/organisations/home-office>

Ολλανδία, Radar – Nuansa basic

awareness training course
 125olarization and
 radicalization:

<http://www.radaradvies.nl/>

Ολλανδία, Training at the Dutch
 Police Academy:

koos.barten@politieacademie.nl

Ολλανδία, Training for mental
 health workers:

<http://www.trifier.nl/pages/english.html>

<http://www.radaradvies.nl/>

Σλοβακία, CENAA:

vicenova@cena.org

<http://www.european-network-of-deradicalisation.eu/profiles/64-centre-for-european-and-north-atlantic-affairs-cena>

Σουηδία, Expo: <http://expo.se>

Πηγή: RAN, 2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ XV

Επίσημα στοιχεία εγκλημάτων με ρατσιστικά κίνητρα που δημοσιεύτηκαν από τα κράτη
 μέλη της ΕΕ για το έτος 2010

Κράτη Μέλη της ΕΕ	Ρατσισμός και Ξενοφοβία	Αντισημιτισμός	Ομοφοβία	Εξτρεμισμός	Θρησκευτικές διακρίσεις	Ισλαμοφοβία	Διακρίσεις κατά των Ρομά	Αναπηρία	Φύλο	Άλλα
Αυστρία	64	27		335		8				146
Βέλγιο	924	2	58							49
Βουλγαρία	X									X
Γαλλία	886	466		127		100				
Γερμανία	285	1.166		20.811						
Δανία	62		30		10					37
Ελλάδα	X									
Εσθονία										86
Ηνωμένο Βασίλειο*	X	X	X		X			X	X	
Ιρλανδία	122	12								
Ισπανία	X		X							
Ιταλία	X									
Κύπρος	32									

Λετονία	X									X
Λιθουανία	X	X								X
Λουξεμβούργο	24									
Μάλτα	X									
Ολλανδία	1.168	286	660	139	108	93	4	7	17	668
Ουγγαρία	X									X
Πολωνία	X	X	X			X	X	X		X
Πορτογαλία	X									X
Ρουμανία										
Σλοβακία	114			51						
Σλοβενία	X			X						
Σουηδία	3.786	161	770	444	552	272	145		31	818
Τσεχία	226	28		252		X				
Φινλανδία	741	4	43		52	15		20	5	
*Αγγλία, Ουαλία, Βόρεια Ιρλανδία	31.486	488	4.883		2.007			1.569	357	
*Σκωτία	4.513	448			693			50	14	

Πηγή: FRA, 2013: 9

Περιορισμένα στοιχεία	Ικανοποιητικά στοιχεία	Ολοκληρωμένα στοιχεία
Λίγα περιστατικά και ελάχιστα με ρατσιστικό κίνητρο καταγράφονται από τις αρχές	Καταγράφονται αρκετά περιστατικά με ρατσιστικό κίνητρο	Καταγράφονται περιστατικά με ρατσιστικό κίνητρο, όπως επίσης και μορφές και χαρακτηριστικά των εγκλημάτων
Δεν δημοσιεύονται πάντα	Συνήθως δημοσιεύονται	Πάντα δημοσιεύονται
Βουλγαρία	Αυστρία	Ηνωμένο Βασίλειο
Ελλάδα	Βέλγιο	Ολλανδία
Εσθονία	Γαλλία	Σουηδία
Ιρλανδία	Γερμανία	Φινλανδία
Ισπανία	Δανία	
Ιταλία	Λιθουανία	
Κύπρος	Πολωνία	

Λετονία	Σλοβακία
Λουξεμβούργο	Τσεχία
Ουγγαρία	
Πορτογαλία	
Ρουμανία	
Σλοβενία	

Πηγή: FRA, 2012:36

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ XVI

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 (Α Έξάμηνο)
Καταγεγραμμένες υποθέσεις βίας κατά μέλους κοινότητας	12	12	18	34	36	23
Υποθέσεις βίας κατά μέλους κοινότητας για τις οποίες ασκήθηκε δίωξη	Άνευ αντικειμένου	7	12	28	16	17
Καταγεγραμμένες υποθέσεις προτροπής κατά κοινότητας	5	11	7	6	5	2
Υποθέσεις προτροπής κατά κοινότητας για τις οποίες ασκήθηκε δίωξη	Άνευ αντικειμένου	1	4	0	0	0
Καταγεγραμμένες υποθέσεις χρήσης απολυταρχικών συμβόλων	207	91	76	59	58	22

Υποθέσεις χρήσης απολυταρχικών συμβόλων για τις οποίες ασκήθηκε δίωξη	Άνευ αντικειμένου	25	11	13	7	7
Καταγεγραμμένες υποθέσεις δημόσιας άρνησης των εγκλημάτων απολυταρχικών καθεστώτων	Άνευ αντικειμένου	Άνευ αντικειμένου	Άνευ αντικειμένου	Άνευ αντικειμένου	Άνευ αντικειμένου	Άνευ αντικειμένου
Υποθέσεις δημόσιας άρνησης των εγκλημάτων απολυταρχικών καθεστώτων	-	Διάταξη σε ισχύ από τον Απρίλιο 2010	0	0	1	1

Πηγή: FRA, 2014: 45